

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BELYÓ PÁL, ÉLTETŐ ÖDÖN, DR. HARCSA ISTVÁN,
DR. HUNYADI LÁSZLÓ (főszerkesztő), DR. HÜTTL ANTÓNIA, DR. KÖRÖSI GÁBOR,
DR. MÁTYÁS LÁSZLÓ, DR. MELLÁR TAMÁS (a Szerkesztőbizottság elnöke), NYITRAI FERENCNÉ DR.,
OROS IVÁN, DR. RAPPAI GÁBOR, DR. SIPOS BÉLA, DR. SZILÁGYI GYÖRGY,
TÓTH ISTVÁN GYÖRGY, DR. VITA LÁSZLÓ, DR. VUKOVICH GABRIELLA

79. ÉVFOLYAM 12. SZÁM

2001. DECEMBER

E SZÁM SZERZŐI:

Benedek Gyula, a Román Nemzeti Bizottság Statisztikai Hivatala Szatmár Megyei Igazgatóságának ny. igazgatóhelyettese; *Dr. Csahók István* kandidátus, a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat főigazgatója; *Dóra Ilona*, a KSH tanácsosa; *Farkas E. János*, a KSH fősztályvezető-helyettese; *Hegedűs József*, a Városkutató Kft. ügyvezető igazgatója; *Radnóti László*, a KSH főtanácsosa; *Székely Gáborné*, a KSH titkára.

*

Lakatos Judit kandidátus, a KSH fősztályvezetője; *Nádudvari Zoltán*, a KSH főtanácsosa; *Perjés Zoltán*, a KFKI Rézszecke- és Magfizikai Kutató Intézet tudományos tanácsadója; *Sánta József*, a KSH statisztikai főtanácsadója, a KSH osztályvezetője; *Szász Kálmán* kandidátus, a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat tudományos kutatója.

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Hunyadi László
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Mellár Tamás
3396 – Akadémiai Nyomda
Martonvásár, 2001
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos

Szerkesztők: dr. Domokos Attila, Polyák Andrea, Szűcsné Bruckner Mariann, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bálinthné Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.
Telefon: 487-4341, 487-4343 Telefax: 487-4344
Internet: www.ksh.hu/statszml
E-mail: statszemle@ksh.gov.hu

Kiadóhivatal: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.
Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál és a Üzleti és Logisztikai Központ Hírlapelőfizetési Irodájánál (Budapest VIII., Orczy tér 1., Telefax: 303-3440) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással Postabank Rt. 219-98636, 021-42795 pénzforgalmi jelzőszámra.
Előfizetési díj: fél évre 3000 Ft, egy évre 5400 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Keleti Károly u. 10. Telefon: 212-4348

TARTALOM

Bevezető	933
STATISZTIKAI ELEMZÉSEK	
Lakásmobilitás a magyar lakásrendszerben. – <i>Hegedüs József</i>	934
Az önkormányzati bérlakásszektor privatizációja. – <i>Székely Gáborné</i> ..	955
A lakosság lakásépítési és -korszerűsítési tevékenysége. – <i>Farkas E. János</i> – <i>Székely Gáborné</i>	970
Lakásváltoztatások és családi életciklusok. – <i>Dóra Ilona</i>	984
STATISZTIKAI „EGYPERCESEK”	
A környezetvédelmi kiadások és a környezetvédelemben foglalkoztatottak száma a román statisztikában. – <i>Benedek Gyula</i>	1001
SZEMLE	
Az MTA Statisztikai Bizottságának 2001. október 3-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	1004
Az IUSSP XXIV. Általános Népesedési Konferenciája. – <i>Radnóti László</i>	1005
STATISZTIKAI HÍRADÓ	
Személyi hírek	1007
Szervezeti hírek – Közlemények	1007
STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ	
Külföldi statisztikai irodalom	
Zypries, B.: A politika és a német statisztika kapcsolatai. (<i>Nádudvari Zoltán</i>)	1010

Platek, R. – Sarndal, C. E.: Mit nyújthat a statisztikus? (Szász Kálmán)	1012
Meliskova, J.: A terület és a statisztika integrálása. (Sánta József)	1014
Blang, D.: Belkereskedelmi statisztikai jelentések az interneten. (Perjés Zoltán)	1015
Aberg, R.: Egyensúlyi munkanélküliség, munkakeresési módszerek és a munkanélküliség időtartama. (Lakatos Judit)	1018
Külföldi folyóiratszemle	1020

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével!

BEVEZETŐ

A lakáshelyzetről szóló, annak legfontosabb területeit átfogóan bemutató információk begyűjtésében és feldolgozásában a hivatalos statisztikának, így a Központi Statisztikai Hivatalnak is jelentős adósságai voltak. Viszonylag részletes lakásinformációkat legutóbb a rendszerváltás idején, az 1990-es népszámlálás 20 százalékos mintájában gyűjtött a Hivatal. Önálló lakásfelvételt pedig tizennyolc éves szünet után, 1999-ben hajtott végre a KSH Társadalomstatisztikai főosztálya, *Lakásvizonyok 1999* címmel.

A felvétel létrejöttét elősegítette, hogy az 1998. évi választások után újjáalakult és jelentősen megváltoztatott kormányzati struktúrában a lakásügy felügyelete a Gazdasági Minisztériumhoz került. A tárca jelentős lakáspolitikai változtatásokat tervezett, amelyek megalapozásához megfelelő információkat igényelt. A társadalomstatisztika és a kormányzati döntéselőkészítés igényeinek szerencsés találkozása teremtette meg a felvétel lehetőségét.

A felvétel előkészítésekor több igény egyidejű kielégítésre törekedtünk. Egyrészt az volt a szándékunk, hogy a statisztika eszközeivel feltérképezzük a lakáshelyzetben bekövetkezett változásokat a rendszerváltás óta. Így részletesen vizsgáltuk a lakásépítés és -felújítás, a lakásmobilitás, a lakáshoz jutás jellemzőit csakúgy, mint a lakókörnyezet minősítését, a lakással való elégedettség, a lakásváltoztatási tervek alakulását, illetve a lakások piaci értékéről, tágabb értelemben vett minőségéről gyűjtöttünk információkat. Másrészt – összhangban az integrált társadalomstatisztikai adatgyűjtési rendszer kialakításának kezdeti lépéseivel – arra törekedtünk, hogy megteremtsük az átjárhatóságot más, hasonló mintán végzett korábbi és későbbi felvételeinkhez.

A most megjelenő négy tanulmányból három alapvetően a *Lakásvizonyok 1999* felvétel adatbázisára épül, jelezve adatgyűjtésünk sokrétű felhasználhatóságát. Ebbe a sorba tartozik „*A lakásárak társadalomstatisztikai összefüggései*” címmel a *Statisztikai Szemle* 2000. évi 9. számában már megjelent tanulmány is.

A negyedik elemzés az 1999–2000. évi időmérleg-felvételnek a magánérős lakásépítéssel és -felújítással foglalkozó kérdéseit dolgozza fel, összevetve azokat a *Lakásvizonyok 1999* felvétel eredményeivel.

Reméljük, hogy törekvéseink célt érnek, és az itt közzétett elemzések mind a szakmai döntéselőkészítők, mind az érdeklődő olvasók számára tanulságosak lesznek.

Farkas János
főosztályvezető-helyettes

LAKÁSMOBILITÁS A MAGYAR LAKÁSRENDSZERBEN

HEGEDÜS JÓZSEF

A Központi Statisztikai Hivatalban 1982-ben volt legutóbb olyan adatfelvétel, amely a megkérdezett háztartások „lakásútjáról” gyűjtött információkat. Azóta a lakásváltoztatással kapcsolatban csak a családoknak a megkérdezés idején lakott lakására vonatkozó kérdések szerepeltek a kérdőíveken. A témának különös aktualitást ad, hogy a lakáshoz jutást segítő támogatási rendszer jelentős átalakulásokon megy keresztül. A változtatások egyik célja, hogy emelkedjen a köztudomásúan alacsony mobilitás, és az egyes generációk „lakásútjukon” képesek legyenek megtenni azokat a lépéseket, amelyek segítik őket a családalapításban, a munkavégzéshez szükséges otthon megteremtésében, illetve abban, hogy életük során lehetőségük legyen a szükséges újabb lakásváltoztatások megvalósítására. Az elemzés a Központi Statisztikai Hivatal 1999-ben lebonyolított Lakásviszonyok című felvétele alapján a jelenlegi helyzetet mutatja be. Remélhetően fontos bázisként szolgál majd az évtized közepén és végén várhatóan megismétlődő felvételek eredményeinek értékelésekor.

TÁRGYSZÓ: Lakásmobilitás. Lakásút. Lakásviszonyok.

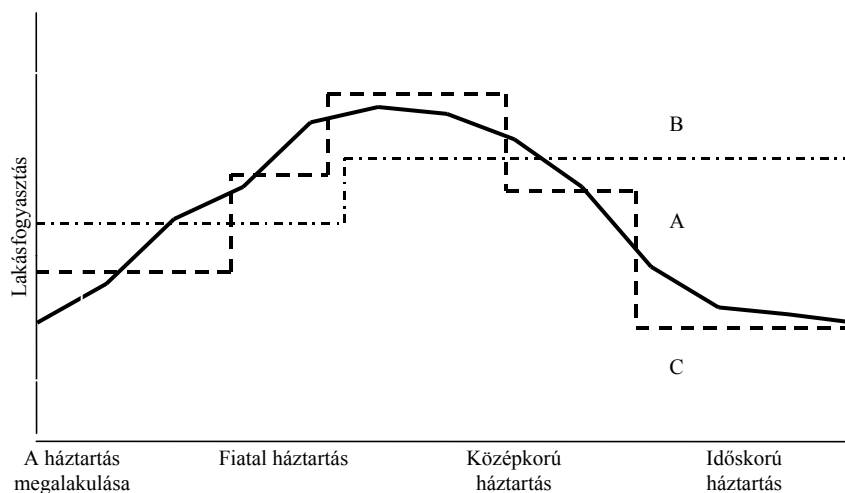
A lakásmobilitás a város- és lakásszociológia egyik legfontosabb kérdése. A hatékony lakásrendszer viszonylag magas lakásmobilitást feltételez, mivel a háztartások ilyen körülmények között képesek arra, hogy rugalmasan reagáljanak a demográfiai, jövedelmi helyzetükben, valamint preferenciáikban bekövetkezett változásokra. Nyilvánvaló, hogy amennyiben intézményes, jogi gátjai vannak a lakásváltoztatásoknak, a társadalomnak többet kell költenie lakásra, mint amennyi optimális lenne. Az alacsony lakásmobilitás azt jelenti, hogy a családok nem képesek rugalmasan alkalmazkodni a lakásigények változásához, és lesznek háztartások, amelyeknek a lakásfogyasztása elmarad attól a szinttől, amelyet jövedelmeik és preferenciáik alapján megengedhetnének maguknak, és fordítva: a lakáspiac merevsége miatt a háztartások arra fognak törekedni, hogy már egy korábbi életszakaszban magas lakásfogyasztási szintet érjenek el, és ez tartós túlfogyasztást eredményez. Következésképpen magas lesz azoknak a háztartásoknak a száma, akik viszonylag hosszú ideig élnek rosszabb vagy jobb lakáskörülmények között, mint amit preferenciáik, anyagi háttérük és lakásszükségletük indokolna. Ez makrogazdasági szinten tehát egyfajta pazarláshoz, fölösleges társadalmi költségekhez vezet.

A társadalmi–gazdasági „...fejlődés nem is annyira attól függ, hogy adott erőforrások és termelési tényezők optimális kombinációt találjuk meg, hanem inkább attól, hogy ké-

pések vagyunk-e a fejlesztési törekvések számára rejtett, szétszórt vagy rosszul hasznosított forrásokat és képességeket felkutatni” (Hirschman; 1995, 20. old.). A lakásrendszer ebben az értelemben jelentős mennyiségű tartalékot képes felemészteni. A lakáspiac me-revségére a közgazdasági magyarázatok egyik változatát a tranzakciós költségelmélet adja meg. A lakáshoz jutás intézményi szabályozása következtében nagyon magas az egy „tranzakció költsége”, az a költség, amely egy-egy lakásváltoztatással együtt jár. Gondoljunk itt az információk korlátozottsága miatt felmerülő többletköltségekre, a jogi bizonytalanságokkal kapcsolatos kockázatokra, adókölségekre stb.

Ennek a problémának számos anekdotaszerű illusztrációja van az irodalomban. A hetvenes és nyolcvanas években a második gazdaság térhódításával együtt megjelenő presztízsszerű falusi családiház-építések – eltekintve egy-egy túlzott elemtől, mint a „kerítés” szimbolikus elemei – racionális döntések eredményei voltak.

1. ábra A kívánatos lakásfogyasztás a tranzakciós költségek figyelembevételével

A – a lakásszolgáltatások kívánatos mértéke, B – rugalmatlan alkalmazkodás, C – rugalmas alkalmazkodás

A szakirodalomban az „életciklusmodell” az egyik alapmegközelítés, amely azt feltételezi, hogy a lakásfogyasztásnak követnie kell a családok életciklusának változásait. Ezt a folyamatot mutatja be az 1. ábra, ahol a lakásszolgáltatások kívánatos mértékét (A görbe), a rugalmatlan (B görbe) és a rugalmas alkalmazkodást (C görbe) ábrázoltuk az életciklus függvényében.

Az életciklus-modell azt hangsúlyozza, hogy a lakásfogyasztásnak alkalmazkodnia kell a családösszetételben, tágabb értelemben véve pedig a család életfeltételeiben bekövetkezett változásokhoz. Ez az alkalmazkodás azonban nemcsak lakásmobilitás útján következhet be, hanem egy adott lakáson belüli változásokban is, mint például a lakásfelújítás, -bővítés, -korszerűsítés. A hazai szakirodalom régóta hangsúlyozza, hogy a magyar lakásrendszerben a lakás felújítása, korszerűsítése, bővítése nagyon jellemző alkalmazkodási módszer, ami összefügg az alacsony mobilitással, annak részben oka és részben

pedig következménye (Farkas; 1995). Kérdéses, hogy akár a háztartások szintjén, akár makrogazdasági szinten ennek a fajta alkalmazkodásnak milyen előnyei vagy hátrányai vannak. Nem egyszerű az előnyök és hátrányok összegzése.

Szinte közhelyszerű megállapítás, hogy a lakásmobilitásnak fontos szerepe van a hatékony lakásrendszerekben. Ugyanakkor az elmélet nem mond semmit arról, hogy ez mekkora legyen. Valójában egyáltalán nem biztos, hogy magasabb lakásmobilitási indikátorok hatékonyabb lakásrendszert jeleznek. Vannak olyan társadalmi–fejlődési időszakok, amelyek nagyobb (sokszor nem éppen önkéntes, szabadon választott) migrációval járnak. Továbbá a hazai lakásszociológiai irodalom rámutatott arra, hogy a társadalmi szegregációs folyamatok sokkal erőteljesebben megjelennek azokban a lakásrendszerekben, amelyek a háztartási jövedelmek és a lakásfogyasztás között szorosabb kapcsolatot teremtenek, egyfajta gazdasági értelemben véve tehát hatékonyabbak. A magyar lakásrendszer például hosszú ideig nem kényszerítette ki a lefelé irányuló filtrációt, mivel a lakásköltségek implicit támogatása (azaz hatósági árrendszeren keresztüli alacsonyan tartása) következtében a relatíve alacsony jövedelmű háztartások nem kényszerültek rosszabb lakásba költözni. Így a különböző társadalmi csoportok térbeli elkülönülésének folyamata a rendszerváltás előtti lakásrendszerekben nem vált meghatározóvá, még akkor sem, ha a szociológusok állandóan felhívták a figyelmet a szegregáció veszélyeire. A hatékony lakásrendszer tehát bizonyos feltételek mellett a társadalmi elkülönülés (szegregáció) növekedéséhez vezethet.

A lakásrendszer normális működése esetén a lakásmobilitás egy indikátora annak, hogy lakások megszűnnek, újak épülnek, és a családok változtatják a helyüket a lakásrendszerben.

A szakirodalomban filtrációnak nevezzük azt a folyamatot, amikor egy család vagy lakásegység helyzete megváltozik a lakásrendszeren belül, akár a lakásmobilitás, akár a lakásrendszerben lejátszódó egyéb változások következtében. A filtrációs folyamat során a magasabb jövedelmű családok kiköltöznek a régi lakásaikból a magas költségű (drága) új lakásokba. A lakásállomány így megüresedett része elérhetővé válik a viszonylag alacsony jövedelmű családok számára, akik kiköltöznek az előzőnél rosszabb minőségű lakásaikból, ahova a még alacsonyabb jövedelmű családok is beköltözhetnek; és így tovább. A folyamat addig tart, amíg el nem éri a legszegényebbeket, illetve a legrosszabb lakáskörülmények között élőket. Ismert a filtráció és a lakásmobilitás összefüggése. A lakáspolitikusok között azonban éles vita dúlt, hogy vajon a lakáspolitikának mennyiben érdeke a filtrációs folyamatok tudatos felhasználása. Ezt a vitát nevezzük filtrációs vitának, amelynek az alapkérdése, hogy a lakáspolitikai támogatásokat közvetlenül a rászorulóknak kell-e juttatni, vagy pedig érdemes a társadalom viszonylag jobb módú csoportjainak támogatásával a filtrációs folyamatok közvetett hatására építeni. Nyilvánvaló, hogy ez utóbbi állásponthoz áll közel az a támogatási politika is, amely az általános célú (speciális társadalmi csoporthoz nem köthető) lakástámogatásokat részesíti előnyben, azt feltételezve, hogy közvetett módon is elérhetők a lakáspolitikai szociálpolitikai céljai (Hegedűs–Tosics; 1992). A közvetett (a lakáspiac által közvetített) szociálpolitika hívei tehát érveiket a filtrációs elméletből vették, amely lényegében azt állítja, hogy a magasabb jövedelmű társadalmi csoportok lakáshoz jutása révén (különösen, ha ezt központi eszközökkel elő is segítik) az alacsony jövedelmű csoportok hozzájuthatnak az előbbi csoportok által felszabadított lakásokhoz. A tömegesen megüresedett lakások árai pedig a

kínálat növekedése miatt relatíve alacsonyak, az alacsony jövedelműek számára elérhetőek lesznek – szól az érvelés. Ily módon elvileg nagymértékben „kiváltható” a közvetlenül rászorulóknak számára történő, költséges állami lakásépítés, folytathatnánk ezt a gondolatmenetet. Az alacsonyabb mobilitás tehát olyan lakáspolitikát is jelenthet, ahol a rászorulókat közvetlenül, és nem több lépcsőn keresztül juttatják lakáshoz. Ebben az esetben a mobilitási index nagysága nem jelzi egy lakásrendszer hatékonyságát, sokkal inkább egy technikai elemzési eszköz, mint minősítő indikátor.

A lakásmobilitás kérdése közvetett módon fontos helyet foglal el az „átmeneti társadalmak” lakásrendszerének vizsgálataiban is. Az egyik megközelítés szerint a lakásmobilitás hiánya a gazdasági struktúraváltás egyik fontos gátja. Egy lengyel gazdaságra vonatkozó elemzés például kimutatta, hogy a munkanélküliség 20 százaléka tulajdonítható a lakáspiac merevségének, a lakásmobilitás hiányának.

Egy másik feltevés pontosan a korábbi, merev lakásrendszer egyik (más aspektusból károsnak tartott) következményében az átmenetbe való alkalmazkodás rejtett tartalékát látja. Az orosz lakáspiac elemzése a kilencvenes évek elején kimutatta, hogy nincs korreláció a háztartásjövedelmek és a lakások piaci értéke között. Következésképpen a lakásérték komoly tartalékot jelenthet az átmenet idején azoknak a háztartásoknak, amelyek nem rendelkeznek jövedelemmel (*Buckley–Gurenco; 1997*).

MÓDSZERTANI PROBLÉMÁK

A lakásmobilitás vizsgálata módszertanilag az egyik legnehezebb területe a lakásszociológiának. Lényegében három módszert lehet megkülönböztetni.

1. *A panelvizsgálat:* egy-egy háztartás útját képes több éven keresztül követni, és így alkalmas arra, hogy mikroszinten is elemezze a lakáspiaci viselkedést. Elsősorban rövid távú változások, alkalmazkodás elemzésére alkalmas, mint például a munkahelyváltogatás és a lakásváltogatás kapcsolatának feltárása.

2. *A longitudinális elemzés:* egy-egy korosztály „lakásútját” képes követni, két időpont közötti összehasonlítás segítségével, általában nagyobb időtávok és nagyobb területi egységek vonatkozásában, általában nagyobb elemszámú adatbázisokat is takar.

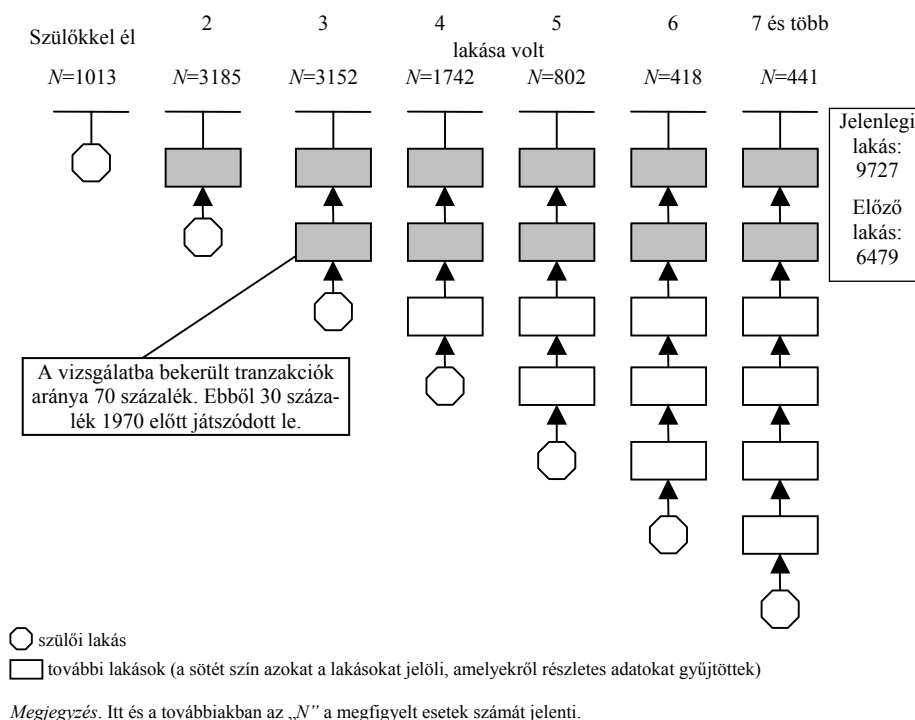
3. *A megüresedési „láncvizsgálat”:* az egymáshoz kapcsolódó – általában az újonnan épített lakásokból kiinduló – lakásváltogatások sorozatát elemzi, és ennek révén mutatja be a filtrációs folyamatokat.

Ebben a tanulmányban egy negyedik módszert vagyunk kénytelenek alkalmazni, amikor az 1999. évi „Lakásviszonyok” című felvétel anyagát használjuk. Ez a felvétel ugyanis egy időpontra (1999. május–június) vizsgálja a lakáshelyzetet, de a kérdőív kiegészült egy lakásmobilitási blokkal. Az elemzés erre a blokkra támaszkodik. A lakásmobilitási blokk a megkérdezett jelenlegi, megelőző és első (szülői) lakására vonatkozóan tartalmaz információkat. Következésképpen a kérdőív alapján a mintába kerültek lakásútját csak részlegesen lehet rekonstruálni.

A kérdések a háztartásfő lakásaira vonatkoztak. A megkérdezettek eddigi lakásaik száma alapján nagyságrendileg a következő csoportokba sorolhatók: mintegy 10 százalékuk nem költözött el a szülői lakásból, 30 százalékuknak egy lakása volt a szülői lakáson kívül, további 30 százalékuknak két lakása, a maradék 30 százalékuknak négy és több lakása. A kérdőív alapján nem rendelkezünk az eddigi életük során négy vagy annál több lakás-

ban élők első és jelenlegi megelőző lakása közé eső otthonokról szóló információkkal. Az elemzésből így kimaradt lakások száma az összes tranzakció 30 százalékát teszi ki. Ezt a kérdést illusztrálja a 2. ábra.

2. ábra. A lakásmobilitás folyamata

Először a lakásmobilitás nagyságát elemezzük, majd a különböző időszakok tranzakcióit hasonlítjuk össze, kihagyva azokat a lakásváltoztatásokat, amelyek a hetvenes évek előtt játszódottak le. Az 1970 előtt lejátszódott tranzakciók aránya 30 százaléka a mintába bekerült lakásváltoztatásoknak.

A lakásmobilitás elemzése olyan kérdések alapján történik, amelyek a fenti ábrával illusztrált folyamat egyes pontjaira vonatkoznak. Ezért az elemzés során a minta elemszáma más és más attól függően, hogy a megfigyelt esemény a folyamat melyik elemére értelmezhető. A tipikus megfigyelési események a következők. A jelenlegi lakásra vonatkozó információk esetében a minta egésze 10 740. A jelenlegi lakásba költözés elemzésekor a mintanagyság 9727, mert nem szerepelnek azok, akik nem költöztek el a szülői lakásból. Ebből a hetvenes, nyolcvanas és kilencvenes években lejátszódott költözések elemszáma 7444. A hetvenes, nyolcvanas és kilencvenes években lejátszódott és megfigyelt összes tranzakciók számának kiszámításakor az említett 7444-hez hozzáadódik az a 3824 eset, mely az összes jelenlegi lakásba költözést megelőző lakástranzakcióból (6479) ebben az időszakban zajlott le. Eszerint a hetvenes évek óta lejátszódott lakástranzakciók esetében az elemszám 11 268, ami a hiányzó esetek miatt tovább csökkenhet.

A lakásmobilitás elemzése során fontos módszertani problémákkal kerültünk szembe. Önmagában az a kérdés, hogy egy háztartás/család/személy hányszor költözött az élete folyamán, vagy hogy hány éve lakik lakásában, életkortól függ. Jogosan feltételezzük, hogy a lakások száma az életkor függvényében változik, következésképpen a megkérdezettek életkora befolyásolja az eredményt.

A másik probléma az egy-egy lakásban eltöltött idő és az adott lakás/háztartás paramétereinek közötti összefüggések elemzésekor merül fel. Azt, hogy hány évig élt átlagosan egy család egy lakásban, elvileg csak a korábbi lakásokra lehetne megkérdezni, a jelenlegi lakásra nem releváns, illetve helytelen következtetésre vezet, hiszen a megkérdezett még nem költözött el. A mi esetünkben ez azt jelenti, hogy a mintába került lakások 60 százaléka nem vonható be az elemzésbe. Ennek kezelésére dolgozták ki a „survival” elemzés módszerét, amelynek lényege az, hogy kontrollálja annak torzító hatását, hogy egy esemény még ez idáig nem következett be, de még bekövetkezhet (*Allison; 1984*).

A harmadik probléma, amivel az elemzés során számolni kell, abból származik, hogy a hetvenes, nyolcvanas és kilencvenes évek lakástranzakcióinak elemzésekor számolnunk kell azzal a torzítással, hogy a hetvenes évek tranzakcióiban a „fiatalabbak” vesznek részt, mivel az akkori idősebb, a lakáspiacon fellépő korosztály egy része már nem él, így nem kerülhetett be a mintába.

Ezeket a módszertani korlátokat igyekeztünk figyelembe venni az elemzés során, ami sokszor arra korlátozódott, hogy állításainkat inkább hipotetikusán voltunk kénytelenek megfogalmazni, nem pedig mint adatokkal alátámasztott következtetést.

LAKÁSMOBILITÁS, ÉLETÚT ÉS A „LAKÁSREZSIMEK”

A „életciklus-elmélet” szerint a lakásmobilitás alapvetően a háztartás alkalmazkodása a háztartás- és családösszetételben bekövetkezett változásokhoz. Ezt az alkalmazkodást három egymástól elkülönülő szakaszra bonthatjuk:

1. az első önálló lakás megszerzése;
2. a lakáspiacon való mozgás (alkalmazkodás a megváltozott feltételekhez);
3. az életút végén a családösszetétel megváltozásához való alkalmazkodás.

Szociológiai értelemben azonban nemcsak és nem is elsősorban a lakásmobilitás nagysága a fontos, hanem az a kérdés is, hogy vajon léteznek-e tipikus lakásutak (lakásút-stratégiák), milyen társadalmi tényezők befolyásolják ezeket a típusutakat, és milyen társadalmi következményekkel járnak.

Az *életciklusmodell* azonban csak az egyik megközelítés, hiszen a háztartások alkalmazkodását nem pusztán az életciklusban bekövetkezett változások befolyásolják, még ha ezek is a legfontosabbak. A munkaerő-piaci helyzet például ugyancsak fontos tényező az életciklus-változókon kívül. Vannak foglalkozások például, amelyek esetében az előremenetel egyik feltétele a „mozgás”, itt ne csak olyan munkaköröket betöltőkre gondoljunk, mint például a katonatisztké, hanem például a mezőgazdaságban vezető beosztású szakemberekre, akiknek az előremenetel rendszerint lakásváltoztatást is jelent. A munkanélküliség azonban erős feszültséget okoz, a tartós munkanélküliség pedig katasztrófa egy háztartás történetében, ami nagy valószínűséggel fékezően jelenhet meg a lakásmobilitásban is.

További fontos tényező a háztartás jövedelmének pozitív változása, ami alapos motivációja lehet a lakásváltoztatásnak. A magasabb jövedelemmel járó munkahely, nagyobb felelősség, nagyobb tekintély, komoly „push” faktor, míg a magasabb társadalmi osztályok gyakran presztízs jellegű lakásfogyasztása pedig húzó tényező. Vannak továbbá ún. véletlen (windfall) elemek is, például öröklés, amelyek ösztönöznek a lakásváltoztatásra. A kilencvenes évek lakásprivatizációja mintegy windfall-nyereségnek értelmezhető, ez a lakásváltoztatások erős motivációjává lépett elő.

A háztartások motivációjának és törekvéseinek elemzésekor nem szabad megfeledkezni az „attitűd problémáról” sem, arról, hogy a lakás nem pusztán fogyasztási eszköz, hanem befektetés is. Bármilyen ádáz vita is van ebben a kérdésben, nem tagadható az a tény, hogy ennek nagy szerepe van. Vannak háztartások, amelyek az ingatlanpiacot és a lakásváltoztatást akkumulációs technikának tekintik, ebben az esetben nem az élethelyzet megváltozása motiválja a lakásváltoztatást, hanem fordítva: a lakáspiacon elért eredmények azok, amelyek a családi helyzetben való változásokat motiválják, munkahelyváltáshoz és nem ritkán családok felbomlásához vezetnek. A „lakás mint befektetés” motiváció egyik kiterjesztése a portfólióelmélet, mely szerint a háztartások a lakást a háztartási vagyoni részeként kezelik ugyanúgy, mint a megtakarítások bármely más elemét (például készpénz, vagy a második ingatlan), és az adott feltételek mellett keresik a legjobb hasznosítást.

Következésképpen, ha a magyar lakásrendszert jellemző tipikus lakásstratégiákat próbáljuk elemezni, akkor az életciklusmodellen túl a fenti magyarázó tényezőket is figyelembe kell vennünk.

Az egyéni feltételeken kívül figyelembe kell venni a makrofeltételeket is, amelyek egy-egy generáció lehetőségeit befolyásolják. A lakáspiac állapota, az adórendszer, a lakáspiac főbb szereplői és azok motivációi egy-egy korszakban nagyon eltértek egymástól. Ezt az elemzők valamennyien érzékelik, de általában nem jutunk el arra a következtetésre, hogy ezek az eltérések jól körülírható, elemeik összefüggésében „egységes” feltételrendszert alkotnak. A lakásváltoztatás, a lakáspiacon való mozgás jellege egy adott időszakban számos makroszociológiai, gazdasági tényezőtől függ, ilyenek a lakástámogatások és lakásjogszabályok, a lakásrendszeren belüli intézményi szerkezet, a tipikus szereplők (bankok, kivitelezők, tanácsok/önkormányzatok stb.) viselkedése. A szakirodalomban ezt nevezik „lakásrezsimmek”, amellyel egy-egy hosszabb korszak lakáspiaci lehetőségeinek állandóságára, meghatározott rendszerére utalnak. A magyar lakáspolitikában több jól elkülöníthető korszak definiálható. Ezek a korszakok egymástól elkülönülnek, de a köztük lévő „távolság” nem azonos: a rendszerváltás utáni korszak logikája egészen más, mint a szocialista lakásrendszer egyes elemei. Ennek ellenére az egyéni életutak szempontjából a lakásrezsimek eltérő makrofeltételeket állítottak fel.

A magyar lakásrendszer második világháború utáni történetében négy lakásrezsimek különíthetünk el (Hegedűs–Tosics; 1994). Gyakorlatilag lehetetlen pontos határvonalat húzni az egyes korszakok között. Lehetséges határvonal lehetne köztük három jelentősebb lakásrendelet (1956., 1971. és az 1983. évi), ám tisztában kell lenni azzal, hogy bizonyos folyamatok (szabályozások, pénzügyi feltételek módosítása stb.) megelőzik egy új lakásrendelet megjelenését, más folyamatok pedig csak megjelenésüket követően évekkel később indulnak el.

A lakáspolitikai változásai alapján kialakított periodizáció lényegében megfelel a gazdasági átalakulás különböző szakaszainak is. Az első korszak az ötvenes évek második

fele és a hatvanas évek, amelyek a tervutasításos rendszer utolsó évei. A második periódus már az „új gazdasági mechanizmus” (1968) közvetettebb szabályozásának idejére esik, illetve az 1973 és 1978 közötti recentralizációs időszakra. A harmadik periódus (a hetvenes évek legvégétől) a gazdasági krízissel, illetve a lakáspolitikában a piaci elemek fokozottabb érvényre jutásával jellemezhető. A negyedik korszak pedig a kilencvenes évek átalakuló gazdasága.

Az ötvenes évek első felében kialakuló új lakáspolitikát a lakásellátást az állam feladatként deklarálja, vagyis az állami lakásszférának szán döntő (kizárólagos) szerepet. Ebben az időszakban a korábbi lakásrendszert jellemző piaci lakásellátási formák jelentős részét megszüntetik, illetve közvetlen kontroll alá helyezik (magánbérletek államosítása, lakások adásvétele a Fővárosi Ingatlankezelő Vállalaton keresztül), de még a sajátlakás-építés is negatív politikai megítélés alá esik. Az ötvenes évek második felétől a hatvanas évek végéig tartó szakaszban az állami szféra mellett a fentiek ellenére a sajátlakás-építés jelentős szerepet játszik, sőt vidéken uralkodó lakásépítési formává válik, de jelentős súlyt képvisel a városokon belül is. A lakáspolitikát ebben az időszakban számos módon korlátozza (építőanyag-, telekellátás, építési szabályozás stb.) a sajátlakás-építést, különösen a városi lakáspiacokon. A piaci szféra ebben a periódusban a lakástermelésből kiszorul, szerepe az újraelosztásra, azaz az ingatlanpiacra szűkül le.

A hetvenes évek elejétől a városi lakáspiacokon megerősödik az állami lakásformák szerepe, ez a kelet-európai országokra ebben az időszakban jellemző konjunktúrával függ össze. Ezzel egy időben, eltérően más kelet-európai szocialista országoktól, megerősödik a sajátlakás-építés is, elsősorban a vidéki településeken (dinamikusan fejlődő falvakban és kisvárosokban), ahol az épített lakások minősége jelentősen javul. Ez utóbbi változás azt jelzi, hogy – összefüggésben a gazdasági mechanizmus 1968-as átalakításával – egy új forrás kerül be a lakásépítésbe, mégpedig a második gazdaság monetarizált, illetve nem monetarizált szektoraiban létrehozott többlet. A piaci szféra a lakossági jövedelmek emelkedése ellenére továbbra is nagyon korlátozott marad, és elsősorban továbbra is az újraelosztásban játszik szerepet, bár bizonyos piaci elemek megjelennek az állami és a sajátlakás-építési formán belül is.

A nyolcvanas évek elejétől megfigyelhető az állami szektor válsága: már a lakossági terhek növelésével sem finanszírozható tovább az állami lakásépítés a korábbi mértékben. A lakáspolitikát ezért egyre növekvő mértékben támogatja a magánszférát (például korábban állami lakásépítés céljára lefoglalt területek felszabadítása, közművesítése, telkenkénti kiosztása). A sajátlakás-építés arányának növekedése mellett megfigyelhető a piaci szektor szerepének változása is. Úgy tűnik, hogy ebben az időszakban már a piaci lakásépítési szféra is jelentős mértékben köti le a második gazdaság monetáris szektoraiban keletkezett, illetve az állami szférából átszivárgott tőkéket. A nyolcvanas években a lakásépítés folyamatosan visszaesik és eléri a hatvanas évek eleji szintet.

A kilencvenes években, a rendszerváltozás után a lakásszektorban is egy piaci lakásrendszer irányába mutató radikális változások következtek be. Az ingatlanpiac gyors átalakulása, a volt nagy építőipari vállalatok felbomlása, privatizálása, az építőanyag-kereskedelem liberalizálódása, a tulajdonszerzési korlátok felszámolódása, a jelentős mértékű lakásprivatizáció, mind egy piaci lakásmodell felé mutattak. A lakáspiac feltételei is gyökeresen megváltoztak: a lakásépítés visszaesett, a lakáshitel gyakorlatilag megszűnt, a támogatások csökkentek, megindult a lakásprivatizáció.

A lakásrezsimek és az egyéni lakásstratégiák közötti összefüggések feltárása hosszabb távú feladat, amelynek kutatására a „Lakásviszonyok 1999” adatai kitűnő lehetőséget nyújtanak.

TIPIKUS LAKÁSUTAK

Az empirikus adatok elemzése előtt érdemes kísérletet tenni a lakásutak leegyszerűsített tipizálására.¹ Teljes mértékben tisztában vagyunk azzal, hogy ez nagyon leegyszerűsített megközelítés, azonban úgy látjuk, hogy pontosan ebben lehet az előnye, hiszen a bonyolultabb eseteket ennek alapján lehet strukturálni, osztályozni, értékelni stb. Az alapeseteket a következőképpen írhatjuk le.

A. A kiindulópont a szülők lakása, amely sok szempontból meghatározó a későbbi mobilitási útra. A megkérdezettek 10 százalékára tehető azoknak az aránya, akik a felvétel idején még nem költöztek el a szülői lakásból. A szülői hatás azonban nem merül ki a gyermekkori lakásfeltételek biztosításában, hiszen a lakásváltoztatások későbbi szakaszaiban is gyakran lehet találkozni a szülői segítséggel. Végző soron maga az öröklés is, mint a lakásmobilitás egyik motivációja, a szülői stratégia része.²

B. Az első lakás az önálló lakás megszerzése előtti – többnyire átmenetinek tartott – állapot, ami lehet valamelyik szülőnek a lakása, albérlet, szívésségi lakáshasználat, különböző kísérletek eltartási szerződésre, szolgálati lakás stb. Ez az a kritikus életszakasz, amikor vagy a szülőkkel együtt élnek a fiatalok, vagy önállósodnak és az albérletet, illetve egy egész lakás bérlését választják. Ez lehet akár 5-10 év is, az adatok nem tették lehetővé, hogy ezt az időszakot háztartásszinten rekonstruáljuk. A bérlési szektor fontos szerepet játszik ebben az időszakban, de valószínűleg sokkal kisebbet, mint amekkorára igény volna. A magánbérlet-piacon jelentős a mobilitás. A Városkutatás Kft. által végzett kérdőíves vizsgálat szerint a magánbérleti piacra belépő bérlők ezt ideiglenesnek, átmenetinek tekintik: a bérlők 20 százaléka tervezi, hogy egy éven belül kilép a piacról és lakást vásárol vagy épít magának. Három év múlva a mai bérlőknek csak 27 százaléka marad a piacon, 5 év múlva pedig kevesebb mint 10 százaléka (Hegedűs; 1999).

C. A lakásút itt kettéválik: az egyik az első önálló lakás a magántulajdonú családi ház, társasház építése. Hipotéziseink szerint ez hosszú időre lezárja a mobilitást. Innen a többlakásos típusba való belépés általában településváltást is jelentő munkahelyváltással, vagy komolyabb családi változások következtében történik meg. A „szektoron” belüli mozgás viszonylag ritka. A községekben a háztartások 75 százalékának egy lakása volt egész életük folyamán és körülbelül 20 százaléka mozgott a piacon. Általában nagyon kicsi annak a valószínűsége, hogy aki belépett a családiház piaca, később mozogni fog. A városi családiház piaca sokkal heterogénebb, ott nagyobb a valószínűsége a továbbmozdulásnak. A felvétel eredményei alapján, ha valaki a családiház piaca kezdi a lakásutát, akkor körülbelül 30 százaléka a valószínűsége annak, hogy valamilyen oknál fogva továbblép.

D. A másik út a többlakásos tanácsi/szolgálati/magánlakáspiacra belépő családoké. Itt nagyobb mobilitásra lehet számítani a szektoron belül. Fontos kérdés, hogy egy lépésben

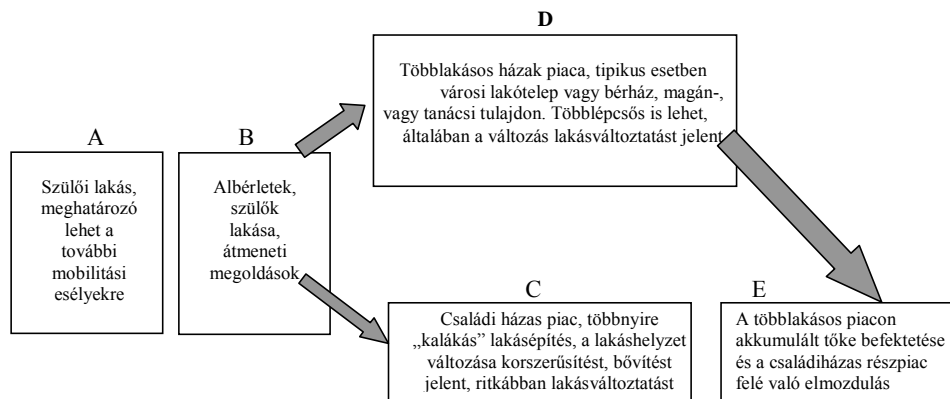
¹ A lakásút-tipológiában felhasználtuk azt a ma már több mint száz esettanulmányt, amelyeket a lakásszociológia-kurzusokon részt vett diákok készítettek.

² A „lakás életjáradékért” program elterjedésének egyik akadálya az elemzések szerint az az elvárás volt, hogy a szülő hagyjon hátra „valamit” a gyermekeknek.

lépik-e meg a lakásváltást, vagy több apróbb lépésben. A szektoron belül nagyobb a mobilitás, e tekintetben is nagy különbségek vannak a tulajdoni szférák között. Ez a részpiac relatíve mobil. Itt a belépők több mint 50 százalékos valószínűséggel továbbmozognak, nagyjából részpiacokon belül. Érdekes megjegyezni, hogy az önkormányzati bérlakásnál a mobilitási ráta jóval magasabb, mint a tulajdoni szektorban. A háztartások 38 százaléka kíván elköltözni, míg a lakótelepi tulajdoni szektorban a háztartások 27 százaléka foglalkozik azzal a gondolattal, hogy lakáshelyzetén változtat. (A családi házas szektorban 17 százalék.)

E. A többlakásos szektorból áttérés a családi házas szektorba, általában az életciklus egy későbbi szakaszában. Ezen belül is több megoldás rajzolódik ki, attól függően, hogy a lakáspiac melyik szegmense felé irányul a mozgás, a magas értékű szuburbán területek vagy az alacsonyabb értékű külső övezetek felé.

3. ábra A tipikus lakásút sémája

Kiinduló hipotézisünk tehát a lakásutaknak ez a sematikus rendszere. Első állításunk, hogy a ma vizsgált háztartások elhelyezhetők ebben a sémában, és ennek a sémának a bontásával juthatunk el részletesebb leírásokhoz, és állíthatunk fel hipotéziseket.

Az 1999-es „Lakásviszonyok” felvétel csak közvetett módon teszi lehetővé, hogy a háztartásokat a fenti modellben elhelyezzük.

A LAKÁSMOBILITÁS NAGYSÁGA

A lakásmobilitás Magyarországon nagyon alacsony, ezt az 1999-es „Lakásviszonyok” felvétel is alátámasztja. Magát a tényt nagyon sokan hangsúlyozzák, ám viszonylag kevés tényyszerű adattal, feldolgozással lehet találkozni. Mielőtt azonban néhány – az egyes részmintákra vonatkozatható – összehasonlítást teszünk, érdemes idéznünk egy-egy külföldi példát. Külföldi tanulmányok alapján láthatjuk, hogy nem ritka a 10 százalék feletti mobilitási ráta, ami az adott mintán belül az egy évben lakásába költöző háztartások arányát jelenti. Az Egyesült Államok városi lakáspiacain közismert a még ennél is magasabb mobilitás: az 1970 és 1990 közötti időszakban a háztartások 17-18 százaléka költözött (Strassmann; 2000. 114. old.).

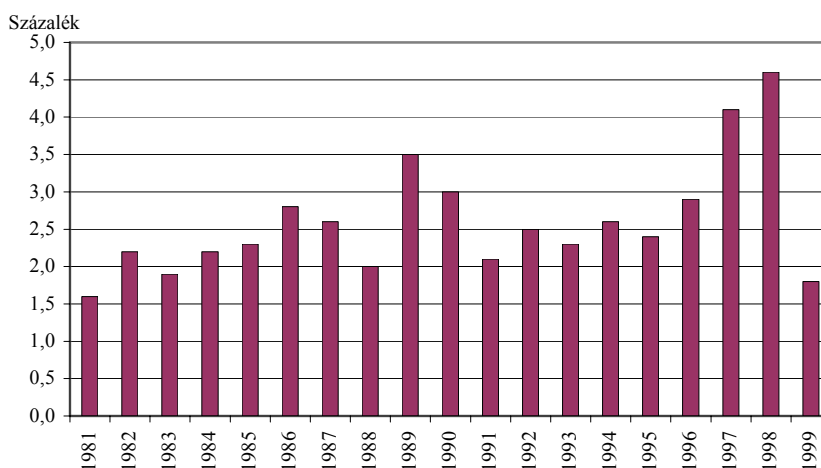
A mobilitási ráta* az egyes országokban

Ország	Ráta	Ország	Ráta
Egyesült Államok	26,5	Franciaország	8,0
Svédország	13,7	Magyarország	4,4
Nagy-Britannia	13,3	Csehország	3,4
Görögország	12,0	Lengyelország	2,6
Ausztria	10,8		

* Az egy év alatt lakást változtató háztartások aránya az összes háztartás százalékában.
 Forrás: *The housing ...* (1994).

A „Lakásvizonyok 1999” felvétel szerint a nyolcvanas és kilencvenes években évi 2-3 százalék között mozogott a jelenlegi lakásukba költözött háztartások aránya.

4. ábra. A különböző években jelenlegi lakásukba költözött háztartások aránya (N=9896)

Voltak kiugró évek, mint 1997 és 1998, amikor 4 százalék felett volt a mobilitási index, vagy a rendszerváltás előtti év: 1989. Összehasonlításképpen ellenőriztük más – általában hozzáférhető vizsgálatok – adatait, amelyekből nagyságrendileg azonos következtetéseket vonhatunk le a lakásmobilitás intenzitásáról. (Lásd az 1. táblát.)

Talán érdemes itt idézni egy szlovén vizsgálat eredményeit is, amely szerint 1990 és 1994 között évente a háztartások 2,1–3,0 százaléka mozgott a lakáspiacon (*Mandic*; 2000. 63. old.). A lakásmobilitás mérésének másik indikátora a megkérdezettek lakásainak száma. Nyilvánvaló, hogy az életkortól függ a lakások száma, ezért ennek az információnak az elemzése csakis az életkorváltozó kontrollálásával értelmes. Az eredmények³ azt mutatják, hogy 50 év felett a lakások száma (amelyekben a megkérdezett 6 hó-

³ Itt fontos megjegyezni, hogy az 1999-es KSH-lakásvizsgálat alacsonyabb mobilitást mutat, mint az 1982-ben végzett KSH-MTA Szociológiai Intézet vizsgálata. Nagyságrendileg az 1982-es vizsgálat átlagosan 4,5 feletti lakást regisztrált. A különbség abból eredhet, hogy 1999-ben csak a hat hónapnál hosszabb, míg 1982-ben valamennyi lakásváltoztatást kérdeztek. Kor szerinti bontásban azonban nagyon hasonló eredményt kaptunk, azaz a lakásváltoztatások száma 50 éves kor felett már alig növekszik. Ez az adat is megerősíti azt a megfigyelést, hogy a lakáspiaci mozgásokat a 20-50 év közötti népesség dominálja.

napnál hosszabb időt töltött) a 3,3–3,5 közötti sávban mozog, ami utal arra a tényre, hogy ötven év felett az emberek már nem nagyon változtatnak lakást.

A megkérdezettek egészére vonatkozóan azt mondhatjuk, hogy életüket átlagosan 3,0–3,5 lakásban töltik el. (Lásd az 5. ábrát.) Fontos lehet azonban, hogy mekkora a szórási, és melyek azok a változók, amelyek befolyásolják ennek nagyságát.

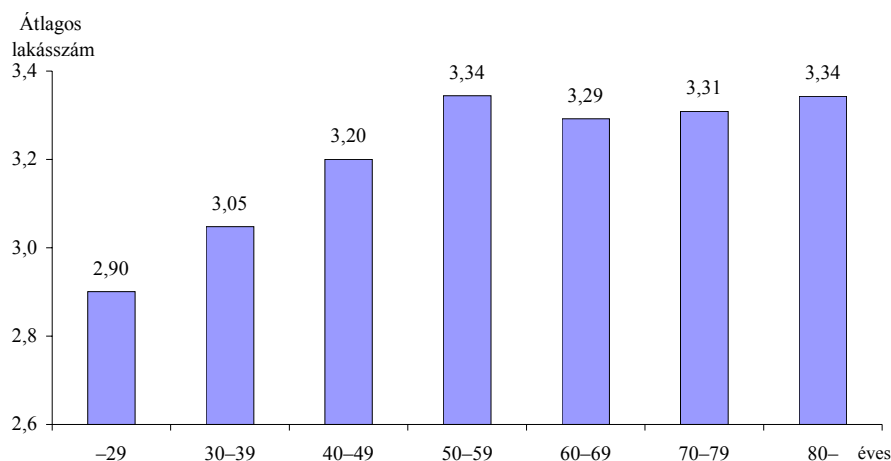
1. tábla

A mobilitási ráta néhány hazai vizsgálat alapján

Vizsgálat	A vizsgálat előtt				
	1	2	3	4	5
	évvel korábban költözött lakásába				
KSH–MTA Szociológiai Intézet (1982)	3,3	3,8	5,4	5,0	3,9
TÁRKI- háztartáspanel (1992)	3,6	3,8	5,0	4,4	3,6
Szolnok (1992)	2,6	2,6	2,7	2,4	2,5
Budapest VII. kerület (1993)	4,5	5,5	4,3	5,5	4,5
Budapest VIII. kerület (2000)	4,0	5,1	2,2	5,3	4,4
Csepel (2001)	2,5	2,8	4,9	3,3	2,6

Megjegyzés: Az 1982-es országos adat a KSH–MTA Szociológiai Intézet vizsgálatának eredménye. Az 1992-es országos adat forrása a TÁRKI-háztartáspanel első hullámának lakásblokkja. A Szolnok, 1992, ($N=487$) városi minta; a Budapest VII. kerület ($N=507$) városrészminta. Ezek a Városkutatás Kft. által irányított vizsgálatok. A Városkutatás Kft. és a VIII. kerület vizsgálata: RÉV Rt., ($N=591$) kerületi minta. Csepel, 2001, ($N=610$) kerületi minta.

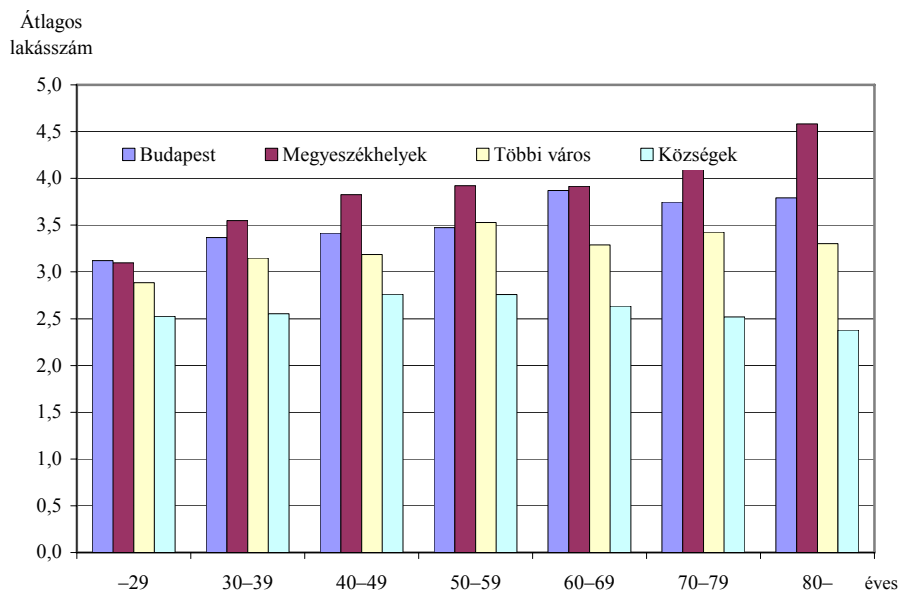
5. ábra. A megkérdezettek lakásainak átlagos száma korcsoportonként
($N=10\ 754$)

A lakások száma azonban nemcsak korcsoportonként, hanem településenként is változik. Ezt mutatja be a 6. ábra. Látható, hogy jelentős különbség van a városok és községek között. A községekben élőknek átlagosan 2,5 lakásuk volt, és ez az életkorral nem növekszik. Mindez azt mutatja, hogy korábban bevezetett sémánkat alkalmazva a tipikus mobilitási út: A→B→D. Továbbá ebből azt is lehet sejteni, hogy a községekben élők ti-

pikusan 30 éves koruk előtt többnyire hozzájutnak saját lakásukhoz, és ezután viszonylag kis valószínűséggel mozognak a lakáspiacon.

6. ábra. A megkérdezettek lakásainak átlagos száma koresoportonként és településkategóriánként (N=10 754)

Érdekes megfigyelni a városokon belüli különbségeket. Minél idősebb generációt vizsgálunk, annál nagyobb különbségek jelennek meg a megyeszékhelyek, Budapest és az egyéb városok között. Míg 40 év alatt a különbség viszonylag csekély, addig 40 év felett a különbségek növekszenek. Ennek valószínű magyarázata a lakásrezsimek különbségében keresendő. A települések közötti mozgások a hatvanas és hetvenes években voltak a legintenzívebbek, a területfejlesztési politika Budapest növekedésének fékezését, először az öt „ellenpólus” (Győr, Miskolc, Debrecen, Szeged és Pécs) növekedését, majd a megyei lobbik erősödésével általában a megyeszékhelyek fejlesztését tűzte ki célul. A lakótelepi lakásépítések ezeken a településeken voltak a legjelentősebbek. A nyolcvanas évek gazdasági válsága megjelent a lakáspolitikában is, a magánérs családok házas lakásépítések előretörték, amelyek már kisebb mértékben jártak településváltással. Általában a települést váltó háztartások lakásainak a száma nagyobb, mint az egy-egy településen belül mozgó családoké.

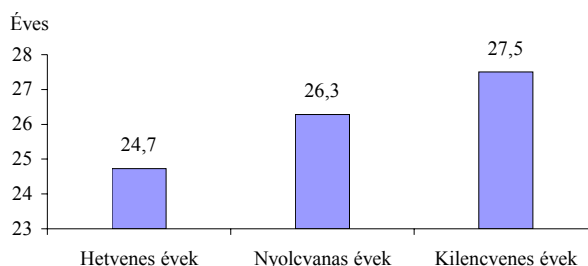
Összefoglalva: a megyeszékhelyeken lakó családok átlagosan 3,80 lakásban laktak a megkérdezés időpontjában, a Budapesten élő családok lakásainak átlagos száma pedig 3,56, míg a városokban általában 3,28 és végül a falvakban élők 2,60 lakással rendelkeztek.

A LAKÁSVÁLTOZTATÁSOK JELLEMZŐI

A lakásrezsimek felüli megközelítés azt indokolja, hogy a lakáshelyzetüket megoldani vágyó családoknak korszakonként nagyon különböző feltételekkel kellett szembenézni-

ük. A felvétel adatait abból a szempontból elemeztük, hogy a különböző időszakokban megvalósult lakáspiaci mozgásokat mi jellemzi.⁴ A kérdőív lakástörténeti blokkjában az első, a jelenlegi és a jelenlegit megelőző lakásról álltak rendelkezésre információk.

7. ábra. Hány éves korában költözött el a szüleitől?
(N=7579)

A különböző évtizedek lakásmobilitási tendenciáinak összehasonlításában az első fontos megállapítás az, hogy egyre jobban kitolódik az az életkor, amikor a szülői lakást elhagyják a fiatalok. A hetvenes években a szülői lakásból való elköltözés átlagos életkora 24,7 év volt, ez a nyolcvanas évekre 26,3-re, majd a kilencvenes évekre 27,5-re növekedett. Több lehetséges magyarázatát is adhatjuk ennek a folyamatnak. A házasságkötés, ami az elsődleges motivációja a szülői lakás elhagyásának, időben kitolódott, a tanulmányok elhúzódnak, a lakáshelyzet javulása következtében a szülői lakás zsúfoltsága is csökken idővel.

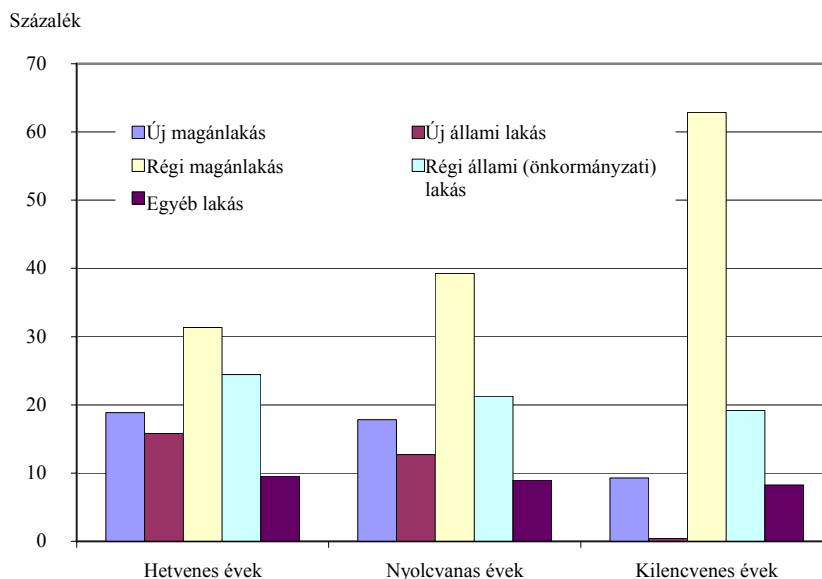
De nemcsak az első lakáshoz jutáskori életkor, hanem a lakáspiacon részt vevők átlagkora is eltolódik az évek folyamán. Míg a hetvenes években a lakástranzakciókban részt vevők átlagos kora 32,1 év volt, addig a nyolcvanas évekre ez 34,3 évre nőtt, s a kilencvenes években már 37,3 év volt.

A lakáspiaci esélyek különbözősége elsősorban a lakáspolitikával függött össze, amit jól mutatott, hogy míg a hetvenes években a tranzakciók nagy részét (több mint 40 százalékát) az állami elosztású magán- és tanácsi lakások uralták, addig a nyolcvanas évekre az állam szerepe 35 százalékra csökkent, a kilencvenes években pedig (az időközben önkormányzati tulajdonba került lakásokat is ide számítva) 20 százalékra. Hasonlóan egyértelmű tendencia a lakáspiaci szerkezetben a régi lakások cseréjének és adásvételének növekedése, ez egyúttal a filtrációs folyamatok valószínűségét erősíti. Az összes tranzakción belül az újlakás-építés a kilencvenes évekre visszaesik 13 százalékra. Az adatok egyértelműen mutatják, hogy a radikális váltás a kilencvenes években következik be, de a nyolcvanas évek is elmozdulást jelentenek a korábbi évtizedhez képest egy mobilabb lakásrendszer felé. A lakáspiac szerkezetváltozásának messzemenő következményei vannak a generációk lakáspiaci esélyeire. Amíg a hetvenes és nyolcvanas évek viszonylag jó esélyeket nyújtottak a lakástámogatások akkumulálására és piacosítására, addig ezek a lehetőségek a kilencvenes évek lakáspiacára belépő generáció számára sokkal korlátozottabban álltak rendelkezésre. Ezt az összefüggést erősíti az a tény, hogy az állami támoga-

⁴ Nem szabad ezúttal sem megfeledkezni arról, hogy az adatok elemzésekor számolnunk kell generációs torzítással. A hetvenes évek tranzakcióiból nagy valószínűséggel kimaradnak a hetvenes években az 50 éven felüli háztartások, ennek korrigálására alkalmazhatnánk súlyozási technikát, de ezt az elemzésnek ez a szintje egyelőre nem követeli meg.

tások csökkennek a kilencvenes évekre, és a legnagyobb transzfer a privatizáció, amelynek előnyeit a lakáspiacon már pozícióban levők élvezik (Székely; 2000).

8. ábra. A lakáspiaci tranzakciók összetétele az egyes évtizedekben
(N=9063)

Megjegyzés. A lakáspiaci tranzakciókat két dimenzió mentén soroltuk típusokba aszerint, hogy új lakás volt-e, és aszerint, hogy magánpiaci vagy állami elosztású tranzakció volt. A magántulajdonba került, de tanácsok (önkormányzatok) vagy munkahely által elosztott lakások is az „állami” kategóriába kerültek.

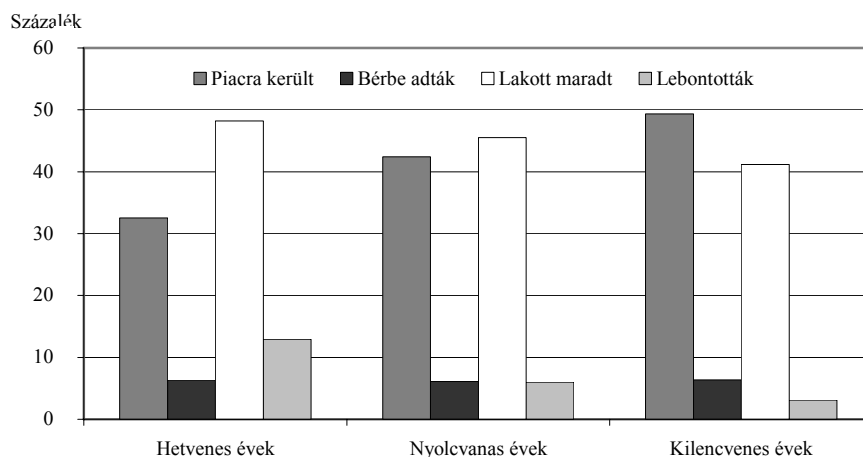
A lakáspiaci szerkezetváltozás a filtrációs folyamatok felgyorsulását valószínűsíti, amit más célvizsgálatok is bizonyítottak. Jelentősebb lesz a lakáspiacon való mozgás, és különösen – ismét visszatérve kiinduló lakásmobilitási sémánkhoz – a D lakótelepi szektorban. A filtráció felgyorsulását azonban nem csak ezekkel az adatokkal mutathatjuk be.

A felvételen szerepelt az a kérdés, hogy mi történt a korábbi lakással. (Lásd a 9. ábrát.) A költözési láncok esetében a folyamat megszakad, ha a lakás lakott marad, vagy ha a lakást lebontották. Az elmúlt három évtizedben egyértelmű tendencia, hogy a kilencvenes évekre a lakásmegszűnés aránya a 10 százaléktól 5 százalék alá csökkent, a „lakott maradt” kategória is visszaesik 48-ról 41 százalékra. Ezek az adatok szintén a lakásmobilitás növekedését jelzik, de közel sem abban a mértékben, mint ahogy azt a lakáshoz jutás formáinak változásában tapasztaltuk. A lakáshelyzet változtatásnak még mindig nem a legfontosabb eleme a lakásmobilitás. A felvétel adatainak korábban megjelent elemzése jól mutatta, hogy a kilencvenes években is a lakáshelyzet javításának meghatározó módja a korszerűsítés és felújítás volt (*Lakásvizonyok I.*; 2000).

A lakásmobilitást alapvetően a településen belüli változtatások határozzák meg (lásd a 10. ábrát), ebben a tekintetben nem látunk lényeges elmozdulást az egyes időszakok lakáspiaci szerkezetében. A lakásukat változtató háztartások több mint a fele a településen

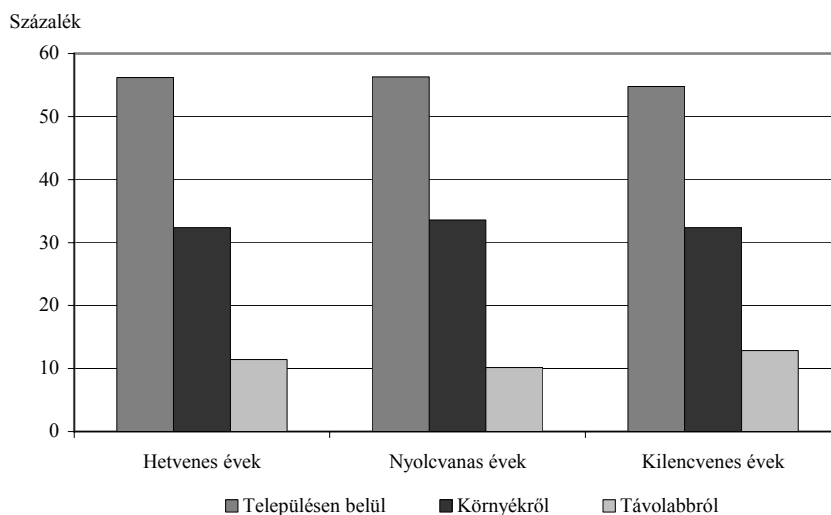
belül mozog, egyharmaduk pedig a közeli településre költözött, a közeli városba vagy községbe.

9. ábra. Mi történt az előző lakással?
(N=4739)

Megjegyzés. Az elemszám (N) itt jóval kisebb, mint a korábbi ábrán, mert csak a jelenlegi lakást megelőző lakásra kérdezték rá a kérdőív. Nincs információ a megelőző lakás előtti lakásról.

10. ábra. A lakásváltoztatás területi jellemzője
(N=11 209)

A lakásmobilitási folyamatokat jellemezhetjük a különböző lakástípusok közötti mozgásokkal is. Az elemzés itt csak azokra vonatkozik, akiknek volt korábbi lakásuk. Érdekes, hogy a tranzakciók közel fele azonos lakástípuson belül zajlik le. Négy lakástípust külön-

bőztettünk meg: városi többlakásos, lakótelepi lakás, családi ház/társasház, és hagyományos falusias családi ház. A mozgás iránya a családi ház és a társasház, az összes tranzakciók 46 százaléka családi házba vagy társasházba költözés. A városi többlakásos épületekből és a lakótelepekről a családi házak felé mozgás az összes tranzakció 15 százalékát képviseli. A lakótelepekre irányuló mozgás a tranzakciók 31 százalékát adja.⁵

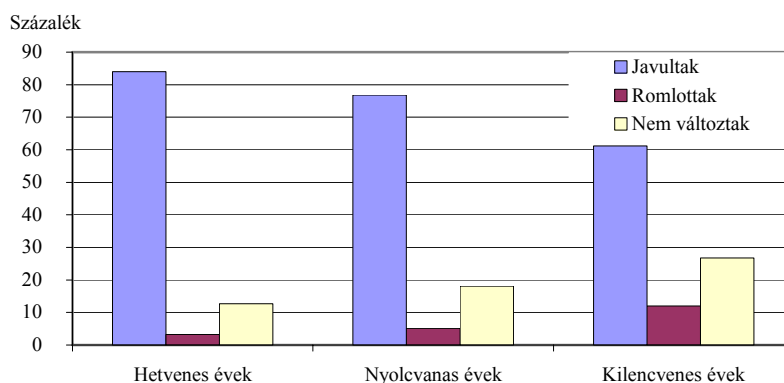
2. tábla

A különböző lakástípusok közötti mozgás az összes 1970 utáni költözés százalékában
(N=5272)

Korábbi lakás	A jelenlegi lakás				Összesen
	városi többlakásos épületben van	lakótelepi lakás	családi ház, társasház	falusias családi ház	
Városi többlakásos épületben van	9	7	5	0	21
Lakótelepi lakás	3	14	10	1	28
Családi ház, társasház	3	9	21	1	34
Falusias családi ház	0	1	10	5	16
<i>Összesen</i>	<i>15</i>	<i>31</i>	<i>46</i>	<i>7</i>	<i>99</i>

A korábbi időszakok lakáspiaci elemzései egyértelműen bebizonyították, a kelet-európai lakásrendszerek merevségének egyik következményét, miszerint a mobilitási utak elsősorban felfelé mutatnak, a háztartások, ha lassan is, de tipikusan, az értékesebb, jobb minőségű lakások felé mozognak.

11. ábra. A lakáskörülmények változása a lakásváltoztatás következtében
(N=7440)

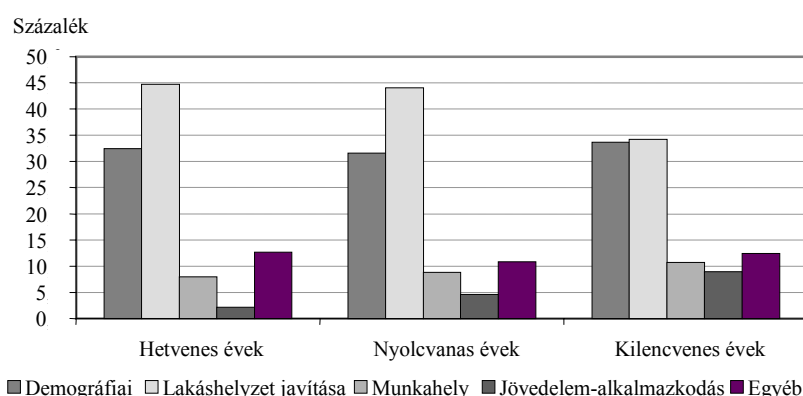
Több oka is volt annak, hogy a lefelé zajló mobilitás viszonylag alacsony volt, ezek között is a legfontosabb a lakásköltségek háztartási kiadásokon belüli viszonylag ala-

⁵ A lakástípusok közötti mozgások struktúrája a különböző időszakokban nem változik lényegesen, sőt a költözések szerkezetének aszerinti elemzése, hogy történt-e településváltás, sem mutat releváns különbségeket. Ennek valószínű oka, hogy a lakástípusok nem fejezik ki az egyes lakások lakáspiacon belüli státusát.

csony arányával magyarázható. A háztartásköltségvetés-felvétel adatai szerint 1989-ben a háztartások jövedelmeik 10 százalékát költötték lakásra, ez az arány 1999-re 19 százalékra növekedett; más, a lakásfenntartási költségeket tágabban értelmező számítások szerint pedig ekkorra e kiadások aránya a 25 százalékot is meghaladta (*Lakásviszonyok II*; 2000). Új, kedvezőtlen jelenség a családok eladósodottsága és a közüzemi hátralékok megjelenése, amely a lakásfelvétel adatai szerint a háztartások 7 százalékát érinti. Más felvételek ennél jóval nagyobb arányokat sejtetnek (*Hegedüs–Erdősi*; 1997). Mindenesetre ez a lefelé való mobilitás valószínűségét növeli, ami a lakásvagyonnak a folyó költségek fedezésére való felhasználását jelenti. A különböző időszakok mobilitási folyamatainak elemzése egyértelműen megerősíti ezeket a megállapításokat. A kilencvenes évekre a lefelé mobilitás érzékelhető nagyságú lett, a felfelé mobilitás 80-ról 60 százalékra csökkent.

A lakásváltoztatás motivációinak elemzése is utal ezekre a változásokra, a demográfiai okok stabilan a lakásváltoztatások több mint 30 százalékát magyarázzák. A lakáshelyzet javítása mint ok szerepe csökkent, a jövedelemhez való alkalmazkodásé nőtt. A munkahely súlya az okok között, a várakozással szemben, nem nőtt radikálisan, hiszen azt vártuk volna, hogy a munkanélküliség miatt egyre több család emiatt kényszerül településváltásra.

12. ábra. A lakásváltoztatás oka az egyes időszakokban
(N=5351)

A LAKÁSMOBILITÁST MAGYARÁZÓ TÉNYEZŐK

A lakásrendszerek dinamizmusát azok az egyéni döntések határozzák meg, amelyek során a háztartások, családok alkalmazkodnak az életciklus, a demográfiai helyzet által meghatározott lakásigényhez és a család helyzetét befolyásoló társadalmi és gazdasági feltételekhez. A lakásmobilitás azonban csak az egyik módja a feszültségek feloldásának.

A lakásmobilitás mögött a lakáshelyzettel való elégedetlenség húzódik meg. A lakásfelvétel szerint a háztartásoknak közel 25 százaléka volt elégedetlen lakáshelyzetével, az elégedetlenség (feszültség) legfontosabb oka az esetek felében a lakás minőségével függött össze, közel egynegyede a lakás magas fenntartási költségeivel, egyötöde pedig a

környék minőségével. Ezeknek a feszültségeknek a feloldása részben lakásváltoztatással, részben pedig a lakás minőségének javításával, bővítéssel stb. érhető el.

A lakáshellyel való elégedetlenség okai

A három lehetséges válasz közül az első helyen említett	Százalék
A lakás környékével való elégedetlenség	20,6
A lakással való elégedetlenség oka a lakás	
állapota	27,6
nagysága	14,8
típusa	5,5
Önálló lakás hiánya	1,4
Fenntartási költségek nagysága	23,2
Egyéb	6,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>

A lakáskörülmények változása két módon történhet: lakásváltoztatással vagy a jelenlegi lakáson belül. A családok többsége (80%) lakásváltoztatás révén kíván változtatni helyzetén, míg hozzávetőlegesen 20 százalék azoknak a családoknak az aránya, akik lakáskorszerűsítés, bővítés stb. révén akarnak helyzetükön változtatni. Valószínű azonban, hogy a lakásfelújítás és -korszerűsítés, -bővítés nagyobb szerepet játszik a tényleges lakáspiaci folyamatokban, mint arra a várakozások és tervek alapján következtethetünk, ha a lakásépítés és lakásmobilitás nagyságrendjeivel hasonlítjuk össze. Évente körülbelül 130 ezren változtatnak lakást vagy költöznek új lakásba, 130 ezren korszerűsítik a lakásukat, 30 ezren építik át vagy bővítették lakásukat, ami összesen a háztartásoknak 6-7 százalékát jelenti.

Ez a probléma szorosan összefügg azzal a modellel, amit a dolgozat elején felállítottunk. A *C* alternatívát választó családok tipikus lakáshelyzet-változtatása a korszerűsítés, bővítés stb., a *D* utat választók azok, akik elsősorban a lakásváltoztatást választják.

A lakásmobilitási utak sémája tehát többé-kevésbé magyarázza a háztartások lakásútját. Ami szociológiailag igazán érdekes, az inkább az egyes lakásrezsimek közötti eltérés, mégpedig a következő területeken.

A szülői háttér szerepe az első lakáshoz jutásban és a lakásmobilitás különböző szakaszaiban

A szülői háttér valamennyi generáció esetében fontos szerepet játszik, de azokban az időszakokban, amikor a lakáspiacnak jóval nagyobb részét uralta az állami beavatkozás, a szülői háttér nem feltétlenül a közvetlen anyagi hozzájárulásban jelentkezett, hanem sokszor a kapcsolatokban, és akkor sem minden esetben közvetlenül. A munkaerő-piaci stratégia része lehetett és volt a lakásszerzés, sokkal inkább, mint a későbbi időszakban. A szülői háttér ma is meghatározó: azoknak, akik ma a szülőktől való elköltözés óta első lakásukban élnek, és a nyolcvanas évek óta költöztek lakásukba, 10–11 százalékuk jelezte, hogy családi kölcsönt kapott, a korábban költözőknél ez kevesebb: 5–8 százalék. A szülői támogatás valódi nagyságára azonban a kérdőíves technikával nagyon nehéz jó becsléseket adni. A kalákaszerű építés tipikus formája volt a szülői, rokoni háttér érvényesülésének.

A közbeeső lakásmobilitás szerepe

A *D* alternatíva fontos eleme a lakáspiacra való bejutás, különösen ennek fokozatos jellege. A hetvenes és nyolcvanas években meghatározó volt ennek a stratégiának a dotációt/szubvenciót akkumuláló eleme. Ez már a nyolcvanas évek elején látható volt, amit akkor a közvetett lakásmobilitási útnak nevezünk egy tanulmányban.⁶ A kilencvenes években, a lakástámogatási rendszer átalakulása következtében, megszűnik ennek a stratégiának a tőkeakkumulációs eleme, és ez sokkal inkább már fokozatos utat jelent. Ez teszi lehetővé az *E* mobilitási utat.

A portfóliódöntés szerepe

A háztartás anyagi helyzetének változása indukálhatja a lakáshelyzet változását. A „Lakásviszonyok, 1999” felvétel demonstrálta először egyértelműen a megnövekedett lakásköltségek szerepét a lakással való elégedetlenségben, ami utal arra, hogy a háztartás anyagi helyzete (bevételeinek és kiadásainak megromlott egyensúlya) fontos elem. Egyre többen költöznek rosszabb lakásba, feladva a nagyobb értékű, de sokszor felhalmozott adóssággal terhelt lakásaikat. A lakást a magyar háztartások döntő többsége nemcsak használati cikként, hanem vagyónként is kezeli. Ha váratlan jövedelmekhez jut és tartósan be akarja fektetni, akkor még mindig az ingatlanra gondol először. Az 1990 és 1998 között lejátszódott reálárcsökkenés (Hegedüs–Várhegyi; 1999) ellenére a lakás fontos beruházási cél. A kilencvenes évek végének ingatlanár-emelkedése azt mutatja, hogy a lakás szerepe újra növekedett a beruházási célok között. A magas jövedelmek (a felső jövedelmi tized), de akár a lakásprivatizáció következtében megjelent váratlan nyereség is a lakásváltoztatás egyik fontos motivációja. Az esettanulmányok egyértelműen bizonyítják, hogy a lakásváltoztatásoknak sokszor oka az öröklés, a váratlan bevétel megjelenése és ennek ingatlanba fektetése.

A lakáspiaci tranzakciók összetétele

A kilencvenes években az életciklus elején levő családok tipikus lakáshoz jutási módja a használt lakás vásárlása, míg a nyolcvanas évek vizsgálatai azt mutatták, hogy a lakásvásárlás inkább az életpálya későbbi szakaszában jelenik meg. A mai lakáspiacot az új lakások építésének alacsony aránya jellemzi. A tipikus lakásmobilitási utakat nemcsak az egyes életciklusokban megjelenő igények, hanem az adott korszakban uralkodó lakásrendszer határozza meg: így a lakáspiacon az építés, vásárlás és a bérlet más-más szerepet játszik a különböző korszakokban.

A lakásmobilitás és az életút összefüggéseinek kutatása nagyon kezdetleges fázisban van. Úgy tűnik, hogy a generációk tipikus életútjainak és lakásútjainak összehasonlítása lehet az első lépés helyes hipotézisek megfogalmazásának útján.

⁶ „A lakótelepek társadalmi összetételére vonatkozó vizsgálatok egyértelműen bizonyították, hogy ide magasabb társadalmi státusú rétegek költöztek. ... Ezek a lakások azonban az igények növekedésével (amire a lakáspolitikai nem reagált rugalmasan) egyre kevésbé feleltek meg ezeknek a társadalmi csoportoknak. ... A kimozdulás iránya alapvetően a magánszféra (ide értve az állami lakásokon belüli magán jellegű tranzakciókat is) és a jobb lakásosztályok felé mutatott, így a társasházias övezet és a jobb minőségű belső városrészek felé. Hipotézisünk szerint ez a lakásosztály ... a lakásosztályok felé vezető mobilitási út szubvenciót akkumuláló lépcsőjének tekinthető, ahonnan a magas jövedelmű csoportokba tartozók nagy valószínűséggel tovább léphetnek.” (Hegedüs–Tosics; 1982)

IRODALOM

- ALLISON, P. D. (1984): *Event history analysis*. Sage Publication. Beverly Hills/London.
- BUCKLEY, R. – GURENCO, E. (1997): *Housing and income distribution in Russia*. World Bank Research Observer, 12 évf. 1. sz. 19–32. old.
- FARKAS J. (1995): *A lakásellátottság a kilencvenes évek közepén*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- HEGEDŰS J.– ERDŐSI S. (1997): *A szociálisan hátrányos helyzetű családok lakhatási lehetőségeinek bővítése*. Városkutatás Kft. Budapest.
- HEGEDŰS J. – TOSICS I. (1992): *A magyar lakásrendszer szociológiai és közgazdasági elemzése*. Kandidátusi értekezés. Budapest.
- HEGEDŰS J.– TOSICS I. (1982): Városi társadalom és tervezés. In: *Szoboszlai Gy. (szerk.) Demográfiai és szociológiai füzetek*. TIT Demográfiai–Szociológiai Válaszmánya. Budapest.
- HEGEDŰS J.–TOSICS I. (1994): A kelet-európai lakásmodell felbomlása Magyarországon (1950–1989). In: *Kemény I. – Gábor I. (szerk.) XXX. 1963-ban alakult meg a Szociológiai Kutatócsoport* (MTA Szociológiai Intézete és az MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja), Budapest.
- HEGEDŰS J. – TOSICS I. (1995): *A lakásszektor működése Magyarországon 1990–1995*. Városkutatás Kft. Budapest.
- HEGEDŰS J.: *Magán-bérlakásszektor Magyarországon*. Városkutatás Kft. (Kézirat.)
- HEGEDŰS J. (1993): *Költözési láncok empirikus vizsgálata (Pécs, Szolnok, Esztergom)*. Városkutatás Kft. Budapest.
- HEGEDŰS J. – MARK, K. – STRUYK R. – TOSICS I. (1993): Privatizációs dilemma a budapesti bérlakásszektorban. *Szociológiai Szemle*, 3. évf. 2. sz. 45–70. old.
- HEGEDŰS J. – VÁRHEGYI É. (1999): A lakásfinanszírozás válsága a 90-es években. *Közgazdasági Szemle*, 45. évf. 2. sz. 101–120. old.
- HIRSCHMAN A. (1995): *Kivonulás, tiltakozás, hűség*. Osiris, Budapest.
- The housing indicators program* (1994). Indicator Tables, United Nations Centre for Human Settlement and World Bank. II. évf.
- Lakásviszonyok I. 1999* (2000). Társadalomstatistikai füzetek 27. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Lakásviszonyok II. 1999* (2000) Társadalomstatistikai füzetek 28. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- MANDIC, S. (2001): Residential mobility versus „In-place” adjustments in Slovenia: Viewpoint from a society „in transition”. *Housing Studies*, 16. évf. 1. sz. 53–74. old.
- MYERS, D.: Reply to Frans Dieleman: Better use of cross-sectional data. *Housing Studies*, 16. évf. 1. sz. 123–125. old.
- STRASSMANN, W. P. (2000): Mobility and affordability in US housing. *Urban Studies*, 37. évf. 1. sz. 113–127. old.

SUMMARY

Relying on the data of the 1999 Housing Survey of the HCSO the paper analyses housing mobility in the Hungarian housing system.

It starts with an overview of the possible approaches of housing mobility, considering not only its broader contexts but the adjoining problems of the methodology. According to the ‘life-cycle theory’ housing consumption has to be adjusted to the changes of families’ life-cycle. The paper applies this concept to the Hungarian conditions and develops the model of typical housing strategies. The author points out that there are more factors that must be considered in these analyses, such as the attitude, the changes of income and the labour market position of families, as well as ‘portfolio’ considerations or other ‘windfall’ elements.

Besides the conditions of the particular families the analysis of wider socio-economic background is also necessary to have a better understanding of the possibilities of different generations. For this reason the concept of housing regimes is also introduced and applied by the paper when the housing mobility trends of the last decades are investigated.

AZ ÖNKORMÁNYZATI BÉRLAKÁSSZEKTOR PRIVATIZÁCIÓJA

SZÉKELY GÁBORNÉ

A rendszerváltozás óta a lakásszektor átalakulásában meghatározó szerepe volt a tanácsi, később önkormányzati tulajdonú lakások privatizációjának, melynek során több mint félmillió lakás került magánkézbe. Az elemzés a KSH 1999-es „Lakásvizonyok” c. felvételének adataira támaszkodva vizsgálja e folyamatot. Bemutatja, milyen időszakok különíthetők el a lakásprivatizáció történetében, hogyan alakult át mára az önkormányzati bérlakásokban lakó háztartások összetétele és hogy kik voltak azok, akik a bérlakás-privatizáció során megvásárolták a lakásukat. Emellett arra a kérdésre is választ keres, mi történt a megvásárolt lakásokkal azóta, kik laknak ma ezekben a lakásokban és hogyan értékelik jelenlegi helyzetüket.

E témák vizsgálatában a hagyományos társadalomstatistikai információk mellett az elemzés a lakások értékére vonatkozó ismeretekre is támaszkodik, melyek forrása szintén az említett lakásvizsgálat adatállománya.

Végül a szerző röviden áttekinti a bérlakás-privatizáció kapcsán eddig kialakult vitákat, melyek mindegyike arra a kérdésre kereste a választ, kik a nyertesei az elmúlt évtized átalakulásának, és kik azok, akik hosszabb-rövidebb távon az átalakulás vesztesei lehetnek.

TÁRGYSZÓ: Önkormányzati bérlakás. Privatizáció.

Az elmúlt években lezajlott és mára lényegében befejeződött a rendszerváltozás egyik, sok családot közvetlenül is érintő folyamata: az egykori szocialista bérlakásszektor felszámolása. Ezzel lezárult a történet, amely a háború után 1953-ban a bérházak államosításával kezdődött, majd a hetvenes évek nagy állami lakásberuházásaival teljesedett ki.

A felbomlás már jóval a lakásprivatizáció előtt megkezdődött, egyrészt azzal, hogy a nyolcvanas évektől kezdve az állam fokozatosan kivonult a lakásszektorból, és az ezzel kapcsolatos terheket átadta a magánszektornak; másrészt azzal, hogy miközben az állami bérlakásépítés csökkent, a meglévő állomány is pusztulásnak indult. A pusztulás nemcsak a lakások folyamatos leromlását jelentette, hanem azt is, hogy az értékesebb, jobb állapotú vagy jobb helyen levő bérlakások kezdtek kikerülni az állami ellenőrzés alól. Mindent az a hallgatólágoosan eltűrt technikák tették lehetővé, melyek révén a lakók igen csak széles körű bérleti joga lényegében piaci adásvétel tárgyát képezhetette, és lehetővé tette, hogy a korábbi kedvezményezettek pénzé tegyék a kapott támogatást, s így távozzanak az állami bérlakásszektorból. Becslések szerint a folyamat végén már a bérlők 30–40 százaléka piaci tranzakció révén jutott a lakáshoz (Hegedüs *et al.*; 1993). Emellett ke-

véssé ismert, hogy a tanácsi bérlakások megvásárlásának lehetősége, ha korlátokkal is, de már 1969 óta létezett. Ráadásul a bérelti jog lényegében örökölhető is volt, mindez pedig azt jelenti, hogy bár a tulajdonos még az állam (illetve 1990 után az önkormányzat) volt, tulajdonosi jogát már csak igen korlátozottan gyakorolta. Az immár önkormányzati tulajdonú bérlakásállomány privatizációja tehát csak felgyorsította és visszafordíthatatlanná tette a már korábban megindult felbomlási folyamatot.

A lakásprivatizáció folyamata

Az elmúlt években számos publikáció jelent meg, köztük több statisztikai hivatali elemzés is, melyek a bérlakás-privatizáció társadalmi vonatkozásait vizsgálták (*Az önkormányzati ...*; 1995, *A lakásállomány ...*; 1998). Az elemzők munkáját mindvégig hátráltatta az adatok hiánya, hiszen a folyamatos statisztika csak az eladott lakások számát, becsült értékét és tényleges eladási árát vette számba. A privatizáció társadalmi hatásaira így – néhány kismintás felvételtől eltekintve – csak abból lehetett következtetni, ahogyan a bérlakások és a bérlakásban lakók összetétele átalakult a privatizáció során. Ilyen elemzésre az 1990. évi népszámlálás és az 1996. évi mikrocenzus adatai voltak a leginkább alkalmasak, hiszen e két időpont között kelt el a lakások döntő többsége. Ezek az elemzések azt mutatták, hogy a privatizációval a jobb minőségű, nagyobb, kedvezőbb helyen lévő lakások kerültek ki az önkormányzatok tulajdonából, és a megmaradó állomány mind minőségét, mind lakóit tekintve lényegesen kedvezőtlenebb összetételű. Nyilvánvaló azonban, hogy számos kérdés van, amire a két időpont bérlakásállományának egyszerű összehasonlítása nem adhat választ.

Éppen ezért a „Lakásviszonyok 1999” című felvételben arra törekedtünk, hogy e hiányokat lehetőség szerint pótoljuk. Így kérdéseket tettünk fel a privatizáció évére, a lakáshoz jutás módjára, az érintett lakók lakásújtára vonatkozóan. A felvétel során az országban 10 750 területarányosan kiválasztott lakást kerestünk fel. Közöttük összesen 1808 privatizált lakást találunk, ezt teljeskörűsítve megállapíthatjuk, hogy a felvétel szerint mintegy 640 ezer privatizált lakásról tudunk.

A felvétel eredményei alapján először a privatizáció időbeli lezajlását vizsgáljuk az érintett lakások piaci értékének figyelembevételével.

A megkérdezettek közül több mint 400-an nem tudtak válaszolni a lakás megvételének évét tudakoló kérdésünkre. Így is közel 1400 eset áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy a privatizáció folyamatát, annak időbeli lezajlását vizsgáljuk.

A privatizált lakások számának alakulását természetesen a folyamatos statisztikai adatközlésekből is nyomon követhetjük, bár az 1990-et megelőző időszakban ilyen jellegű megfigyeléseket még nem végeztek. Eszerint az 1990 óta magántulajdonba került lakások száma közel 560 ezer, ez 80 ezerrel marad el a „Lakásviszonyok 1999” című felvétel alapján megállapítható 640 ezertől. Az eltérés megegyezik azzal a nagyságrenddel, amit még 1990 előtt adtak el. Feltételezhetjük ugyanis, hogy több olyan esetben, amikor a privatizáció évét nem tudták megadni, 1990 előtt privatizált lakásokról van szó, vagyis a 80 ezer körüli adat helytállóan látszik.

A privatizációnak ez a korai szakasza általában elkerüli az elemzők figyelmét, nagyságára vonatkozóan eddig becslések sem láttak napvilágot, éppen ezért az általunk becsült adatok alátámasztása különösen indokolt. Erre adódik is még egy lehetőség.

1. tábla

A privatizált lakások számának alakulása

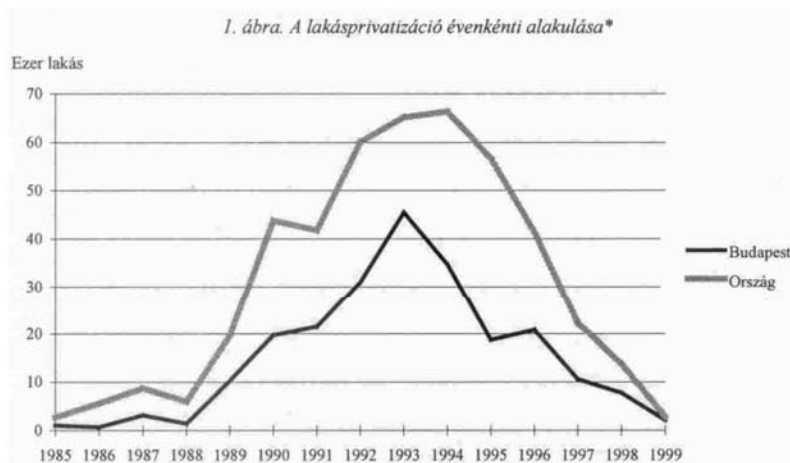
Időszak	A folyamatos lakásstatistika	Lakásviszonyok 1999 felvétel
	alapján (ezer)	
1980–1989'	–	56
1990–1992	210	153
1993–1995	256	192
1996 óta	90	83
A privatizáció éve ismeretlen	–	155
<i>Összesen</i>	<i>556</i>	<i>639</i>

A népszámlálási adatok szerint 1990-re a lakott állami tulajdonú lakások állománya mintegy 30 ezerrel csökkent (869 ezerről 838 ezerre). Ugyanebben az időszakban az állami bérlakások építésének és megszűnésének egyenlege 75 ezer. Összességében tehát 100 ezer körülire tehető az 1990-ig az állami lakásállományból „eltűnt” lakások száma, ami megerősíti azt a feltevést, hogy mintegy 80–100 ezer állami lakás már a nyolcvanas években magántulajdonba került. A pontosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy ezeknek a lakásoknak egy része nem a tanácsok kezelésében állt, hanem egyéb állami vállalatok, intézmények adták bérbe. Ezek elkülönítése azonban ma már lehetetlen. Jellemző módon még az 1980-as népszámlálási adatközlések sem tettek különbséget az állami tulajdonon belül a tanácsi és a vállalati lakások között. Ugyanez egyébként valószínűleg a most megkérdezett lakástulajdonosoknak is gondot okozhatott, akik emlékezetében már talán szintén összemosódik a két kategória.

Bár ez a szám semmiképpen sem túlságosan jelentős a következő évtized félmilliót meghaladó számú eladott lakásához képest, a folyamat csak e korai, félig-meddig rejtett privatizációval együtt értékelhető teljes egészében.

A lakáseladások üteme e kezdeti időszak után a rendszerváltáskor gyorsult fel, és 1994–1995-ben érte el maximumát. Ezután a privatizált lakások száma évről évre rohamosan csökkent. Lényegében ezzel megegyezők a Lakásviszonyok 1999 c. felvétel adatai is, természetesen itt számolni kell azzal, hogy különösen a korábbi események időpontjának felidézése egyre bizonytalanabb, ugyanezért az is valószínű, hogy azoknak a lakáseladásoknak a nagy része is a korábbi időszakokra esik, amelyeknek tulajdonosai nem tudták megadni a privatizáció évét.

Mint a továbbiakban látni fogjuk, a bérlakás megvételének időzítése sokat elárul abból, ki mennyire volt tájékozott, hogyan tudta érdekeit érvényesíteni és hogyan tudott élni a lakásprivatizáció lehetőségével. 1990-ig a tanácsok, majd az azt követő három évben az önkormányzatok még befolyásolhatták valamennyire, mely lakásokat kívánják eladni. Az 1993-ig érvényes szabályozás szerint a bérlakást akkor lehetett megvenni, ha az épületben lakók meghatározott aránya (30–70%) kinyilvánította vételi szándékát. Nem nehéz belátni, hogy ilyen körülmények között a soklakásos épületek lakói, a lakótelepi és a bérházi lakásbérlők eleve nehezebb helyzetben voltak, ha meg akarták venni a lakást. 1993-tól az új lakásrendelet garantálta a bérlők jogát a lakások megvásárlására, ám mint azt a következő adatok mutatják, ekkorra az értékesebb lakások már elkeltek.

*Az ismert időpontban eladott lakások száma alapján (Lakásviszonyok 1999. c. felvétel).

A lakások becsült átlagára¹ a lakásprivatizáció egymást követő időszakaiban összességében csökken. A privatizált lakások mintegy fele Budapesten van (48%), amiből következik, hogy a privatizált lakások értékösszetételére a Budapesten lezajlott folyamatoknak volt meghatározó szerepük.

2. tábla

A privatizált lakások piaci értéke, 1999

Időszak	Budapest			Megyeszékhely			Többi város			Ország összesen		
	Átlagos lakásár (ezer forint)	Relatív szórás (százalék)	N	Átlagos lakásár (ezer forint)	Relatív szórás (százalék)	N	Átlagos lakásár (ezer forint)	Relatív szórás (százalék)	N	Átlagos lakásár (ezer forint)	Relatív szórás (százalék)	N
	Teljes lakásár											
1980–1989	6 724	50,9	55	3 113	41,6	60	2 801	43,8	35	4 269	67,6	162
1990–1992	5 195	44,8	205	2 935	40,9	135	2 713	41,4	75	4 006	54,1	435
1993–1995	4 670	46,7	279	2 995	34,6	120	2 727	39,2	129	3 796	51,4	540
1996 óta	4 134	49,5	117	3 576	46,7	59	2 571	45,8	50	3 633	51,8	234
A privatizáció éve ismeretlen	5 475	55,0	212	3 239	42,8	95	3 454	63,8	94	4 371	62,7	437
Összesen	5 050	51,3	868	3 116	41,7	469	2 885	51,7	383	4 006	57,8	1 808
	A lakások négyzetméterára											
1980–1989	97,1	37,4	55	55,3	21,8	60	49,6	15,4	35	67,0	48,9	162
1990–1992	83,6	30,3	205	53,2	25,3	135	50,8	18,0	75	67,2	38,5	435
1993–1995	82,3	29,5	279	55,8	28,2	120	51,5	18,3	129	68,4	37,6	540
1996 óta	86,8	28,1	117	60,9	31,2	59	44,7	17,2	50	69,8	40,1	234
A privatizáció éve ismeretlen	93,2	32,4	212	56,7	26,1	95	50,3	18,0	94	72,0	45,3	437
Összesen	97,6	32,6	868	62,6	32,0	469	52,3	19,6	383	59,9	53,5	1 808

¹ A Lakásviszonyok 1999 című felvételben arra kértük a válaszadó lakástulajdonosokat, hogy becsüljék meg lakásuk piaci értékét. A kapott közel 8 ezer válasz alapján elvégzett regressziós becsléssel valamennyi lakás piaci értékét újraszámítottuk. Bár a privatizált lakásokban lakók több mint 80 százaléka vállalkozott a lakás értékének becslésére, jobbnak látjuk, ha a következőkben mindenütt a regressziós becslés eredményeként kapott lakásértéket vizsgáljuk. Az egyes cellákban ugyanis gyakran már viszonylag alacsony elemszámmal kell dolgoznunk, ahol már akár néhány téves egyéni értékbecslés is befolyásolhatná az eredményt. A számítások ismertetését lásd a Lakásviszonyok II. 1999. c. kiadványban. (Társadalomstatistikai füzetek 28. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000.)

A 2. tábla adatai azt mutatják, hogy Budapesten végig nyomon követhető a lakások összértékének a csökkenése, miközben a lakások egy négyzetméterre számított értéke csak 1995-ig csökkent, utána viszont ismét magasabb lett. Látható az is, hogy míg a fajlagos lakásérték szórása a vizsgált időszakokban végig csökkent, a lakások összértékének szórása a privatizációs folyamat vége felé nőtt. A látszólag ellentétes változások magyarázatát a privatizált lakások nagyság szerinti összetételének alakulásában találjuk meg. Miközben a vidéki városokban még kissé nőtt is az eladott lakások átlagos alapterülete a kilencvenes évek második felében, Budapesten ekkor már igen nagy arányban kerültek be a privatizált lakások körébe kis alapterületű lakások. (Lásd a 3. táblát.) 1995 után közel kétharmaduk nem érte el az 50 négyzetmétert, ez pedig már az a lakásméret, ami alatt a fajlagos lakásérték magasabb, mint a nagyobb lakások esetében. Vagyis a kis lakások előfordulásának megugrásával a fajlagos lakásérték átlaga még nőtt is, miközben a lakások összértékének átlaga csökkent, relatív szórása pedig emelkedett.

3. tábla

A privatizált lakások átlagos alapterületének alakulása

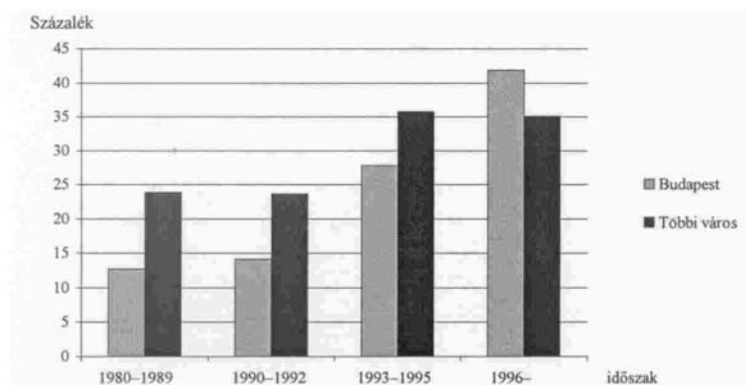
Időszak	Budapest		Városok	
	50 m ² alatti lakások aránya (százalék)	átlagos alapterület (négyzetméter)	50 m ² alatti lakások aránya (százalék)	átlagos alapterület (négyzetméter)
1980–1989	16,4	71	21,2	56
1990–1992	29,3	64	31,5	55
1993–1995	37,8	58	33,5	54
1996 óta	62,4	49	24,3	59
A privatizáció éve ismeretlen	39,1	59	21,0	62
Összesen	38,1	59	27,7	57

Vidéken sem a lakások méretének, sem átlagos árának figyelembevételével nem állapítható meg ilyen egyértelmű sorrend. A vidéki városok adatainak alakulását nagyban befolyásolja a helyi lakás piacok árszínvonala. Ahhoz, hogy eldönthessük, itt hogyan változott az eladott lakások összetétele, ki kell szűrünk a helyi lakás piacok eltérő árszínvonalának hatását. Ezt úgy tehetjük meg, ha régióként, azon belül településtípusonként² külön-külön soroljuk be a felvételen szereplő lakásokat a lakásérték ötödeibe. Ekkor tehát minden régióban és azon belül minden településtípusban egyformán, az ott található lakások 20-20 százaléka esik egy-egy lakásértékötödbe, vagyis esetünkben a privatizált lakások összetételének romlását azzal mérjük, milyen irányban és milyen mértékben tér el előfordulásuk az alsó lakásértékötödben ettől az átlagos 20 százaléktól.

A 2. ábra azt mutatja, hogy míg Budapesten így is jól látható a legrosszabb lakások arányának emelkedése, vidéken a helyzet továbbra sem ennyire egyértelmű, vagyis ott számos más körülmény, a helyi döntések időzítése is befolyásolhatta a privatizáció időbeli lezajlását.

² Az itt alkalmazott településtípusok a következők voltak: Budapest, megyeszékhelyek, többi város, község agglomerációban, többi község.

2. ábra. Privatizált lakások aránya az alsó lakásértékötödben

Nem véletlen, hogy az ábrában a legrosszabb lakások szerepelnek, nem pedig a legfelső értékötödbe tartozók. Azt tapasztaltuk ugyanis, hogy míg Budapesten a legdrágább lakások arányának alakulása is értelmezhető (hasonló eredménnyel, az egymást követő időszakokban a privatizált lakások közül a felső ötödbe esik rendre 20, 9, 6, illetve 3 százalék), addig a vidéki városokban csak elvétve találunk olyan privatizált lakást, amely a helyi piacon a legértékesebbek közé sorolható. Nemcsak arról van tehát szó, hogy a privatizációs szelekció vidéken nem érvényesült annyira, mint a fővárosban, sokkal inkább arról, hogy ott az értékesebb privatizált lakások összességében is ritkábbak, még több viszont az olyan lakás, amelyet a helyi lakáspiac alacsonyra értékel.

4. tábla

Privatizált lakások helyzete a helyi lakáspiacon (százalék)

Lakásértékötöd	Budapest	Többi város	Ország
1.	24,1	29,0	26,4
2.	24,1	30,1	26,8
3.	23,0	24,4	23,7
4.	20,1	12,6	16,3
5.	8,8	3,9	6,7
Összesen	100,0	100,0	100,0

Mindez összefügg azzal, hogy az állami bérlakásállomány összetétele már az induláskor is más volt Budapesten és más vidéken. Budapest bérlakásállományában a háború előtt épült, majd államosított bérházi lakások aránya volt meghatározó, míg vidéken a bérlakások kétharmada 1960 után épült, leginkább lakótelepeken. Emiatt vidéken a bérlakások állománya jóval egységesebb volt, kevesebb szélsőséggel mind a legrosszabb, mind a legjobb lakások tekintetében.

Továbbmenve: az egyes lakástípusokat is eltérő arányban vették meg a lakók a városokban és Budapesten, ugyanakkor a legmagasabb megvásárlási arányt mindkét esetben a lakótelepi lakásoknál tapasztaljuk.

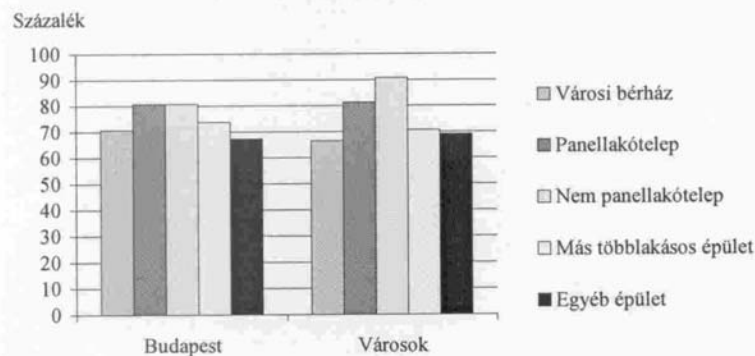

5. tábla

A tanácsi bérlakások főbb csoportjai Budapesten és vidéken 1990-ben (százalék)

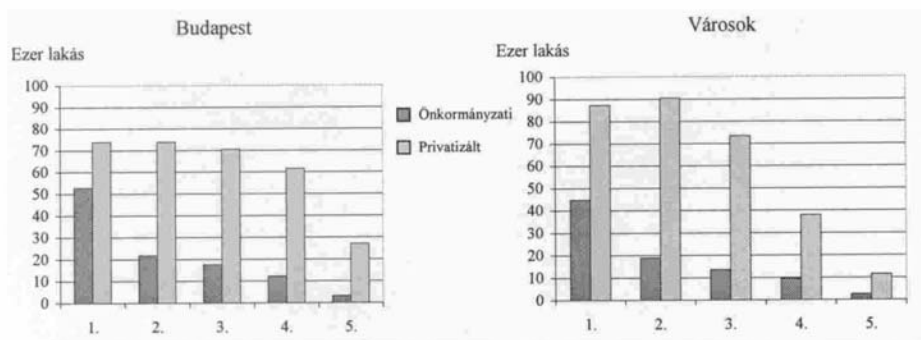
Építési év	Budapest	Városok
1960 előtt épült	72,7	35,7
1960 után épült	27,3	64,3
Ebből: panel	21,3	37,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

3. ábra. A privatizált lakások aránya az egyes épülettípusokban

A fenti különbségek hozzájárulnak ahhoz, hogy a privatizált lakások értékösszetételében is eltéréseket tapasztalunk. Vidéken a közepes árszínvonal fölött meredeken csökken a lakások száma, lényegében ennek felel meg a privatizált lakások eloszlása is. Budapesten a nagyarányú csökkenés csak a legfelső ötödben következik be.

4. ábra. Privatizált és önkormányzati tulajdonban maradt bérlakások száma a lakásérték ötödeiben

Azért foglalkozunk kissé részletesebben Budapest és a többi város különbségeivel, mert úgy látjuk: az önkormányzati lakásállomány egykori szerepe és későbbi privatizációja is sok tekintetben más volt a fővárosban és vidéken, ezt a különbséget pedig az országos adatok elfedik.

Ezenkívül az is hibás következtetésekre vezethet, ha a budapesti tapasztalatokat általánosítjuk az ország egészére. Az átlagosnál jobb (a 4. és az 5. értékötödbe tartozó) lakások kétharmadát Budapesten vásárolták meg. Ezek az esetek könnyen azt a benyomást keltik, hogy gyakran jutottak nagy privatizációs nyereséghez a lakást megvásárló háztartások, pedig ez vidéken – már csak az alacsonyabb árszínvonal miatt is – csak igen elvétve fordulhatott elő.

A 4. ábrán ugyanakkor az is látható, hogy a különbség, ami a lakások érték szerinti összetételében megmutatkozott, a privatizációval eltűnt, és a megmaradó lakásállomány eloszlása – legalábbis értékét tekintve – már lényegében mindenütt azonos, a lakások fele becslült értéke szerint az alsó ötödbe esik Budapesten és a vidéki városokban egyaránt.³

Kik vásárolták meg a lakásokat?

Ahhoz, hogy a kérdésre választ kapjunk, figyelembe kell venni, hogy a lakást megvásárló bérlők egy része azóta már nem lakik a lakásban. Vagyis a vásárlókat részben azok között találjuk, akik a lakás megvétele óta nem költöztek el a lakásból, másrészt (mivel a felvételben a jelenlegi megelőző lakásukról is beszámoltak a válaszadók) azokat kell kiemelnünk, akiknek korábbi lakása önkormányzati bérlakás volt, melyet a kiköltözéskor eladtak. Összesen 1600 esetről tudunk (teljeskörűsítve 570 ezer), ami valamivel kevesebb, mint a privatizált lakások száma, mivel a többszöri lakásváltoztatásokat már nem tudjuk nyomon követni.

Amikor tehát az eredeti lakásvásárlók körét próbáljuk körülhatárolni, egyúttal arra is választ keresünk, milyen arányú lehet a privatizált lakások továbbértékesítése. Ez a kérdés tűnik talán a leginkább bizonytalannak, nem véletlen, hogy az eddig megjelent elemzések sem vállalkoztak a továbbadott lakások arányának becslésére.

Ha kiemeljük azokat, akik megvásárolták, majd eladták a bérlakást, akkor 70-80 ezerre tehetjük a továbbadott lakások számát. Ennél nyilvánvalóan több lakásról lehet szó a már említett többszöri tulajdonosváltások miatt. Szintén ismeretlen a nem piaci tranzakciók száma, mivel a feltett kérdések alapján az például nem derül ki, ha a lakást privatizálták, majd a családon belül átengedték vagy örökölték. Az tehát biztos, hogy az időközben új tulajdonos kezébe került lakások száma több mint 80 ezer.

Másfelől közelítve, ha a privatizáció évét vetjük össze a beköltözés idejével, azt látjuk, hogy körülbelül 80 ezer háztartás a privatizáció ideje óta költözött a lakásba. Ezt a becslést az teszi bizonytalanná, hogy sok esetben a privatizáció évét nem tudták megadni. Azokról, akik nem tudtak válaszolni, tudjuk, hogy közülük 60 ezren a kilencvenes évek folyamán költöztek be lakásukba, és tudni vélik, hogy az korábban valamikor állami vagy önkormányzati tulajdonban volt. Így összesen 140 ezer körüli eredményre jutunk, vagyis a privatizált lakások 18–20 százalékáról feltehetjük, hogy megvásárlásuk óta a lakók kicserélődtek. (Ez sem jelenti azt, hogy valamennyi lakás meg is jelent a piacon, hiszen azt például örökölhették is az új lakók.)

A bérlakás megvásárlását több megfontolás is ösztönözhetette. A lakás megvásárlása a legtöbb érintett családnak jó befektetésnek ígérkezett, de ilyen megfontolás lehetett a bizonytalanságtól, a lakbéremelésektől való félelem, az örökölhetőség vagy az a várható

³ Az önkormányzati bérlakások értékbecslésekor csak a lakás fizikai paramétereit vettük figyelembe, vagyis az adott bérlakás értékét azonosnak tekintettük a hasonló minőségű, fekvésű stb. magántulajdonú lakásával.

piaci nyereség is, melyet az alacsony vételár és a piaci ár közötti különbség tett elérhetővé, ha a lakást továbbértékesítik. Az utóbbi várakozások, úgy tűnik, kevésbé váltak valórra. Az utóbbi tíz évben a magyarországi lakások több mint negyedében legalább egyszer kicserélődtek a lakók. Még ha el is fogadjuk, hogy az eladott lakások száma az általunk becslésnél kissé magasabb, akkor sem túl magasak a fenti továbbadási arányok, vagyis eddig a privatizált lakások tömeges eladása nem következett be.

Azt, hogy miként rendeződött át a bérlakásban lakók összetétele a privatizáció során, már több eddig megjelent elemzés bemutatta. A 6. tábla adatai igazolják, hogy a társadalmi hierarchiában magasabban állók jóval gyakrabban vették meg a lakást, és a lakás továbbadása tekintetében nincs számottevő különbség a csoportok között.

6. tábla

A lakást megvásárló háztartások aránya a háztartásfő munkajellegcsoportja szerint*

Munkajellegcsoport	Lakását megvásárolta,		Bérlő maradt	Eredetileg bérlakásban lakott, összesen	N
	majd továbbadta	most is ott lakik			
Vezető	10,3	81,3	8,4	100,0	126
Értelmiségi	10,6	74,0	15,4	100,0	271
Egyéb szellemi	11,8	67,0	21,2	100,0	422
Iparos, kereskedő	16,9	57,8	25,3	100,0	62
Szakmunkás	10,6	60,3	29,1	100,0	643
Betanított munkás	8,2	57,4	34,4	100,0	259
Segédmunkás	5,9	49,8	44,3	100,0	287

*A mezőgazdasági fizikai foglalkozásúak és önállók, valamint az eltartott háztartásfők, alacsony előfordulásuk miatt, a táblában nem szerepelnek.

Ha a lakásvásárlók kor szerinti összetételét figyeljük meg, amellet, hogy számszerűsíthető az idősebb korosztályok egyre nagyobb arányú részvétele a privatizációban, azt is láthatjuk, hogy a fiatal háztartásfők gyakrabban költöztek el időközben, míg az idősebbek, érthető módon, inkább a lakásban maradtak.

7. tábla

A lakást privatizáló háztartások aránya a háztartásfő kora szerint

A háztartásfő korcsoportja (év)	Lakását megvásárolta,		Bérlő maradt	Eredetileg bérlakásban lakott, összesen	N
	majd tovább adta	most is ott lakik			
29 és fiatalabb	7,4	33,5	59,1	100,0	95
30–34	13,7	44,4	41,9	100,0	115
35–39	19,7	43,6	36,8	100,0	129
40–49	13,7	56,3	30,1	100,0	415
50–59	10,9	62,8	26,3	100,0	417
60–69	9,6	71,5	18,8	100,0	410
70 és idősebb	4,8	72,4	22,8	100,0	559

A fenti adatok csak az egyes korcsoportok belső megoszlását mutatják. Ismert azonban a lakást privatizáló háztartások között az idősebbek túlsúlya: 1999-ben már minden

második háztartásfő túl volt hatvanadik évén. Számukra elsődleges szempont lehetett, hogy megteremtsék anyagi biztonságukat, ne legyenek kiszolgáltatva a várható lakbér-emeléseknek és hogy a lakás öröklésének később ne legyen akadálya.

A bérlakásépítés visszaesésével párhuzamosan az egymást követő generációk egyre inkább kiszorultak a tanácsi lakáselosztásból. (A hetvenes években még 170 ezer tanácsi bérlakás épült, a nyolcvanas években 70 ezer, majd a kilencvenes évekre gyakorlatilag megszűnt a bérlakásépítés.) Emellett mára a bérlakásban lakók korösszetétele átrendeződőtt, a nyugdíjkorhatár körüli generáció nagyrészt távozott, a maradók többségét a középkorúak és a 70 évesnél idősebbek teszik ki. A privatizált lakásban lakók többsége nyugdíjas, vagy hamarosan nyugdíjas lesz.

Felvetődik a kérdés, hogy azok, akik a privatizált lakásban maradtak, hogyan értékelik helyzetüket, néhány évvel a vásárlás után. Közel háromnegyedük elégedett jelenlegi lakáshelyzetével, ami lényegében az összes háztartás átlagának megfelelő arány. Annál nagyobb a különbség a bérlakásban maradókhöz képest, ahol csak a lakók fele elégedett lakásával (illetve veszi tudomásul a helyzetét).

Amit a lakást megvásárlók esetleg mégis kifogásolnak, az leginkább a környék és a lakásfenntartás költségei. Akik maradtak lakásbérlők, szintén leginkább a lakókörnyezetre panaszkodnak, ezt a lakás méretével és állapotával kapcsolatos panaszok követik.

A lakással való elégedetlenség okai*

A háztartás az általa megvásárolt bérlakásban lakik		A háztartás bérlakásban lakik	
1. Rossz a környék	16,6	1. Rossz a környék	23,0
2. Drága a fenntartása	7,2	2. A lakás állapota	15,1
3. A lakás kicsi	6,1	3. A lakás kicsi	10,1
4. A lakás típusa	5,3	4. Drága a fenntartása	9,4
5. A lakás állapota	4,2	5. A lakás típusa	4,5

* A megkérdezetteknek 20 megadott ok közül kellett legfeljebb hármat megjelölniük. A rangsor a három lehetséges válasz együttes előfordulása (százalék).

Érdekes módon a lakásukat megvásárlók mintha kevésbé lennének érzékenyek a lakásfenntartási költségek emelkedésére: noha a bérlőkhöz képest lakásfenntartási kiadásuk átlaga⁴ 3,5 ezer forinttal magasabb (25, illetve 21,5 ezer forint), ez pedig a kiadások jövedelmükhöz viszonyított arányában is mutatkozik, mindez azonban esetükben ritkán fejeződik ki a lakással való elégedetlenségben. (A háztartási jövedelem 30 százalékát meghaladó a lakásfenntartási kiadások aránya a privatizált lakások 47, az önkormányzati lakásoknak pedig 41 százalékában.)

Másképpen, de ugyancsak a megvásárolt bérlakással kapcsolatos kifogásokra mutatnak rá azok a válaszok, melyeket a privatizált bérlakásukból időközben elköltözött lakók adtak arra a kérdésre, miért költöztek el a lakásból. Itt természetesen személyes, családi okok is felmerülnek, előfordulásuk azonban ritkább, mint más, lakást változtató családok esetében (19 százalék, szemben az átlagos 28 százalékkal). Általában gyakoribbak tehát a

⁴ A lakásfenntartási kiadások a lakbér, a közös költség és a közüzemi díjak mellett a telefon díját és a lakással kapcsolatos hiteltörlesztéseket is tartalmazza. A háztartási jövedelem a KSH 1998-as Háztartási költségvetés-felvétel eredményei alapján becsült érték. (Részletesebben lásd: *Lakásvizonyok II.*; 2000.)

lakással kapcsolatos indokok. Közöttük, ha más sorrendben is, a már ismert kifogásokat látjuk viszont, egy kivétellel: itt említik először a költözés okaként, hogy a lakás túl nagy lett. (Természetesen ilyen válaszlehetőség az imént idézett kérdéseknél is adva volt.) A megvásárlás után a kedvezőbb értékesítési lehetőség már nyilván az ilyen esetekben is jobban ösztönözte a lakókat a változtatásra.

A privatizált lakásból elköltözők lakásváltoztatásának indoka*

1. A lakás túl kicsi lett	24,5
2. A lakás környezete nem volt megfelelő	14,6
3. A lakás állapota nem volt megfelelő	8,6
4. A lakás túl nagy lett	6,5
5. Fenntartása drága volt	6,5

* Lásd a magyarázatot az előző oldali adatoknál.

Ellentétben a lakásprivatizáció folyamatával, a privatizált lakások tulajdonosváltása még korántsem fejeződött be. Ezekben a lakásokban általában viszonylag magas a lakásváltoztatást tervezők aránya, öt éven belül új lakásba szeretne költözni a lakók 14 százaléka, szemben az átlagos 8 százalékkal. Lényeges különbség továbbá, hogy a változtatást tervezők 80 százaléka kívánja eladni a lakást, ami 20 százalékponttal haladja meg a lakásváltoztató háztartások egészének átlagát. A privatizált lakásoknak tehát még több mint tizedét belátható időn belül el szeretnék adni. Ezeknek a lakásoknak a többsége Budapesten, városi bérházban vagy panelházak alkotta lakótelepen van (42, illetve 41 százalék), a vidéki városokban pedig lakótelepeken (47 százalék panel-, 21 százalék nem panelépületben). Az természetesen még kérdéses, hogyan sikerül értékesíteniük a lakásokat, milyen arányú lesz az az értékrés, amihez a piacon elérhető ár és a privatizációkor kifizetett vételár különbségeként majd hozzájutnak. Az elmúlt években voltak olyan várakozások, hogy a lakásprivatizáció következtében piacra kerülő, többségében alacsony minőségű lakások megnövekedett kínálata lenyomja majd a piaci árakat. Az elérhető adatok ezt nem igazolják: Budapesten az elmúlt években olyan kerületekben is tapasztaltunk viszonylag magas lakásár-emelkedést, ahol jellemzően sok bérlakást privatizáltak.⁵ Valószínű, hogy a nagyvárosi lakásárakat alakító más tényezők mellett a privatizált lakások megjelenő kínálata nem meghatározó.

Nyertesek és vesztesek

Az egész privatizáció folyamatát végigkísérték a viták, melyek arra a kérdésre keresték a választ: „ki járt jól” a lakások eladásával. Ez nem is véletlen, hiszen nagyarányú vagyonátadásról volt szó, melyben viszonylag kevés háztartás vett részt. Az egyik felfogás szerint a privatizált lakás egyfajta tranzíciós ajándék a városi lakosságnak (Dániel; 1996, 1998). Eszerint a privatizációs ajándék szociológiai értelemben pénzben kifejezhető összeg, a kérdés statisztikai része pedig csak az: milyen megoszlásban jutottak hozzá a megajándékozottak. Ha azonban az önkormányzatok oldaláról vizsgáljuk a kérdést, úgy tűnik, nekik is előnyös volt a lakások eladása.

⁵ Az Ingotlanadattár adatai szerint 1997–1999 között például a főváros VI-VII. kerületében a lakásárak emelkedése megközelítette a belső és az elit kerületekben tapasztalt árnövekedést.

A 8. tábla az önkormányzatok lakbérbevételét és a bérlakásokra fordított kiadásait állítja szembe egymással.

8. tábla

*Az önkormányzatok bérlakásokkal kapcsolatos bevételei és kiadásai országosan
(folyó áron)*

Év	Lakóházzavításra fordított összeg (millió forint)	Lakbérbevétel (millió forint)	Kiadások a lakbérbevétel arányában (százalék)
1985	10 014	4 120	243
1986	10 549	4 590	230
1987	12 633	5 068	249
1988	15 689	5 537	283
1989	14 147	5 751	246

Forrás: Lakásstatistikai évkönyvek, 1985–1999.

Látható, hogy a nagyarányú privatizációt megelőző években az önkormányzatok általában bevételeik közel két és félszeresét fordították a bérlakások fenntartására.

Tették mindezt úgy, hogy közben, mint azt a bevezetőben említettük, a bérlakásállomány, amire költöttek, már sok tekintetben csak formálisan volt a tulajdonuk. A bentlakó bérlők jogainak drasztikus korlátozása nélkül lehetetlennek látszott a működő szociális lakásgazdálkodás kialakítása. Tulajdonképpen még a jelentős lakbéremelés is igen kockázatos lépésnek tűnt, sokat árthatott a helyi önkormányzati képviselőtestületek népszerűségének. Ismerve a bérlők szociális összetételét, a lakbéremelés ráadásul gazdasági szempontból is értelmetlennek ígérkezett, mert azonnal nőtt volna a segélyre szorulólok száma és az erre fordított kiadások összege.

Ilyen körülmények között a bérlők jogainak korlátozása hosszú távon is elképzelhetetlennek tűnt. Bár gyakran elhangzik az az érv, hogy a bérlakások eladásával lehetetlené vált a szociális lakáselosztás kialakítása, erre a kilencvenes évek elején még a lakások birtokában sem láthattak reális esélyt az önkormányzatok. Ebben a helyzetben mindenképpen racionális volt az önkormányzatoknak az a törekvése, hogy megszabaduljanak ettől a teherrel, különösen, ha az elérhető privatizációs bevételeket is mérlegelték.

Arra a valószínűtlen eredményre jutottunk tehát, hogy mind az önkormányzatok, mind a lakást megvásárló bérlők jól jártak, és tulajdonképpen csak az ajándékosztásból kimaradt családok lettek vesztesek.

Ami azonban csak részben és csak formálisan volt az önkormányzatok tulajdona, az, ha informálisan is, legalább annyira már egyfajta tulajdon volt a bérlők számára. Mindezt jól mutatja, hogy a rendszerváltás előtt a bérlakások bérleti jogának piaci értéke volt, ami durva becsléssel körülbelül a hasonló lakás piaci árának a felével volt egyenlő. A bérlakások privatizációja során megállapított igen alacsony vételárral hallgatólagosan el is ismerték ezt a helyzetet. Általában a lakás becsült értékének harmadát tette ki a lakás eladási ára. Egy összegben ennek is csak 10 százalékát kellett kifizetni a vételkor, s a hátralevő rész törlesztéséhez még igen kedvező részletfizetési lehetőségek is járultak.

Ha arra vagyunk kíváncsiak, mekkora privatizációs ajándékhoz jutottak ezek a családok, realisabb, ha a lakáspiaci ár feléhez viszonyítjuk a ténylegesen kifizetett vétel-

árat, hiszen elvileg feltehető, hogy a lakás árának feléhez privatizáció nélkül is hozzájuthattak volna. Úgy is értelmezhetjük, hogy amikor az önkormányzatnak kifizették a bérlők a vételárat, ezzel a gyakorlatban már részben úgymint meglévő tulajdonosi jogukat legalizálták és tették teljessé. Mindez azt jelenti, hogy bár még mindig feltehető, hogy a bérlakást megvásárló családok nyertek, nyereségük már korántsem akkora, mint első látásra feltételezhetjük volna. Arról sem szabad ugyanakkor elfeledkezni, hogy abban a pillanatban, amikor a lakások tulajdonosai lettek, lemondtak mindazokról a támogatásokról, melyek bérlőkként megillették őket (a 8. tábla adatai szerint átlagosan a befizetett lakbérük közel kétszerese, ha csak a lakóházak fenntartására fordított kiadásokat vesszük figyelembe).

Úgy gondoljuk, hogy ma már ezeknek az előnyöknek és hátrányoknak a számszerűsítése lényegében lehetetlen. Különösen igaz ez, ha mindezen problémákhoz még az elmaradt felújítások kérdését is felsorakoztatjuk. 1999-es árakon számolva a privatizált lakásállomány értéke 2600, a megmaradt önkormányzati tulajdonú lakásoké pedig 700–800 milliárd forint. Ehhez képest sem tűnnek túlzottnak azok a becslések, melyek több száz milliárdos nagyságrendű elmaradt karbantartást és felújítást említettek már évekkel ezelőtt (*Hegedűs–Tosics*; 1995). A lakók megítélése szerint ugyanis a privatizált lakások 40 százalékában az épület tatarozásra, több mint negyedük esetében pedig szigetelésre, közműcserére szorul vagy a tetőzete hibás. Mint a 9. táblában látható, az önkormányzati tulajdonban maradt lakások helyzete ennél is rosszabb.

9. tábla

Privatizált és önkormányzati tulajdonban maradt lakások épületének jellemzői

Az épület állapotának jellemzője	százalékában	
	Privatizált lakások	Önkormányzati bérlakások
Aládúcolt	1,2	7,3
Közműveket cserélni kell	23,3	38,1
Szigetelésre szorul	28,8	48,3
Tatarozásra szorul	41,2	63,2
Tetőzete hibás	28,4	40,3
Fűtési rendszere elavult	17,1	32,8
Födémcserére szorul	12,6	27,8
Egyéb műszaki probléma	15,5	29,7

Forrás: Lakásvizonyok 1999. c. felvétel.

Jelenleg úgy tűnik, mindezen elkerülhetetlen felújítások költségeit előbb-utóbb az új tulajdonosoknak kell állniuk, ami a lakás értékéhez – és jövedelmükhöz is – viszonyítva aránytalanul nagy teher lesz. Ezek után már csak az látszik egyértelműen, hogy az, aki jól karbantartott épületben vehette meg a lakást, a valószínű nyertesek közé kerül, mint ahogy azok is, akik már eladták privatizált lakásukat, és ezt a jövőben várható kiadást így továbbhárították. Vitathatatlanul nyertes továbbá az állam, mely a tulajdonnal együtt a felújítás terheitől is megszabadult.

Úgy látszik azonban, hogy az új tulajdonosok saját erejükből nem képesek eredményt elérni ezen a téren. A privatizált lakásokban az utóbbi tíz évben alig volt számottevő be-

ruházás. A privatizáció óta általában csak kisebb felújításokat végeztek a lakók: mérőórákat, kaputelefont szereltek fel (*Lakásvizonyok I*; 2000). Az utóbbi tíz évben elvégzett munkák értékét a lakók (jelen értéken) átlagosan 200 000 forintra becsülték, ami még a (jobb állapotú) magántulajdonú lakásállományra fordított összegnek is csak alig több mint fele (58%). Tekintve, hogy a lakók legnagyobb része nyugdíjas, ez a helyzet nagyarányú állami beavatkozás nélkül az elkövetkező években sem változik.

Mindezek alapján úgy látjuk, hogy bár felfogható ajándékozásként az, ami a volt bérlakásokkal az elmúlt tíz év alatt történt, látni kell, hogy a rendszerváltásig az állami bérlakásszektor működtetése csak egyik eleme volt azoknak a rendkívül szövevényes és áttekinthetetlen támogatásoknak, melyek az államszocializmus lényegi jellemzői voltak. Csak a lakásszektorban is számos más támogatási forma létezett az elmúlt évtizedekben, ezek nagysága és a hozzájárulás módjai pedig időről időre változtak. Elég, ha csak a lakáshitelezés különböző formáira gondolunk, melyek mind a kedvezményezettek körét, mind a nyújtott támogatások nagyságát tekintve mindig mások és mások voltak. Már csak ezeknek a támogatásoknak az összehasonlítása és felbecsülése is reménytelen feladat lenne, és akkor még mindig figyelmen kívül hagyjuk azokat a kedvezményeket, melyeket a háztartások a torz árrendszeren keresztül például a mesterségesen alacsonyan tartott lakásfenntartási költségek révén igénybe vettek.

Ily módon a bérlakásállomány magánkézbe adása volt az ára annak, hogy a bérlakásszektorban nyújtott támogatások felszámolhatók legyenek. A lakók szempontjából úgy is fogalmazhatunk, hogy a további támogatásokról való lemondás fejében megkapták a lakást, amelyben bizonyos értelemben már addig is gyakoroltak tulajdonosi jogokat.

A különféle támogatásokhoz való hozzájárulás vagy hozzá nem jutás következtében a rendszerváltásig kialakult egyenlőtlenségeket a rendszerváltás óta újabbak tetézték. Ezért egyre sürgetőbb feladat ezeknek az egyenlőtlenségeknek a kezelése függetlenül attól, honnan származnak, milyen eredetűek. Éppen ebben lehetne fontos szerepe egy működő bérlakásszektorban és az ehhez kapcsolódó hatékony szociális támogatásoknak. Az újonnan létrejövő bérlakásszektor egyúttal a lakásprivatizáció után igencsak eltorzult tulajdonosi szerkezet kiigazítását és egészségesebbé tételét is jelenthetné.

IRODALOM

- A lakásállomány minősége, állapota.* (1998) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Az önkormányzati bérlakásszektor privatizációja.* (1995) Társadalomstatistikai füzetek 14., Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Családi költségvetés, 1999.* (2000) Adattár. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- DÁNIEL ZS. (1997): „Gondoskodó állam” vagy részrehajlás? *A lakástámogatások hatása a társadalmi újraelosztásra.* Központi Statisztikai Hivatal Gazdaságelemzési és Informatikai Intézet, Budapest.
- DÁNIEL ZS. (1996): A bérlakás-privatizáció paradoxona. Nemzeti ajándék vagy ráfizetés? *Közgazdasági Szemle*, 43. évf. 3. sz. 204–230. old.
- HEGEDŰS J. – ERDŐSI S. (1997): *A szociálisan hátrányos helyzetű családok lakhatási lehetőségeinek bővítése.* Városkutatás Kft., Budapest.
- HEGEDŰS J. – MARK, K. – STRUYK, R. – TOSICS I. (1993): Privatizációs dilemma a budapesti bérlakásszektorban. *Szociológiai Szemle*, 3. évf. 2. sz. 45–70. old.
- HEGEDŰS J. – VÁRHEGYI É. (1999): A lakásfinanszírozás válsága a kilencvenes években. *Közgazdasági Szemle*, 45. évf. 2. sz. 101–120. old.
- Ingatlanadattár. Magyarországi lakások 1997–2000.* (CD-ROM) Ingatlan Befektetés – Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Lakásvizonyok I. 1999* (2000) Társadalomstatistikai füzetek 27., Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Lakásvizonyok II. 1999* (2000) Társadalomstatistikai füzetek 28., Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

SUMMARY

Since the beginning of the socio-economic transition the privatisation of tenement flats has had a fundamental role in the transformation of the Hungarian housing system. As a result, more than 500 thousand tenements were sold out to the sitting tenants all over the country. Relying on the data of the 1999 Housing Survey of the HCSO, the paper gives an overview of the whole process and its consequences on the residents. Besides traditional social statistical indicators, the estimated market value of dwellings is also considered in the paper in order to analyse and compare the situation of the families who did and who did not buy their apartments.

The paper also attempts to describe the events that followed privatisation: provides an estimation on the share of resold dwellings and investigates the rearrangement and the present situation of households in privatised dwellings.

Finally, the author reviews the debates accompanying privatisation since the beginning which usually referred to the same question: who were the losers and who were the winners of this process.

A LAKOSSÁG LAKÁSEPÍTÉSI ÉS -KORSZERŰSÍTÉSI TEVÉKENYSÉGE*

FARKAS E. JÁNOS – SZÉKELY GÁBORNÉ

Amikor a nyolcvanas évek végén az akkor rendelkezésre álló statisztikai adatokra támaszkodva bemutattuk a második gazdasághoz kötődő munkatevékenységeket, nyilvánvaló volt, hogy mindezek nem választhatók el a hivatalos gazdaság működésétől, éppen ellenkezőleg, annak működési zavarait kihasználva, ellátási hiányait pótolva, sok tekintetben azon élőszködve fejlődtek és erősödtek. Az akkori olvasókban minden bizonnyal megfogalmazódott a kérdés, vajon hogyan alakulna ennek a szektornak a szerepe egy racionálisabban működő gazdaság keretei között.

Az 1999–2000. évi életmód–időmérleg-felvétel – tizennégy év elteltével és a rendszerváltozással a hátunk mögött – lehetőséget nyújt a kérdés megválaszolására. A felvétel alapján összehasonlíthatjuk a nyolcvanas évek közepére–végére jellemző állapotokat az 1999–2000-es felvétel idején tapasztalható jellemzőkkel. Elemzésünkben a lakosság házi lakásépítési tevékenységének átalakulásán keresztül azt mutattuk be, hogy bár ezek a tevékenységek valóban jelentősen megváltoztak, továbbra is jelen vannak az emberek mindennapi életében.

TÁRGYSZÓ: Lakossági lakásépítés. Lakossági lakáskorszerűsítés. Életmód–időmérleg-felvétel.

Magyarországon a lakásszektorban végbement folyamatok a rendszerváltásig sok szálon kapcsolódtak a második gazdasághoz. Amikor a hatvanas években, először szinte észrevétlenül, éppen csak megtűrve, újra megindult a magánlakás-építés, a családiház-építők arra kényszerültek, hogy a saját munkaerejüket, a rokonok, barátok, munkatársak segítségét igénybe véve építsék fel azokat a lakásokat, melyek elkészültére a hivatalos gazdaság keretein belül aligha számíthattak. Később, amikor az ezzel párhuzamosan induló, szintén második gazdaságbeli tevékenységek már más területeken, például a háztáji kisártermelésben is kibontakozhattak, a lakásépítés szerepe is megváltozott, már nem pusztán a második gazdaságbeli tevékenységek terepe, hanem az itt keletkező jövedelmek legfontosabb felhasználási területe is lett, tovább ösztönözve az önerős lakásépítkezések felvirágzását. Miközben a hivatalos, „első” gazdaság egyre súlyosabb válságokkal nézett szembe, a második gazdaság kiegyensúlyozó szerepe a lakosság jólétéhez, viszonylag kedvező lakásviszonyaihoz való hozzájárulása vitathatatlanná vált.

* Az 1986–1987. évi és az 1999–2000. évi életmód–időmérleg-felvétel alapján.

Ezt a helyzetet felismerve az 1986. évi életmód–időmérleg-felvétel eredményeit elemző kiadvány (*Farkas–Vajda; 1989/a*) egyebek mellett éppen annak bemutatására vállalkozott, hogy a lakosság időgazdálkodásában, munkavégzésében milyen második gazdaságbeli tevékenységek azonosíthatók, mekkora ezek súlya, mely társadalmi csoportok, milyen tevékenységekkel járulnak hozzá az informális gazdaság működtetéséhez.

AZ IDŐBELI ÖSSZEHASONLÍTÁS LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI

Az 1986–1987-ben végrehajtott életmód–időmérleg-felvétel lehetőséget adott arra, hogy pontosabb képet kapjunk a hetvenes-nyolcvanas évek egyik legjelentősebb társadalmi és leghatékonyabb lakossági kezdeményezésű gazdasági mozgalmáról, az önerős lakásépítés, -felújítás társadalomstatistikai, szociológiai összefüggéseiről. Nem sokkal a rendszerváltás előtt sikerült részletes statisztikai leírást adni a második gazdaság és a lakásépítkezések összefonódásáról, az aktív lakosság döntő részét átfogó, a napok, hetek életritmusát alapvetően meghatározó – akkor még idegenként hangzó szóval – vállalkozásokról, amelyek a magyar lakáshelyzet ugrásszerű javulását alapozták meg. Bár a piacgazdaságra való gyors áttérés lehetősége még egyáltalán nem volt egyértelmű, 1988 végén úgy értékeltük, hogy ez a központi tervgazdálkodással viszonylag békés szimbiózisban élő sajátos vállalkozási forma lehetőségeinek határához érkezett.¹

Fontos eredménye volt a vizsgálatnak, hogy rávilágított a kalákás lakásépítkezés számos új momentumára. Lehetőség volt arra, hogy bemutassuk a munkában megtestesülő, mások számára végzett és másoktól kapott segítség számos jellemzőit, meghatározzuk az így befektetett munkaidő mennyiségét, megkíséreljük megbecsülni ennek a munkának az értékét.²

Amikor az akkori tevékenységek jellemzőit hasonlítjuk össze a jelenlegi helyzettel, több módszertani probléma is felmerül. Egyrészt két, alapjaiban eltérő gazdálkodási rendszer képezi e tevékenység kereteit. Másrészt lényegesen eltérő színvonalú lakáshelyzetet kell összehasonlítanunk. A nyolcvanas évek végén elsősorban a mennyiségi lakáshiány határozta meg a szándékokat és lehetőségeket, amikor az egyre több új lakás építése volt fontos. Tíz-tizenkét évvel később már a minőségi problémák megoldása a cél, ami meghatározza a munkák szerkezetét, időigényét, formáit.³

Ugyanakkor sok hasonlóság is van. Egyrészt, mint ezt annak idején több elemzésben is kimutattuk, a nyolcvanas évek végén a lakásszféra, megelőzve más gazdasági ágazatokat, kvázipiaci körülményeket „teremtett magának”, ez ugyan nem volt egységes, sajátos

¹ „Nehéz ma megítélni – különösen az utóbbi egy év gyors politikai változásainak fényében – hogy mi lesz a lakásszféra második gazdaságának jövője. A kvázipiaci formák – a gazdaság átalakulásával párhuzamosan – kijutnak-e az állam árnyékából és igazi piaci formákká alakulnak, vagy nem tudnak megszabadulni azoktól a kaméleon tulajdonságoktól, amelyeket éppen az állami beavatkozással folytatott állandó harc miatt voltak kénytelenek magukra öltetni, és ugyanúgy elhalnak, ahogyan a központosított szocialista tervgazdálkodás – már most is életképtelen, de mesterségesen életben tartott formái. A lakásszféra második gazdasága éppen a valós megmértetés előtt áll. Ez a termelési mód, ... , betöltötte hivatását, ennél többet nem érhetett el.” (*Farkas–Vajda; 1989/b*)

² 1987-ben az állami és szövetkezeti lakásépítésben és -fenntartásban 70 ezer személy dolgozott és 100 millió munkaórát fordított erre a tevékenységre. Az időmérleg-felvételből becsült hasonló értékek a magánlakás-építésre és -fenntartásra 900 ezer személy és 432 millió óra. (*Farkas–Vajda; 1989/a*)

³ Az ezer főre jutó lakásépítés 1987-ben 5,4, 1999-ben 1,9 lakás volt csökkenő népességszám mellett. 1987-ben az épített új lakások átlagos alapterülete 81 négyzetméter volt, 1999-ben kerekén 100 négyzetméter. Akkor az új lakások 39 százaléka volt 3 és több szobás, ma 71 százaléka.

részpiacokból állt, de számos elemében hasonlított a mai állapotokhoz. Másrészt az ún. önerős lakásépítés, amikor a leendő tulajdonos a beruházó és a kivitelező is egy személyben, még ma is lényegében ugyanolyan arányban jellemző az újlakásépítésben, mint a nyolcvanas évek végén. (Természetesen abszolút számban ez jóval kisebb mennyiségű lakást érint, mint akkor.)

Nézzük meg az eddigieket az adatok tükrében. Az időmérleg-felvételekből, különböző módszertani okok miatt, nincsenek pontos adatok arról, hogy az önerős lakásépítés, -felújítás, -korszerűsítés, -karbantartás milyen nagyságrendet képviselt országosan, ezért e tevékenységek makroadatainak becsléséhez a folyamatos lakásstatisztika, valamint két nagyobb, országosan reprezentatív felvétel adatait használtuk fel. A rendelkezésre álló egyéb információk szerint az 1984-es mikrocenzus adatai jól jellemzik a két évvel később kezdődő időmérleg-felvétel idején tapasztalható állapotokat, csupán a lakásépítés mennyisége csökkent kissé 1986–1987-re.

1. tábla

A magánénerős építési–felújítási tevékenység alakulása

Építési tevékenység	1980–1983*	1996–1999**	1996–1999/ 1980–1983 (százalék)
	évente (ezer lakás)		
Új építés	79	24	30
Folyamatban levő összes új építkezés	120	78***	65***
ebből: házilagos kivitelezésben	66***	43	65***
Bővítés, átalakítás	30	51	170
Korszerűsítés	77	233	303
Karbantartás	595	825	139

* Az 1984. évi mikrocenzus adatai alapján.

** A Lakásviszonyok 1999. c. felvétel alapján.

*** Számított adatok.

Az első szembeötlő változás, hogy az új lakások építése csökken, míg az egyéb építési tevékenységek mennyisége jelentősen nő. A nyolcvanas évek elején évente 66 ezer lakás épült leendő tulajdonosaik, és az ő rokonaik és barátaik munkájának aktív részvételével, míg a kilencvenes évek végén 43 ezer, 20 ezer lakással kevesebb. Ugyanennyivel több a bővített, átalakított lakások száma napjainkban, a korszerűsített lakásoké pedig megháromszorozódott, és a kilencvenes évek végén évente a lakások csaknem 6 százalékában lett korszerűbb a fűtés, vezették be a gázt, melegvizet stb. Ez a tevékenység a különböző lakossági kezdeményezésű és az önkormányzatok által támogatott gázprogramok eredménye, amely valószínűleg már elérte a csúcspontját, és intenzitása minden bizonnyal némileg csökkenni fog a következő években. A legfeltűnőbb a különböző kisebb javítások, karbantartások számának emelkedése, amely ma már évente minden ötödik lakást érint, s e tevékenységnek további intenzív növekedése várható.

Összességében tehát ezek a makroszintű, erősen közelítő jellegű adatok azt mutatják, hogy más mértékben és szerkezetben ugyan, de továbbra is országos mozgalomnak nevezhető az a tevékenység, amelynek nyomán a lakosság nagyobbá, komfortosabbá, szebbé, tisztábbá teszi otthonait, ezáltal megőrzi vagy éppen növeli azok értékét.

**AZ ÉPÍTÉSI TEVÉKENYSÉGEK
AZ IDŐFELHASZNÁLÁS-ADATOK TÜKRÉBEN**

Az 1986 óta eltelt majd másfél évtizedben a rendszerváltással azok a második gazdaságbeli tevékenységek, melyeket az államszocialista gazdaság működési hiányosságai, rendellenességei hoztak létre, eltűntek vagy legális vállalkozássá alakultak. Éppen ezért nem meglepő, hogy az 1999–2000 évi időmérleg-vizsgálat eredményei a második gazdaságban végzett munkatevékenységek⁴ visszaszorulását mutatják: 1986-ban egy felnőtt naponta átlagosan 111 percet töltött e tevékenységekkel, 2000-ben csak 56-ot.

Ennél jóval nagyobb arányú visszaesést tapasztalunk a lakosság által végzett építési tevékenységek, de különösen az újlakásépítésben végzett munkák terén: a korábbi átlagos 14 percről 2000-re 4 percre csökkent az az idő, amit egy felnőtt naponta átlagosan lakásépítésre, -felújításra áldoz.

Ami a munkák időráfordítását illeti, miközben a saját háztartás számára végzett munka átlagos időtartama a korábbinak kétharmadára csökkent, a más háztartások számára végzett munka ideje ennél is erőteljesebben, kevesebb, mint egyharmadára esett vissza, és ebben a lakásépítéshez kötődő tevékenységek csökkenése is szerepet játszott.

2. tábla

A második gazdaságbeli munkatevékenységek átlagos időtartama

Megnevezés	1986–1987.	1999–2000.
	évi időmérleg-felvétel	
Átlagos időtartam (perc)		
Saját háztartásnak (építés, karbantartás, javítás, mezőgazdasági munka)	75,0	47,7
Más háztartásnak segítségképpen (kaláka)	20,0	6,1
Pénzért, nem főfoglalkozásban	16,0	2,5
Együtt	111,0	56,3
Ebből építési munka (perc)		
Saját háztartásnak	7,0	2,5
Más háztartásnak segítségképpen (kaláka)	6,0	1,5
Pénzért, nem főfoglalkozásban	1,0	0,3
Együtt	14,0	4,3
Építési tevékenységre fordított idő aránya a második gazdaságban végzett munkákban (százalék)		
Saját háztartásnak	9,3	5,2
Más háztartásnak segítségképpen (kaláka)	30,0	24,6
Pénzért, nem főfoglalkozásban	6,3	12,0
Együtt	11,6	7,6

A rendszerváltásig a lakásépítéshez kapcsolódó második gazdaságbeli tevékenységek egy részét pénzért végezték, emellett jelentős volt a munkacsere, a kaláka is. Az időmérleg-adatok szerint 1986-ban egy átlagos napon a felnőtt lakosság 1,9 százaléka dolgozott építkezésen, akiknek több mint egyharmada (36%) kalákázott. 2000-ben, ahogyan csökkent

⁴ Ide tartoznak a nem főfoglalkozás keretében végzett szellemi és fizikai, mezőgazdasági és nem mezőgazdasági munkatevékenységek.

az építkezők száma, természetesen a kalákázóké is visszaesett, ugyanakkor arányuk az építkezők körén belül megmaradt, sőt kissé nőtt is (40%).⁵

3. tábla

A 15–79 éves népességből átlagos napon építési tevékenységet végzők aránya és átlagos időráfordítása

Megnevezés	A tevékenységet végzők			
	aránya (százalék)	napi átlagos időráfordítása (perc)	aránya (százalék)	napi átlagos időráfordítása (perc)
	az 1986–1987.		az 1999–2000.	
	évi időmérés alapján			
Új lakás építése	1,9	319	0,5	316
Ebből:				
saját háztartásnak	0,9	267	0,3	263
más háztartásnak segítségképpen (kaláka)	0,7	351	0,2	368
pénzért, nem főfoglalkozásban	0,3	413	0,0	399
Felújítás, korszerűsítés	1,6	196	1,1	231
Ebből:				
saját háztartásnak	1,2	175	0,8	201
más háztartásnak segítségképpen (kaláka)	0,4	234	0,3	294
pénzért, nem főfoglalkozásban	0,1	306	0,0	378
Összesen	3,5	263	1,6	258

Az 1986 óta eltelt időben amellet, hogy az építési tevékenységet végzők száma csökkent, a tevékenységek összetétele is átrendeződött, aminek következtében most a munkavégzők többsége lakásfelújítást, -korszerűsítést végez. Ez igaz a kalákázásra is: bár minden esetben igen alacsony számokról van szó, megállapítható, hogy jelenleg a kalákázók többsége nem építkezésnél, hanem meglévő lakások korszerűsítésében segít, esetleg viszonzozza a korábban kapott segítséget más háztartásoknak. Ami a pénzért munkát vállalók számát illeti, ez az időfelhasználás-adatok szerint mára elhanyagolhatóan alacsony lett. (Természetesen az itt bemutatott adatok csak a vizsgált napon építkezők arányát mutatják és mivel ezeket a tevékenységeket – különösen a kalákázást – csak alkalmanként, viszonylag ritkán végzik, a tevékenységek által érintettek köréről csak igen keveset tudunk meg, ezzel később bővebben foglalkozunk.)

A kétféle időmérés-információt egymás mellé állítva kitűnik, hogy a kalákázásra fordított átlagos idő jobban csökkent (negyedére), mint a kalákázók aránya (felére). Az ellentmondásra a tevékenységeket ténylegesen végzők időráfordításának csökkenése szolgál magyarázattal: az alacsonyabb időráfordítású korszerűsítési tevékenységek súlyának növekedése miatt az építési tevékenységeket ténylegesen végzők átlagos időráfordítása csökkent, annak ellenére, hogy tevékenységfajtánként az időráfordítás alig változott, vagy éppen növekedett.

⁵ A második gazdaság fogalmának – a szocialista gazdasági rendszer keretei között, illetve amellet – érvényes meghatározása szerint ide tartozott: a legális és az illegális magánszektor, a saját szükségletet kielégítő termelés és szolgáltató munka, a mezőgazdasági kistermelés és önálló munka, a szocialista szektorhoz kötődő illegális jövedelem-átáramlás (csúszópénz, borraló), és más, az állam által nem kontrollált jövedelemszerző tevékenységek (ingatlanok bérbeadása, adásvétele, kölcsönügyletek). (Gábor R.–Galasi; 1981) Az időmérés-felvétel természetükénél fogva csak a munkavégzéssel járó második gazdasági tevékenységek megismerésére alkalmasak. Az 1986-os időmérés-vizsgálat elemzése ezen túl abban is eltért a fenti meghatározástól, hogy a legális magánszektorban végzett munkát nem tekintette a második gazdaság részének. (Farkas–Vajda; 1989)

A lakásépítési, -korszerűsítési, -karbantartási tevékenységet végzők társadalmi jellemzői

1986-ban egy átlagos napon a felnőtt lakosság 1,9 százaléka dolgozott – nem főfoglalkozásban – építkezésen, 1,6 százaléka pedig lakásfelújítást végzett. Ma mindkét tevékenységet kevesebben végzik, a csökkenés különösen az építkezők arányában szembeötlő: 0,5 százalékkal (a felújítást végzők aránya 1,1 százalékkal). Összességében 1986-ban naponta átlagosan 340 ezren végezték valamelyik munkát, 2000-re ez a szám a felét sem éri el, együtt mindössze 140 ezer körüli az egy napon építéssel, felújítással foglalkozók száma.

Az 1986-os időmérleg-felvétel szerint akkor a lakást építő személyek tipikusan aktív kereső, 30-40 év közötti, építőipari foglalkozású férfiak voltak, főleg községi lakosok. Természetesen az építési munkát végzők túlnyomó többsége most is férfi, a mintában szereplő 700 ilyen tevékenységet végző személy közül 623. A továbbiakban éppen ezért valamennyi időfelhasználás-adatot csak a 15-79 éves férfiakra vonatkozóan közöljük.

Ami a többi 1986-os megállapítást illeti, továbbra is igaz, hogy gyakrabban építkeznek a községi lakosok, ugyanakkor a tevékenységfajták közötti arány megfordult: ma többen végeznek karbantartási, felújítási munkát és kevesebben építkeznek. A tevékenységet végző személyek átlagos időfelhasználása ugyanakkor alig változott: aki építkezik, mintegy öt és fél órát áldoz erre a munkára, aki felújít, az naponta átlagosan négyet.

Amennyire az alacsony előfordulási arányok megengedik, arra következtethetünk, hogy a korábban jellemző 30-40 éves korosztályhoz képest most a 40-50 évesek között is hasonló arányban végeznek építési munkákat. Azonban a felnőtt férfiak e két korcsoportjában is csak 1 százalékkal alig meghaladó (1,3, illetve 1,4 százalékkal) az építkezők aránya, szemben a korábbi 5,4, illetve 4 százalékkal. Ha arról akarunk meggyőződni, történt-e valóban érzékelhető változás az építkezők életkorát tekintve, más adatforrásra kell támaszkodnunk. Az 1999-es lakásviszonyok-felvétel eredményei szerint a házépítők átlagos életkora valóban emelkedik, amit a házasságkötés, családalapítás idejének kitolódása önmagában is magyaráz.

4. tábla

Az általuk épített lakásban lakó háztartásfők életkora a beköltözés idején

A beköltözés időpontja	A háztartásfő életkora a beköltözéskor (év)	Ezt megelőzően hány lakásban lakott (születéskori lakásával együtt, darab)
1971 és 1980 között	32,0	3,0
1981 és 1990 között	32,9	3,2
1990 óta	34,1	3,3

Forrás: Lakásviszonyok 1999 c. felvétel.

Megjegyzés. N=2646 a saját maga által épített lakásban lakók száma. A teljes felvétel mintája 10 754 elemű. Az idézett vizsgálat 1999-ben, visszatekintve kérdezte a háztartások lakástörténetét. Az 1970 előtt költözöttek és főleg a már akkor is idősebbek közül sokan ma már nem élnek, ezért a rájuk vonatkozó adat ebben az esetben értelmezhetetlen, de még az 1970-1980-ra vonatkozó értéket is befolyásolhatta valamelyest. Ezért a rendelkezésünkre álló 1990-es adatok alapján – a háztartásfők akkori kormegoszlását figyelembe véve – átsúlyoztuk az adatokat.

Emellett azonban még egy folyamattal kell számolnunk: a hatvanas-hetvenes évek családiház-építői között több olyan család volt, amely a szülőknél, esetleg albérletben töltött néhány év után felépítette a családi házat és ezzel le is zárult „lakáskarrierje”. A mai házépítők jelentős része mögött viszont már relatíve több lakásváltoztatás áll, mely-

nek során több lépcsőben, esetleg a lakótelepi, társasházi lakáspiacon is megfordulva (tulajdonosként vagy bérlőként) halmozódik fel a lakásépítéshez szükséges tőke. (Az időmérlegnaplók kitöltésének napján saját házuk építésén dolgozók 20 százaléka többlakásos épületben lakott.)

Az 1986-os időmérleg-felvétel idején az építkezők legnagyobb létszámú csoportját az aktív keresők adták: egy átlagos napon több mint 4 százalékuk dolgozott építkezésen. Az akkori házépítők általában a hivatalos munkaidejükön kívül folytatták a munkát az építkezésen, de még sokan éltek azzal a lehetőséggel is, amely szerint a házépítők fizetés nélküli szabadságot vehettek igénybe az építkezés idejére. Azóta alaposan átalakult a lakosság gazdasági aktivitási összetétele. Most a munkanélküliek között találjuk azokat, akik a leggyakrabban végeznek építési munkát (1,4%), sok munkanélküli pedig a vizsgált napon lakásfelújítással, -karbantartással foglalkozott (5%). Az aktív keresők részvétele e tevékenységekben ennél alacsonyabb mértékű (1,2, illetve 2,1 százalék). A munkanélküliek magas arányú korszerűsítési, felújítási tevékenysége arra utal, hogy megpróbálják munkavégző-képességüket valamilyen módon hasznosítani. Bár feltehető, hogy e munkákat jelentős részben más háztartásoknak végzik segítségképpen vagy pénzért, ennek pontosabb megismerését az alacsony mintabeli előfordulás és az ilyen tevékenységeknél valószínűsíthető letagadás gátolja.

A legutóbbi időmérleg-felvétel lehetővé teszi a rokkantnyugdíjasok elkülönítését a nyugdíjasok csoportjától. Az adatok igazolják, hogy ők gyakrabban építkeznek vagy korszerűsítenek, mint a nyugdíjasok: egy átlagos rokkantnyugdíjas naponta 10, míg egy nyugdíjas 7 percet fordít e munkák valamelyikére. Természetesen az átlagos időfelhasználás terén is a munkanélküliek adatai kiugróan magasak: 24 perc, míg az aktív keresőké mindössze 8 perc. Szemben az 1986-os vizsgálattal, újabban az alacsony mintaelemszám nem teszi lehetővé az építési tevékenységeket végzők foglalkozási hátterének bemutatását, ugyanis a felvételtől csak az aktív keresők foglalkozását ismerjük. Annyi azonban megállapítható, hogy továbbra is jellemzően szakmunkások által végzett tevékenységekről van szó, mind az építésben, mind a karbantartásban (egy átlagos napon 4,4 százalékuk végezte valamelyik munkát, ezzel szemben a többi végzettségi kategóriában a munkavégzők aránya 3 százalék alatt marad).

A lakásváltoztatási igények kielégítése természetesen ott a legsűrűbb, ahol több család él közös lakásban. Nem véletlenül, közöttük – viszonylag – a legmagasabb az építkezők aránya (2,7%), az utóbbi évek alacsony lakásépítési üteme mellett azonban sokan inkább a meglévő lakásukban keresik a megoldást, ezért további 3,4 százalékuk lakásfelújítást végzett az általunk vizsgált napon.

Összefoglalva megállapítható, hogy 1986-hoz képest jóval kevesebben dolgoznak új házak építésén, míg a lakosság házilagos lakáskarbantartási, -felújítási munkavégzése csak kisebb mértékben csökkent.

Millió órában kifejezve megállapítható, hogy az építési tevékenységek éves időráfordítása a következőképpen alakult: az 1986–1987. évben új lakás építésére 283,4 millió órát, lakáskarbantartásra 148,6 millió órát, az 1999–2000. évben pedig 84,1, illetve 130,9 millió órát fordítottak.

E folyamatokat természetesen nemcsak az építkezések, lakáskorszerűsítések számának alakulása befolyásolja, hanem az is, hogyan alakul e téren a szolgáltatások igénybevétele. Bár a lakásépítések száma valóban csökkent az elmúlt években, a lakásfelújítások,

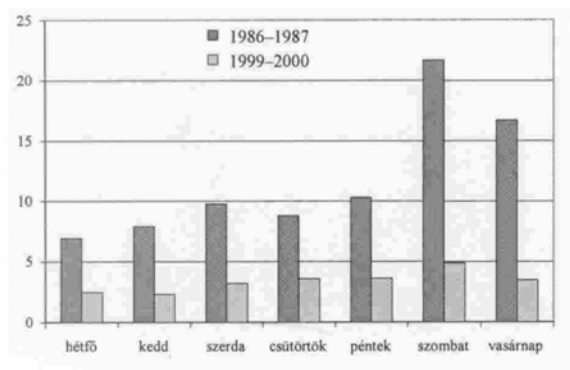

-átalakítások és -korszerűsítések aránya növekedett (*Lakásviszonyok I.*; 2000). Az ezekhez kapcsolódó házilagos munkavégzés csökkenése tehát a fizetett munkaerő növekvő igénybevételére utal. A lakáskorszerűsítések gyakoribbá válását igazolják a háztartási költségvetési felvétel adatai is, eszerint 1999-ben a háztartások 30 százaléka, 1 millió 117 ezer háztartás vett igénybe fizetett lakásjavítási szolgáltatást, átlagosan évi 16 ezer forint értékben. Emellett további 845 ezer háztartás vásárolt lakáskarbantartáshoz árut, átlagosan 18 ezer forintért.

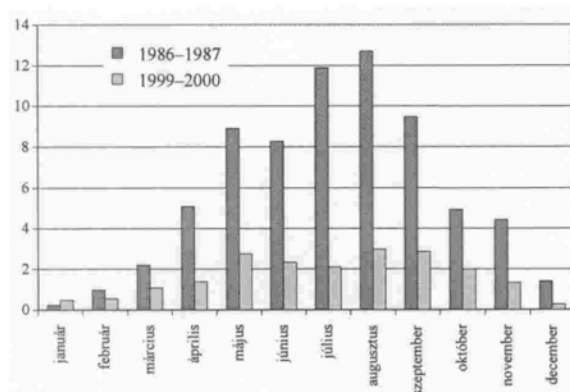
Az építési munkák heti, éves ritmusa

Mint már említettük, a hetvenes-nyolcvanas évek házépítői általában a szabadidejüket feláldozva építkeztek, ennek megfelelően egy átlagos férfi 1986-ban egy hétvégén 19 percen át építési munkát végzett, a hétköznapokon erre csak alig több mint a fele idő (9 perc) jutott.

1. ábra. Az építési munkák heti ritmusa
(a tevékenység átlagos napi időráfordítása, perc)

2. ábra. Az építési munkák éves ritmusa
(a tevékenység átlagos napi időráfordítása, perc)

A munkavégzés heti ritmusát vizsgálva utóbb nemcsak az építésre fordított idő, de a hétköznap és hétvégén mért időráfordítás különbsége is kisebb: hétköznap átlagosan 3, hétvégén 4 perc jut a férfiak idejéből építkezésre. Naponként vizsgálva látjuk, hogy a szombati nap továbbra is kiemelkedik kissé a hét többi napja közül.

Természetesen az építési munkák évi ciklikussága továbbra is erőteljesen érvényesül. E tevékenységek csúcsideje a májustól októberig terjedő időszak.

ÉPÍTÉSI TEVÉKENYSÉGEK A KIEMELT TEVÉKENYSÉGEK KÖZÖTT

Az időfelhasználás-adatok elemzésének fontos módszertani problémája, hogyan kell értelmezni az olyan tevékenységekre vonatkozó adatokat, melyeket jellemzően nem napi rendszerességgel végeznek. Erre a problémára az építési tevékenységek vizsgálatakor is tekintettel kell lennünk. Azt az időmérleg-naplókból tudjuk, hogy a kijelölt napon építési munkát végzett személyek aránya a felnőtt lakosságon belül 1,7 százalék, amit teljeskörűsítve azt mondhatjuk, hogy egy adott napon mintegy 130-140 ezren végeztek valamifajta építési–karbantartási munkát. Nyilvánvaló azonban, hogy mivel ezt a munkát nem ugyanazok végzik minden egymást követő napon, a következő napon már mások lesznek azok, akiket mint építkezőket számba veszünk. Ha nincs megbízható információ arról, hogy jellemzően milyen gyakran, hány naponta végeznek egy adott tevékenységet – jelen esetben építenek, karbantartanak –, akkor semmit nem tudunk arról, hányan szoktak bizonyos tevékenységet egyáltalán végezni.

1986–1987-ben úgy találtuk, hogy egy átlagos napon 340 ezer fő foglalkozott új lakás építésével, régi lakások felújításával, korszerűsítésével. Ebből kiindulva – különböző esettanulmányok eredményeire is alapozva – úgy tekintettük, hogy akik éppen folyó építkezésükön dolgoznak, azok a tavaszi, őszi hétvégék egy részét és valamennyi nyári hétvégét építkezésre fordítják, továbbá erre használják az évi szabadság és a fizetett ünnepek adta szabadidőt is. Mindezek alapján úgy találtuk, hogy az új lakást építők minden harmadik, a lakást felújítók, korszerűsítők pedig minden ötödik napon végzik ezt a tevékenységet. Összességében mintegy 900 ezer főre (a megfelelő korú népesség 13 százaléka) becsültük így az adott évben építkezéssel foglalkozók számát. Ezzel azokat határoztuk körül, akik rendszeresen, legalább hetente végezték ezt a munkát. A ritkábban, egyszer-kétszer besegítők számának becslését akkor meg sem kíséreltük.

Az 1999–2000. évi felvétel esetében a probléma megoldását segíti az a kiegészítő kérdőív, melyet minden naplót vezető személlyel kitöltettek, egyszer 1999 őszén, majd 2000 nyarán. A kérdőív kitöltésekor arra kellett válaszolni, végeztek-e a válaszadók bizonyos tevékenységeket a megelőző három hónapban, vagy legalább egy éven belül valamikor. Olyan tevékenységeket sorolt fel a kérdőív, melyeket általában ritkábban végeznek az emberek, és melyek kapcsán felmerülhet az igény, hogy a tevékenységben részt vevők számát valahogyan megbecsülhessük. A kérdések között helyet kapott az építkezés és a lakáskarbantartás is.

A két különböző periódusban történő kérdés nem hozott lényegesen eltérő eredményt: 1,4 millióra tehető azoknak a száma, akik legalább egyszer a megelőző év folyamán dolgoztak építkezésen, és mintegy hárommillióan jelezték, hogy festést, mázolászt, vagy más lakáskarbantartást végeztek valamikor a megelőző évben (ebben az esetben a

második, 2000 nyarán történt kérdés alacsonyabb értéket eredményezett, ezt azonban a nyári időpont magyarázza, sokan épp ekkor látnak neki az ilyen feladatoknak).

Az előző fejezetben bemutatott időfelhasználás-adatok ismeretében ezek a számok meglepően nagyok, hiszen ott azt láttuk, hogy egy átlagos napon összesen mintegy 140 ezren építenek vagy karbantartanak. A nagy eltérés egyetlen magyarázatát abban látjuk, hogy ezek a tevékenységek a legtöbb válaszoló napirendjében csak egyszer-egyszer, esetlegesen fordulnak elő,⁶ vagyis annak ellenére, hogy adandó alkalommal sokan elvégzik ezeket a munkákat, ennek súlya és különösen pedig gazdasági jelentősége már korántsem akkora, mint volt ezelőtt 15-20 évvel.

A 6. tábla bemutatja az építési munkákat és lakáskarbantartást végző, végeztető személyek háztartásösszetételi jellemzőit, melyek természetesen sok tekintetben egybevágnak az időfelhasználásra vonatkozó megállapításainkkal.⁷

5. tábla

*A kérdést megelőző évben építési munkát,
lakáskarbantartást végző személyek főbb társadalomstatistikai jellemzői*
(1. periódus, 1999 ősz, százalék)

Megnevezés	Építkezési munkát	Lakáskarbantartást
	végzett a megkérdezettek százalékában	
Nem		
Férfi	32,1	51,6
Nő	4,5	26,7
Településtípus		
Budapest	11,4	32,2
Megyeszékhely	15,9	36,1
Egyéb város	17,1	38,7
Község	22,0	42,9
Korcsoport (éves)		
29 év alatt	19,4	35,1
30-39	24,8	49,5
40-49	20,3	46,9
50-59	17,5	41,9
60 év felett	7,6	25,0
Összesen	17,6	38,5

Itt is azt látjuk, hogy a kisebb települések felé haladva nő a munkavégzők aránya, mindkét munkafajtát leginkább a 30–49 év közöttiek végzik, általában férfiak. Ugyanakkor, szemben az időfelhasználás-adatokkal, itt azt tapasztaljuk, hogy a nők is számottevő arányban végeztek lakáskarbantartási munkákat valamikor a megelőző egy év folyamán (27%). Az eltérés csak azzal magyarázható, hogy azok a nők, akik egyáltalán végeznek ilyen munkákat, igen ritkán teszik ezt. Hasonló összefüggésre bukkanunk a munkavégzők

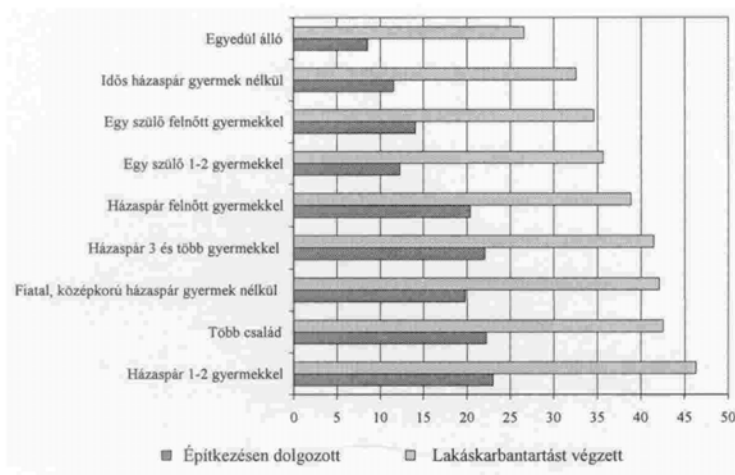
⁶ Azt, hogy a különbség valamilyen módszertani hibából ered, például hogy az időmérlegnapló vezetésére nem sikerült rábírnunk az építkezőket, kizárható, hiszen a kiemelt tevékenységekre vonatkozó kérdőívet mindig a naplóvezető személytől kérdezték ki, vagyis a kétféle információ ugyanazoktól a válaszadóktól származik.

⁷ A kérdés nem különböztette meg sem az építési munkák fajtáit, sem célját (lakás, üdülő, mezőgazdasági épület, járda, kerítés stb.). A válaszolók igennel vagy nemmel válaszolhattak: „Építkezésen dolgozott (nem keresőmunkaként)?”, illetve „Lakáskarbantartást végzett (festés, mázolás)?”.

gazdasági aktivitási adatai között is: míg az időmérlegnaplók szerint egy átlagos napon a építési–felújítási munkát végző munkanélküliek aránya csaknem kétszer annyi, mint az aktív keresőké, addig itt, a tevékenységeket egyáltalán végzők arányában alig találunk eltérést, ami ugyancsak a munkanélküliek gyakoribb, intenzívebb munkavégzésére utal. (A munkanélkülieknél egyébként a tevékenységeket végzők időráfordítása is kiemelkedően magas, 374 perc, szemben az átlagos 263 perccel).

A nagyobb válaszadási arány a kiemelt tevékenységek esetében lehetővé teszi, hogy a korábbiánál pontosabban körülhatárolt háztartástípusokban tekintsük át a vizsgált tevékenységek előfordulását.

3. ábra. A kérdézt megelőző évben építési munkát, lakáskarbantartást végzők háztartásuk összetétele szerint (a megkérdezettek százalékában)

Mint a 3. ábra mutatja, e téren a legaktívabbak a fiatal és a gyermekes családok és azok a háztartások, melyekben több család él együtt, a legkevésbé pedig a hatvan éven felüliekre és az egyedül álló szülőkre jellemző ez a fajta munkavégzés.

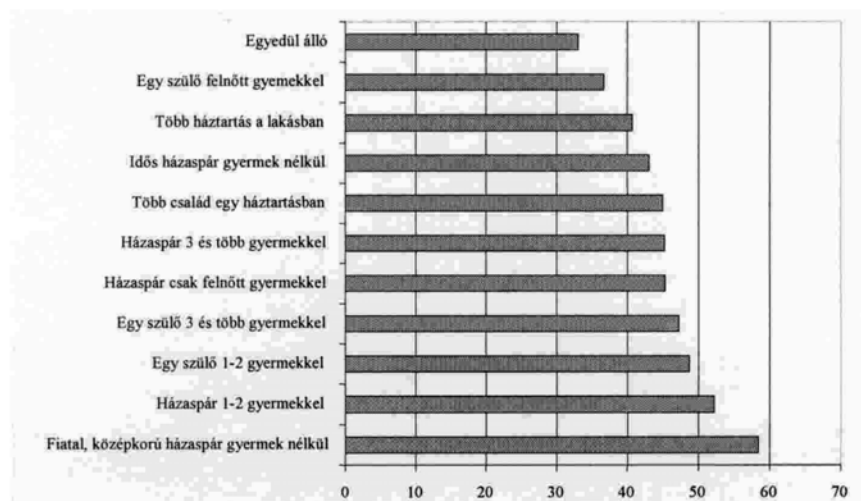
Természetesen ezek az adatok csak azt mutatják, mennyire jellemző a saját munka alkalmazása bizonyos feladatok ellátásában. A vizsgált tevékenységek közül a lakáskarbantartási munkákról feltételezhetjük, hogy kisebb-nagyobb rendszerességgel minden lakásban felmerülnek. Az alacsony sajátmunkavégzés vagy fizetett munkaerő alkalmazására utal, vagy azt jelenti, hogy ezeket a munkákat egyáltalán nem végzik el.

A lakáskarbantartásokra szűkítve megfigyelésünket megvizsgáljuk, mit mutatnak azok a lakásadatok, melyek a megtörtént karbantartásokat vették számba.

A 4. ábra szerinti rangsorban a legszembetűnőbb változás az egyszülő háztartásokat érinti: míg a munkavégzés terén nem érték el az átlagos szintet, az elvégzett karbantartások arányát tekintve már az átlag fölött találjuk őket, amiből a szolgáltatások nagyobb arányú igénybevételére következtethetünk. Erre persze jobban rá is szorulnak, hiszen itt jórészt nők által vezetett háztartásokról van szó. Ugyancsak a nagyobb arányú fizetett munka igénybevételére utal az idős házaspárok lakásaiban kimutatott átlag körüli kar-

bantartási arány, míg a sokgyermekes és a nagycsaládok adatai éppen ellenkezőleg azt mutatják, hogy ők inkább saját munkájukkal látják el ezeket a feladatokat. A kétféle adat összevetéséből kiderül az is, hogy leginkább az idős egyedül állók azok, akiknek otthonában a szükséges karbantartások elmaradnak.

4. ábra. 1996–1999 között karbantartást végző–végeztető háztartások aránya (megkérdezettek százalékában)

Megjegyzés. N=10 754.

Forrás: Lakásvizonyok 1999. c. felvétel.

A fizetett és a saját munka arányát az adott háztartás kora, szerkezete mellett a lakás típusa is befolyásolja.

6. tábla

Megnevezés	Lakáskarbantartás és a saját munka felhasználásának mértéke lakástípusonként		
	Átlag fölötti	Átlagos	Átlag alatti
Lakások aránya, ahol karbantartás volt (43%)	lakótelepi (51%)	családi ház (43%), többlakásos épület (44%)	városi bérház (33%), parasztház (37%)
Lakáskarbantartást végzők aránya (38%)	parasztház (43%), családi ház (41%)	lakótelepi (35%),	többlakásos (29%), városi bérház (30%)

Forrás: Lakásvizonyok 1999. c. felvétel.

A táblából arra következtethetünk, hogy a lakótelepeken és a többi többlakásos épületben gyakoribb a karbantartások fizetett munka igénybevételével történő elvégzése, a családi házakban, parasztházakban pedig ezt inkább saját munkavégzéssel oldják meg. Az is látható, hogy a városi bérházak lakásai mindkét esetben az átlag alatt találhatók, vagyis itt gyakran teljesen elmaradnak a karbantartások.

A HÁZTARTÁSOK EGYMÁS KÖZÖTTI SEGÍTSÉGNYÚJTÁSA AZ ÉPÍTÉSI TEVÉKENYSÉGEKBEN

Az 1986–1987-es időmérleg-felvételnek köszönhetően láthatóvá vált, mekkora volt akkor az első gazdaságon kívüli piaci és kooperációs munkavégzés szerepe a háztartások gazdálkodásában és hogy e munkák között milyen helyet foglalnak el az építési tevékenységek. Akkor azt tapasztaltuk, hogy míg a piaci munkavégzés főleg a javító–szerelő és a nehéz fizikai munkák terén zajlott, a szívességi munkák pedig jellemzően a gyermekek és az idősek ellátásához kapcsolódtak, addig a munkacsere, a „kaláka” a mezőgazdaságban és a lakásépítésben volt meghatározó jelentőségű.

Mint láthattuk, a kilencvenes évek végére a nem főfoglalkozású munkavégzés visszaszorulásán túl is igen erőteljesen csökkent a más háztartásoknak nyújtott munka mennyisége, legyen az pénzért végzett vagy szívességi, esetleg munkacsere és hogy mindez az építési tevékenységek esetében is igaz.

Kérdés, hogy miközben korábbi gazdasági jelentőségét már elveszítette, fennmaradt-e és ha igen, milyen mértékben a kalákázás, a háztartások közötti kapcsolattartásnak ez a hagyományos módja. Az időfelhasználás-adatok szerint az átlagos napon építési, felújítási tevékenységet végző 140 ezer ember negyede (27%) más háztartásnak dolgozott segítségképpen, további 5 százaléka pedig pénzért.

Az időmérleg-felvétel egyik kiegészítő háztartási kérdőíve 1999 telén vizsgálta a háztartások közötti anyagi és nem anyagi támogatásokat, köztük a megelőző 4 hét, illetve 12 hónap során építkezésben, felújításban adott és kapott segítségeket. Összesen mintegy 360 ezer háztartásban jelezték, hogy nyújtottak segítséget építési munkában más háztartásoknak. Ennél kevesebb azoknak a száma (270 ezer), akiknél ugyanebben az időszakban a rokonok, barátok besegítettek az építkezésben.⁸ Az eltérésnek kétféle oka van: építkezéskor valószínű, hogy egyszerre több háztartás is nyújt segítséget egy családnak, ekkor az egyik oldalon több segítségnyújtó, a másikon egyetlen segítséget kapó háztartást találunk. Ugyanakkor az is valószínű, hogy a megkérdezettek szívesebben és pontosabban emlékeznek az adott támogatásokra, mint azokra, melyeket maguk kaptak. Erre utal az oszlopos szedés, amely szerint a gyermeknek (a szülő által) adott segítség észrevehetően meghaladja azoknak a gyermekeknek az arányát, akik a szülőktől kapott segítségről számoltak be, de ugyanezt látjuk a rokonok, barátok közötti viszonyban is.

Építkezésben segítséget nyújtó és kapó háztartások aránya (százalék)

Kinek nyújtott segítséget		Kitől kapott segítséget	
Szülőknek	1,6	Szülőtől	1,5
Gyermeknek	2,6	Gyermektől	1,7
Egyéb rokonnak	2,2	Egyéb rokontól	1,8
Barátnak	2,8	Baráttól	1,6
Szomszédnak	0,4	Szomszédtól	0,3
Egyéb	0,1	Egyéb	0,1
Együtt	9,7	Együtt	7,0

⁸ A támogatást adókra vonatkozó adat hasonló ahhoz, amit a háztartási költségvetési felvétel hasonló kérdése eredményezett, ott 350 ezer az építkezésben segítséget nyújtó háztartások száma, míg a segítséget kapó háztartások adata a fenténél magasabb, 370 ezer.

Az adott támogatások arányát figyelembe véve megállapítható, hogy bár a korábbihoz képest a negyedére (napi 6-ról 1,5 percre) csökkent az az idő, amit a lakosság kalakázásra fordít, ezeket a kapcsolatokat a háztartások jelentős része továbbra is fenntartja. 1999-ben a háztartások 14 százaléka adott vagy kapott segítséget építkezéshez (közülük 3 százalék egyszerre adott és kapott is). Látható az is, hogy a segítségnyújtás itt vizsgált formái korántsem korlátozódnak szűk családi körre, hanem a baráti, szomszédi kapcsolatokra is kiterjednek.

*

A két felvétel között eltelt idő alatt természetesen a lakásszektor iránt megfogalmazódó igények, de maga a lakásszektor is átalakult. Már nem épülnek falvak, egész városrészek a kalakázó házépítők munkája nyomán, mégis azt tapasztaltuk, hogy ma is sokan végeznek maguk kisebb-nagyobb munkákat: bővítenek, átalakítanak, garázst építenek vagy éppen festenek, mázolnak, elvégzik az adódó karbantartásokat. A tevékenységek szerkezetének átalakulása egybevág az elmúlt években tett megállapításainkkal, vagyis azzal, hogy az alacsony lakásépítési szint mellett az emberek a meglévő lakások átalakításával, korszerűsítésével igyekeznek kielégíteni lakásigényüket, valamint hogy ma már a megfogalmazódó lakásigények túlnyomórészt minőségi természetűek.

A gazdasági átalakulás után a második gazdaságot addig fenntartó kényszerek jórészt megszűntek, helyükre azonban újak léptek: elég, ha csak a munkanélküliek kiemelkedő arányára utalunk az építési tevékenységek terén, vagy arra, hogy az időközben megnövekedett, komfortosabb, felszereltebb otthonokban mennyivel több házilag is elvégezhető teendő akad, melyeket ráadásul ma már kiterjedt üzleti tevékenység is támogat.

Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor a hagyományok hatásáról sem, mely a gazdasági kényszerek enyhülése esetén is érvényesül, nemcsak a háztartásokon belüli tevékenységekben, hanem a háztartások egymás közötti, egymást segítő kapcsolataiban is.

IRODALOM

- FARKAS J. – VAJDA Á. (1989/a): How to be build a house and a housing reform in Hungary. In.: *Hungary under the reform.* (Sociological studies) 119-127. Research review. Coordinating Council of Program Ts-3. Budapest.
- FARKAS J. – VAJDA Á. (1989/b): *Időgazdálkodás és munkatevékenységek. Az 1986–87 évi időmérleg-felvétel adatai.* Központi Statisztikai Hivatal, MTA Szociológiai Kutatóintézet.
- GÁBOR R. I. – GALASI P. (1981): *A „második” gazdaság.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Lakáviszonyok I. 1999.* (2000): Társadalomstatistikai füzetek, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

SUMMARY

Building one's own home has always been of major importance in the Hungarian housing system. Until the beginning of the 90's the activities related to dwelling construction were rather widespread, connected with the hidden economy in many different ways. Since that time, the best means of better understanding these activities have been the time-budget surveys, the latest of which has been accomplished in 1999–2000.

The paper compares the findings of the 1986 time-budget survey with the 1999–2000 results. The 1986 survey has been the last before the beginning of the transition, therefore this comparison tells more about the transformation and the economic importance of these activities in the course of a wider social and economic rearrangement.

Besides the data of time-use, the results of accompanying questionnaires are also used to investigate the transformation of mutual work-exchange among families and other forms of providing help to other households.

LAKÁSVÁLTOZTATÁSOK ÉS CSALÁDI ÉLETCIKLUSOK*

DÓRA ILONA

A lakáshelyzetre a családstruktúrában bekövetkezett változások erősen hatnak. E tanulmány egyrészt a családstruktúra változásainak, a családi formák sokszínűvé válásának, az életciklusszakaszok szabványtalanodásának kérdéseit vizsgálja a családi életciklusok egy lehetséges tipizálását adva, másrészt a lakásrendszer merevségének, a lakásmobilitás elégtelenségének problematikáját mutatja be, és a különböző életciklusokban élő családok egymáshoz viszonyított helyzetét hasonlítja össze.

TÁRGYSZÓ: Lakásviszonyok. Családi életciklusok.

E tanulmány a lakásviszonyok vizsgálatához a családösszetétel, a családi életciklus oldaláról közelít. A lakásszociológia fontos kérdésének tartom, hogy a család összetételében, a családi életciklusban bekövetkező változásokat tudják-e követni a lakásviszonyok változásai. Az első önálló lakás megszerzésén túl egyre sürgetőbb problémává válik a család növekedési, csökkenési, szétesési fázisaihoz, a család időben változó lehetőségeihez igazodó méretű lakásba költözés feltételeinek megoldatlansága, a mobilitás alacsony foka és egyúttal a lakásrendszer merevsége. E problémafelvetéssel szemben a hazai lakásszociológiai kutatások jellemzően a lakásrendszer működésének, a lakáselosztás mechanizmusainak, a lakáspolitikai döntéseinek irányából közelítik meg a lakáskérdés problematikáját. E dolgozatban a következő hipotéziseket vizsgálom:

1. a lakásrendszer rugalmatlansága miatt az életciklus-változásokat nem követik a lakásviszonyok változásai;
2. a háztartások lakásváltoztatásait elsősorban a helyszükségletek – melyek szoros összefüggésben állnak a családi életciklusok változásaival – határozzák meg, s egyéb szempontok (a lakás minősége, a jobb környék, a munkalehetőségek) háttérbe szorulnak.

E hipotézisek tesztelésére legmegfelelőbb egy követéses, azaz panelvizsgálat lenne, mely a keresztmetszeti és makroadatok elemzésével szemben longitudinális és mikroszintű vizsgálódást tesz lehetővé, s alkalmas nemcsak a lakásváltoztatások körül-

* Ez a dolgozat a „Lakásviszonyok a magyar társadalomban” című PhD értekezésem eredményeinek összefoglalása. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani *Berey Katalin* témavezetőmnek a dolgozat megírásához nyújtott segítségéért, valamint *Csanádi Gábor* és *Hegedűs József* opponenseknek a dolgozathoz fűzött értékes észrevételeikért. A kutatást az OTKA F0216537 sz. pályázata támogatta.

ményeinek, hanem az együttköltözők, az összeköltözők vagy éppen a különköltözők jellemzőinek, a családösszetételben bekövetkezett változásoknak a nyomon követésére is. Ilyen adatbázis használata azonban nem volt lehetséges. A Központi Statisztikai Hivatal által *Lakásvizonyok 1999* című, 1999 május–júniusában lebonyolított reprezentatív lakossági felvétel másodelemzésére nyílt mód, e dolgozatban használt adatok ebből származnak. A megkérdezés során 10 754 lakás és az ezekben élő 11 039 háztartás, illetve 28 073 személy lakás-korszerűsítésre, -felújításra, lakókörnyezetre, lakásváltoztatási tervekre, lakásmobilitásra, lakásköltségekre vonatkozó adatait vették fel. Számos előnye mellett e felvétel hipotéziseim vizsgálatára csak korlátozottan alkalmas, hiszen egy időpontra (1999 tavaszára) vonatkozik, ezért a hosszabb időszaki megfigyeléseknek csak közelítésére, a jelenlegi családi életciklus ismerete pedig csak következtetésekre alkalmas. A családi életciklusok változásaival összefüggő jelenségek vizsgálatához hozzájárult, hogy a megkérdezettek a múltjukra vonatkozóan is válaszolnak bizonyos kérdésekre (például a lakástörténetre), azonban főleg a különböző életciklusszakaszokban élő családok egymáshoz viszonyított helyzetének összehasonlítására volt lehetőség, bemutattva, hogy a lakáshoz jutás esélyei, a lakáshoz jutás módjai, a költözések száma stb. eltérnek-e a különböző családi életciklusokban élő társadalmi csoportokban vagy sem.

A CSALÁDI ÉLETCIKLUSOK JELENTŐSÉGE A LAKÁSVISZONYOK VIZSGÁLATA SZEMPONTJÁBÓL

A házasságok és a családok életciklusainak, szakaszainak kérdése sok vonatkozásban merülhet fel. A családstruktúra problémakörével akkor találtam szembe magam, amikor napjaink lakásvizonyait, lakásrendszerünk ellentmondásait kezdtem vizsgálni.

A fiatal, gyermektelen házaspárok családjainak másfajta szerkezete, funkciója, életstílusa van, mint a kisgyermekes családoknak vagy a gyermekek nevelését már befejező szülők családjainak. A család nemcsak nagyságát tekintve változó – növekvő és csökkenő – egység. Az igények, szükségletek, funkciók a család fejlődési ciklusai folyamán változnak. Ugyanakkor a családok egy későbbi életciklusukban nemcsak önmagukhoz képest különböznek egy korábitól, hanem ugyanazon életciklusban egymáshoz képest is különbözők (összetételükben, társadalmi helyzetükben, igényeikben, életmódjukban). A család lakásszükségletei átalakulásuk, ciklusaik során még akkor is változnak, ha a családtagok száma változatlan.

A lakáshelyzetre a családstruktúra változásai, szabványtalanságai¹ erősen hatnak, makroszinten éppúgy, mint mikroszinten. Bár az elmúlt évtizedek jelenségei – az erőltetett iparosítás, a fővárosba irányuló bevándorlás, a lakbérrendszer rossz működése, a visszas lakáselosztási mechanizmus, a paneles lakásépítési technológia, a felújítások elmaradása s az egész szocialista lakásmodell működése – máig kihatnak társadalmunk lakásvizonyaira, mégis, a problémák nagy részéhez manapság más irányból kell közelíteni. Véleményem szerint a lakásprobléma gyökereit akkor, amikor a háztartások száma a lakások száma alá csökkent, amikor a fiatalok többsége önálló lakásban él, valahol máshol kell keresni. Vizs-

¹ A szóhasználat *Vaskovicstól* (*Familie Soziologische Revue*, Sonderheft 3., 1984) származik. Idézi: *Andorka* (1997. 364. old.). A szó arra utal, hogy a társadalom tagjainak már nem nagy többsége járja végig a családi életciklus következő szakaszait: 1. házasság majd gyermekek születése, 2. a gyermekek felnövekedése majd távozásuk a szülői házból, 3. korosodó házaspárból álló családmag, 4. özvegyülés. Más életemények és más életszakaszok fordulhatnak elő, melyek más sorrendben követhetik egymást.

gálódásaim során arra a következtetésre juttattam, hogy a fő probléma a lakásrendszeren belüli mozgás nehézségeiben van, pontosabban abban, hogy a család szerkezetében, összetételében munkaerő-piaci pozíciójában, társadalmi státusában, anyagi lehetőségeiben végbemenő módosulásokat a lakásviszonyok változásai nem tudják követni. E komplex jelenségnek csak egy részletét vizsgálom: a lakásváltoztatások és a családi életciklusok összefüggéseit. A probléma kétoldalú: 1. a családstruktúra változásainak, a családi formák pluralizálódásának, az életciklus szakaszok szabványtalanodásának problémája, 2. a lakásrendszer merevségének, a lakásmobilitás elégtelenségének problémája.

A CSALÁD, A CSALÁDI ÉLETCIKLUSOK

A család sokféle szempontból vizsgálható, s jellegzetességeit nehéz egyetlen definícióba sűríteni. A család meghatározásának több megközelítési módja lehetséges (*Cseh-Szombathy*; 1979. 11–33. old.), ezek közül én azt követem, mely a család belső struktúrájából adódó állandó változást hangsúlyozza. A fejlődési családmodell központi fogalma a családi életciklus, mely több szakaszra oszlik a demográfiai történések (gyermekszületés, gyermekek növekedése, szülők öregedése) hatására.

A családi életciklusok szakaszainak elkülönítésére több lehetőség adódik. Egy leegyszerűsített felfogás szerint az életciklusok három fő típusát szokás megkülönböztetni (*Klinger*; 1994): a születéstől a házasságkötésig, a házasságkötéstől az utolsó gyermek családból való kiválásáig, az utolsó gyermek kiválásától a halálig.

Társadalmunkban a család, az általánosan elfogadott normáknak megfelelően, általában a következő ciklusokon, fejlődési szakaszokon halad keresztül: a felnőtt gyermekek kiválnak a szülői otthonból, önállóvá válnak, házasságot kötnek, gyermekeket nevelnek, gyermekeiket újtukra bocsátják s újra egyedül maradnak. A válások, házasságon kívüli gyermekvállalások, újránházasodások következtében gyakoriak az olyan háztartás-összetételek és családszerkezetek, melyek változási ciklusai eltérnek az előbb vázoltaktól. A családi életformák változatosabbá válnak: a két házasság szülőből és gyermekeiből álló nukleáris családtípus mellett számos más típus is előfordul. Társadalomtörténeti értelemben mindig is sokféle családtípus volt, a pluralizációnak azonban vannak új tendenciái (*Somlai*; 1999). Különböző életesemények (válás, újránházasodás, korai özvegyülés) és életszakaszok (együttélés házasságkötés nélkül, egyedül élés, homoszexuális párok) fordulhatnak elő, melyek nem mindig követik egymást az említett sorrendben. A gyakorlatban alkalmazott családstatistikai megközelítésekkel ezek az esetek nehezen figyelhetők.

A családi életciklus tipológiájának kialakításánál részben követtem a *McGoldrick* és *Carter* (1987) által a családi életciklusok szabályos formáinak elkülönítésére, illetve a szabályos életciklusok változatainak megkülönböztetésére tett ajánlásait. Figyelembe vettem továbbá, hogy a közvélemény-kutatások szerint a társadalom egyértelműen házasságpárti (*Csernák-Pongrácz-S. Molnár*; 1992). Annak ellenére, hogy sokan kudarcként élik meg korábbi párkapcsolatukat, újra házasságot kötnek; az emberek többsége stabil kapcsolatra, biztonságra, nyugalomra törekszik. Az élettársi kapcsolat instabilabb, mint a házasság, anyagi, érzelmi téren egyaránt lazább kötődéseket tételez fel. Sok házasság bomlik fel, a legkülönfélébb okok miatt (*Cseh-Szombathy*; 1979). A válások arányának folyamatos növekedésével is összefügg az egyedül állók, illetve a gyermekeket nevelő csonka családok számának növekedése. Az egyedül álló anyák – bevallásuk szerint

(Pongrácz–S. Molnár; 1993) – kényszerűségnek tartják ezt az életformát; még azok is azt állították, akik ezt eredetileg tudatosan, önszántukból választották, hogy a házas szülők és gyermekek együttélését tartják az ideális életformának. A többgenerációs együttélési formák ma már igen ritkán fordulnak elő. Valójában nem tudjuk, hogy mennyire választják ezt önként, korábbi vizsgálatok azt mutatták, hogy a generációk együttélése nem igénye az embereknek (S. Molnár; 1981). A fiatalok akkor sem élnének szívesen együtt szüleikkel, ha lakáskörülményeik erre megfelelőek lennének.

A családi életciklus általam használt tipológiáját s a magyar társadalom családi életciklusok szerinti összetételét mutatja az 1. tábla. Az egyes életciklusszakaszok tipizálásának ismervei a következők voltak: családnagyság, a család korösszetétele, a családfej (háztartásfej) családi állapota. (Az egyes életciklusszakaszok tartalma, a családi életciklus változó létrehozásának módszere a függelékben megtalálható.)

1. tábla

A népesség családi életciklusok szerinti megoszlása, 1999*

Családi életciklus	A háztartások	
	száma	megoszlása (százalék)
Egy családból álló háztartás él a lakásban		
Tiszta formák	2 614 901	68,3
Ebből:		
Fiatal önálló háztartás	47 963	1,3
Még gyermektelen házaspár	288 727	7,5
Kisgyermekes család	473 250	12,4
Kamaszokat nevelő család	766 857	20,0
Újra gyermektelen idős házaspár	527 758	13,8
Egyedül álló idős özvegy	510 346	13,3
A tiszta formáktól eltérő családi életciklusok**	776 808	20,3
Ebből:		
Egyedül álló házas, különváltan	22 684	0,6
Egyedül álló elvált	162 866	4,3
Egyedül álló korai özvegyülés miatt	59 270	1,5
Egy szülő gyermekes típusú család	385 996	10,1
Élettársi kapcsolatban élők	145 992	3,8
A lakásban több család vagy háztartás él	210 979	5,5
Egyéb	223 639	5,8
Összesen	3 826 327	100,0

* A „Lakásvizonyok 1999” c. felvétel mintájának teljeskörűsítése alapján.

** A tiszta formáktól eltérő életciklus-kategóriák talán nem is tekinthetők egy-egy életciklusszakaszoknak, az alkalmazott adatbázis korlátai miatt inkább „nem besorolható” kategóriákról van itt szó. Az élettársi kapcsolatban élők csoportja is inkább egyfajta élethelyzetcsoporthoz minősül, mivel itt sem az életkor, sem a gyermekszám nem került figyelembevételre, s nem tudjuk, hogy az együttélést követi-e házasságkötés.

A LAKÁSMOBILITÁS JELLEMZŐI, A LAKÁSRENDSZER MEREVSÉGE

Az utóbbi évtizedben a lakásmobilitást több tényező részben kedvezően, részben kedvezőtlenül befolyásolta. Ezek meghatározták a mobilitási utak alakulását és lehetőségeit is.

A lakásmobilitást ösztönző és gátló tényezők

A lakásmobilitást ösztönző folyamatok, a lakásrendszer merevsége ellen ható főbb tényezők a következők:

- a kilencvenes években a privatizáció a mobilitási folyamatok felgyorsulásának irányába hatott: 1990-ben még 720 ezer önkormányzati lakás volt az országban, 1999 elején már csak 220 ezer, tehát ebben az időszakban 500 ezer lakás került a bennlakók tulajdonába, akik közül sokan eladóként jelenhettek meg az ingatlanpiacon;

- paradox módon a magas fenntartási költségek – amelyek a családok szempontjából kedvezőtlen jelenségként értékelendők – kedvezően hatnak a lakásmobilitási folyamatokra, ugyanis az alacsonyabb jövedelmű rétegeket elmozdulásra ösztönzik, erősítik a lefelé irányuló mobilitást, a „privatizációs ajándék” (Dániel; 1996) továbbértékesítése révén;

- hasonló a hatása annak is, hogy a háztartások nagy része jövedelmi szintjének nem megfelelő lakásszinton vonalon él (*Lakásvizonyok II*; 2000b), és a jövedelmükhöz képest értékes lakásban lakókat a költséges lakásfenntartás a lakáskínálaton belül lefelé, míg a magas jövedelműeket jobb lakás iránti igényük a felfelé mozgásra ösztönzi.

A lakásmobilitást gátló tényezők, a lakásrendszer rugalmatlanságának jelei a következőkben mutatkoznak meg:

- a lakásmobilitás egyik legfőbb gátja a lakásszektor kedvezőtlen tulajdonosi szerkezete, a bérlakásszektor hiánya, így azok lakáskereslete kielégítetlen marad, akik egyéni igényük vagy anyagi helyzetük miatt bérlakást választanának;

- az ingatlanügynöki és közvetítői hálózat nem elég megbízható, előfordulnak visszaélések, bűncselekmények, csalások;

- a lakásépítések (s ezen belül a bérlakásépítések) alacsony száma is oka a korlátozott mobilitási lehetőségeknek;

- a bérleti szektor fejlődését szinte semmi sem ösztönzi: az állami kedvezmények az első önálló közös lakás megszerzéséhez nyújthatók, tehát aki már rendelkezik lakással és tovább szeretne lépni, régi lakását el kell adnia – hogy megfeleljen a lakástalanság kritériumának, ugyanis csak ebben az esetben jogosult támogatásra – pedig esetleg bérbe adhatná másoknak (azok, akik lakásváltoztatást terveznek, nagyobb részben – 56 százalékuk – eladnák jelenlegi lakásukat, illetve 41 százalékuknál a család többi tagja továbbra is használná azt, és mindössze 1 százalék adná bérbe lakását a továbbiakban);

- a támogatási rendszer maga is gátolja a mozgásokat a lakásrendszerben, hiszen a támogatások hosszú időn keresztül csak az új lakásokhoz kötődtek, és a használt lakások közötti mozgások még mindig csak csekély mértékben támogatottak;

- a lakásmobilitás további akadálya a lakásfinanszírozási rendszer korszerűtlensége: nehéz a hitelhez jutás, a rászoruló háztartások jövedelmük alapján sok esetben hitelképtelenné minősülnek;

- a mobilitást gátolhatja az a jelenség is, hogy azok, akik jövedelmi szintjükhez képest jobb lakáskörülmények között élnek, nem egy másik lakásba való elmozdulásra törekednek – mert nincs elég pénzük, nem tudják eladni a lakást, félnek a lebonyolítástól stb. –, hanem a jelek szerint, sokkal inkább az elért lakásszint megőrzését kívánják fenntartani, akár nagyobb áldozatok árán is;

- a lefelé történő mobilitás akadálya az olcsóbb, kisebb lakások viszonylagos drágasága és hiánya, az iránjuk fellépő nagy kereslet miatt: a többlakásos épületekben egy 60 négyzetméteres lakás fajlagos értéke 58 ezer, egy 30 négyzetméteres lakásé 85 ezer forint volt 1999-ben (*Lakásvizonyok II*; 2000b);

- a jövedelemhez viszonyított magas lakásár ugyancsak gátolja a mozgást a lakásrendszerben;

- az elmozdulást nehezítik a lakásárak jelentős területi eltérései, a lakásárak súlyos akadályát jelentik a felfelé való elmozdulásnak, jobb környékre való költözésnek: ugyanolyan minőségű lakások között régióként, településenként többszörös árkülönbség mérhető; további probléma az olcsó lakások területi koncentrációja.

Mindezek a körülmények a mobilitási folyamatok élénkítésének szükségességét igazolják.

A hazai mobilitás tényleges mértéke messze elmarad a Nyugat-Európában szokásostól, Angliában például az 1980-as években évente lakást változtatott a háztartások 10 százaléka, s legalább 3 évente lakást változtatott a népességnek több mint fele (*Short*; 1982). Ezzel szemben nálunk egy ember élete folyamán átlagosan 2,7 lakásban lakik, azaz még kétszer sem költözik (az Európai Unió országaiban 7 körül mozog ez az adat).

Egyes álláspontok szerint a munkanélküliség is csökkenthető lenne, ha a lakásrendszer rugalmasabbá válna, nagyobb lenne a bérlakásállomány aránya, ezáltal egyszerűsödne a munkahelyválasztással kapcsolatos költözés feltételei. A munkanélküliség egyik okának éppen a lakásállomány merevségét tartják, mivel a lakásmobilitás korlátozottsága a munkaerőpiac rugalmasságát is csökkenti (*Henley*; 1996).

Végül nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy a mobilitás ösztönzi a lakásállomány minőségének megőrzését, javítását, ugyanis a beköltözés évében az esetek jelentős hányadában a lakásokat felújítják, korszerűsítik. E munkálatok elvégzése nagyrészt a költözéssel, tulajdonosváltással függ össze.

A mennyiségi lakáshiány megszűnésével ma már nem az önálló lakás hiánya jelenti a legsürgetőbb lakásproblémát, sokkal inkább gondot jelent a családok számára a lakáspiacon belüli mozgás, továbblépés. A mobilitás nagyobb lehetősége a családok számára lehetővé tenné, hogy rugalmasabban tudjanak alkalmazkodni az életciklusváltozásokhoz, s ne csak az életciklus kezdeti szakaszában, házasságkötéskor, illetve a gyermekek megszületésekor váltsanak lakást, hanem a későbbi igényekhez (gyermekek növekedése, felnőtté válása, kiválása, illetve egyéb változások bekövetkezése) is alkalmazkodni tudjanak lakásviszonyaik. A lakásrendszer rugalmatlansága, a lakásiaci alkalmazkodás nehézségei mind a lefelé, mind a felfelé való mobilitást akadályozzák valamennyi családi életciklusban.

Lakásmobilitási utak

A családok lakáshelyzetének, lakásváltoztatási lehetőségeinek, de akár munkahelyváltogatási esélyeinek vizsgálatok is fontos kérdés, hogy milyen jellemzőket tekinthetünk a lakásmobilitás legfőbb ismérveinek, milyen mobilitási csatornák, mobilitási utak léteznek, mi határozza meg leginkább egy-egy család mobilitási esélyét. Igaz-e, hogy ha egy család végre lakáshoz jut, abban éli le egész életét? Korábbi vizsgálatok ugyanis arra a következtetésre jutottak, hogy az egyes generációk a házasságkötés után megszerzett lakásukból idős korukig, halálukig nem költöznek el (*Vajda-Zelenay*; 1984).

A lakásmobilitási vizsgálatok a családi életciklusok és a lakásviszonyok változásainak összefüggésében a következő kérdésre keresik a választ:

- hogyan szerzik meg első önálló lakásukat a fiatal háztartások?
- hogyan váltanak lakást a már önálló lakással rendelkező, továbblépő háztartások?

A KSH említett Lakásviszonyok 1999 felméréseinek kérdőíve a lakástörténetnek három állomását emeli ki: 1. a háztartásfő szüleinek lakása, 2. a háztartásfő jelenlegi megelőző lakása, 3. a háztartásfő jelenlegi lakása.²

² A KSH korábbi felvételei a házasságkötéskori lakáshoz jutást vizsgálják, amit e felvétel nem tartalmaz, ezért az összehasonlítás nem volt lehetséges. A pontosabb elemezhetőség szempontjából problémát okozott, hogy a költözés idején családi életciklus nem volt ismeretes.

Az, hogy hogyan lehet lakáshoz jutni adott társadalmi–gazdasági rendszerben, több tényező függvénye. Befolyásolja a lakáshoz jutás módját például az, hogy milyen tulajdonosi összetételű az adott lakásállomány, ez hogyan oszlik meg területileg, hogyan működik a lakáspiac, a lakáspiac különböző területeire milyenek a bejutás feltételei, milyenek a támogatási formák, az állam milyen szerepet vállal, mely társadalmi csoportokat segít, mennyire fejlett a lakásfinanszírozási rendszer, hogyan alakulnak a lakásárak, az egyének, családok mekkora terhet képesek vállalni. Mindez korszakonként eltérően alakul, így az egymást követő generációk más-más feltételekkel találják szembe magukat.

A családi életciklusok tiszta formáiba tartozók mobilitási útja eltér aszerint, hogy első lakásukat szerzők (önállósodók) vagy továbblépők. Az önálló lakáshasználat lehetősége az elmúlt időszakban jelentősen javult, bár az ma sem állítható, hogy a lakáspiacba való bejutás minden fiatal számára megoldott. Évtizedeken keresztül a lakáshasználat önállósága tízéves ciklusokra különült el (*Vajda–Zelenay*; 1984): a fiatal pár az első tíz évet a szülőkkel közösen élte, majd miután külön tudtak költözni, önálló tíz év következett a már kamasz gyermekekkel és újabb tíz év a fiatal házaspárral közösen.

Ma már egyre gyakoribb, hogy sok fiatal pár rögtön a házasságkötést követően vagy már az előtt önálló lakásba költözik, s nem mondható általánosnak, hogy a szülőknél, rokonoknál kezdik önálló életüket. 1980-ban a népszámlálás adatai szerint a 29 éves és fiatalabb egyszemélyes háztartásoknak csak 30 százaléka volt önálló (*Vajda–Zelenay*; 1984). Az 1995-ös Gyermekek és ifjúsági felvétel szerint viszont a 29 éves és fiatalabb háztartásfőknek mintegy 90 százaléka önálló lakással rendelkezett (*Dóra*; 1997).

A fiatal háztartások önállósodása tipikus esetben (e háztartások majdnem felére jellemző módon) a bérletnek valamely formájától a használt lakás vásárlása felé halad. A fiatal önálló háztartások 26 százalékának jelenlegit megelőző lakóhelye albérlet volt, 14 százalékuk önkormányzati bérlakásban (ahová a nyolcvanas s még inkább a hetvenes években szüleikkel költöztek), 8 százalékuk magánbérletű lakásban lakott. A bérlet lakásból való továbblépést tipikusan használt lakás vásárlása tette lehetővé (45 százalék a lakásvásárlások aránya, ebből 1 százalék az új lakás vásárlása), s sok esetben a szülők is támogatják a fiatalokat (öröklés, befogadják: 11 százalék).

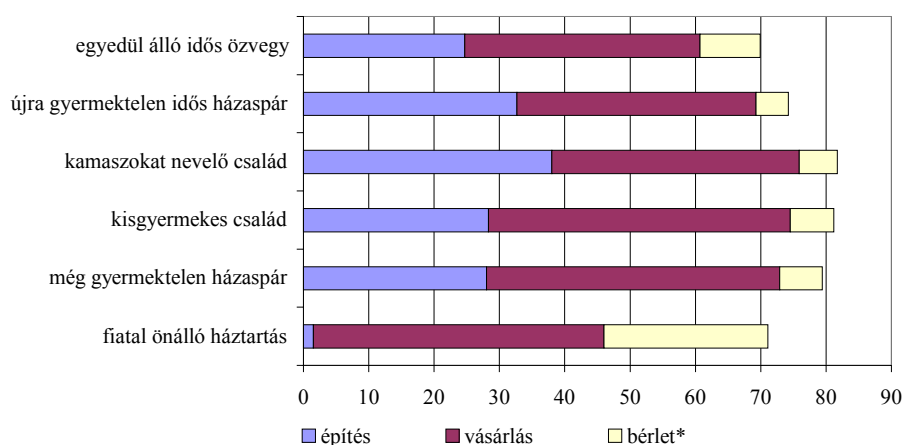
A még gyermektelen házaspárok esetében a jelenlegit megelőző lakás vásárolt lakás volt a leggyakrabban (34 százalék s ebből 6 százalék új lakás vásárlása). Ennél alig valamivel kisebb arányban fordultak elő a bérleti formák (32 százalék, ebből 15 százalék albérlet, 13 százalék önkormányzati, 4 százalék magánlakás). A szülői lakás 16 százalékuk esetében játszott szerepet, 8 százalék szolgálati lakásban lakott. Az innen továbbvezető lakásút – azaz a jelenlegi lakás megszerzésének útja – már sokkal határozottabban a lakásvásárlás (45 százalék, ebből 8 százalékot tesz ki az új lakások vásárlásának aránya).

A kisgyermekes családok több mint egyharmada jutott a jelenlegit megelőző lakáshoz vásárlás útján. Ebből 6 százalék vásárolt új lakást, nagyrészt az 1990-es években. A lakást építők 10 százalékot tettek ki, s többségük ugyancsak az 1990-es években építkezett. A bérlet a családok egynegyedére volt jellemző (10 százalék önkormányzati, 6 százalék magánlakást bérlet, s 8 százalékot tett ki az albérlet). 20 százalékukat a szülők, rokonok fogadták be, majd a lakást megörökölték. A jelenlegi lakásukhoz a kisgyermekes családok 46 százaléka vásárlással jutott (5 százalékuk új lakást vásárolt). Ebben az életciklusban jelentősen megemelkedik az építkezések aránya, meghaladja a 28 százalékot, a szülők lakásának közvetlen szerepe csökken (már csak 6 százalék az öröklés s a szülők lakásába költözés aránya).

A kamasz gyermekeket nevelő családok a jelenlegit megelőző lakásukhoz 36 százalékban vásárlással, s 29 százalékban bérléssel jutottak. Jellemző volt ekkor az 1970-es, 1980-as években kiutalt tanácsi bérlakás (17%). E családok jelenlegi lakásukba 39 százalék esetében építéssel, 37 százalék esetében vásárlással jutottak.

Az idősek családi életciklusszakaszaira az jellemző, hogy újjuk jelenlegi lakásukba egy a másodlagos lakáspiacon vásárolt, illetve az 1970-es években vagy még korábban kiutalt önkormányzati bérlakásból (idős házaspár: 24, illetve 18, újra gyermektelen egyedül álló idős egyaránt 22 százalék) vezetett vásárlással, illetve építéssel (újra gyermektelen idős házaspár 37, illetve 33, egyedül álló idős özvegy 35, illetve 33 százalék).

1. ábra. A jelenlegi lakáshoz jutás főbb formái (százalék)

* Albérllet, magántulajdonú, önkormányzati tulajdonú bérlakás együtt.

A mobilitási utak jellemzőit összefoglalva elmondható, hogy az új háztartások lakáshoz jutásának leggyakoribb módja a használt lakás vásárlása mellett a lakásbérlés. Az életciklusok előrehaladtával azonban egyre nagyobb az építkezők aránya, a kamasz gyermekeket nevelő családok esetében ez dominál, de jellemző mobilitási csatorna valamilyeni életciklusszakasz esetében a használt lakás vásárlása.

Lakásmobilitási esélyek

A mobilitási esélyek vizsgálatára esélyhányadosokat (lásd a 2. táblát) számítottam a mobilitás főbb útjai szerint (új és használt lakás vásárlása, építés, magánbérllet).

Egy fiatal önálló háztartásnak lakásépítésre gyakorlatilag nincs esélye, bérelt lakásra viszont a többi családi életciklusban élőkhez képest több mint nyolcszoros esélye van. A magánbérlletnek a nem tiszta formák esetében is nagy az esélye, főleg az élettársi viszonyt folytatók, a különélő házaspárok és az elvált egyedülállók esetében. A lakásépítés a későbbi életciklusokban, a kamaszokat nevelő családok s az idős házaspárok körében szerepel nagyobb eséllyel.

2. tábla

Mobilitási esélyhányadosok* a társadalom különböző csoportjaiban a mobilitás főbb útjai szerint

Megnevezés	Vásárlás	Építés	Magánbérlet
Családi életciklusok			
Fiatal önálló háztartás	1,11	0,05	8,15
Még gyermektelen házaspár	1,14	1,04	0,73
Kisgyermekes család	1,24	0,99	1,36
Kamaszokat nevelő család	0,95	1,55	0,39
Újra gyermektelen idős házaspár	0,92	1,24	0,24
Egyedül álló idős özvegy	0,91	0,86	0,39
Házasság különváltan	1,28	0,41	3,30
Elvált egyedül álló	1,13	0,36	2,57
Özvegy egyedül álló	1,05	0,94	0,29
Egy szülő gyermek(ek)kel	1,10	0,69	1,28
Élettársi viszony	0,94	0,38	3,62
Településtípus			
Budapest	1,09	0,29	2,36
Megyeszékhely	1,41	0,46	1,39
Többi város	1,06	1,21	0,95
Község	0,77	2,21	0,37
Munkajellegcsoportok			
Vezető	1,24	0,89	0,77
Értelmiségi	1,23	0,49	1,45
Egyéb szellemi	1,11	0,76	0,96
Iparos, kereskedő	1,08	1,28	0,73
Szakt munkás	0,96	1,14	1,19
Betanított munkás	0,93	1,04	1,13
Segéd munkás	0,86	0,87	0,78
Mezőgazdasági fizikai foglalkozású	0,89	1,46	0,09
Mezőgazdasági önálló	0,77	2,09	-
Eltartott	1,01	0,68	5,07
Iskolai végzettség			
Legfeljebb általános iskola 8 osztálya	0,80	1,22	0,49
Szakt munkásképző	0,91	1,29	1,10
Érettségi	1,13	0,75	1,64
Főiskola	1,33	0,63	1,13
Egyetem	1,31	0,55	1,31
Jövedelmi ötödök			
1. ötöd	0,90	0,74	1,10
2. ötöd	1,00	0,99	1,23
3. ötöd	1,07	0,86	1,64
4. ötöd	1,08	1,17	0,71
5. ötöd	0,96	1,28	0,67
A jelenlegi lakáshoz jutás ideje			
1979 előtt	0,56	1,73	0,19
1980–1984	1,11	1,16	0,34
1985–1989	1,14	1,07	0,36
1990–1994	1,30	0,79	1,01
1995 után	1,69	0,14	9,15

* Az egyes társadalmi csoportok mintabeli súlyához viszonyított esélyhányadosok számításának módja: $E_k = (x_{ki}/n_k) / ((X_r - x_{ki}) / (N - n_k))$, ahol $k(1, 2, \dots, n)$ a csoport sorszáma, E_k a k -adik csoport esélye, $x_{ki}(i=1, 2, \dots, m)$ az i -edik meghatározott lakástípusban élő háztartások száma a k -adik csoportban, n_k a k -adik csoportba tartozó háztartások száma, $X_i(i=1, 2, \dots, n)$ az i -edik meghatározott lakástípusban élő háztartások száma a mintában, N az összes háztartás száma (*Életkörülmények*; 1982).

A lakásvásárlások tekintetében életciklusonként nem tapasztalhatók jelentős különbségek. Nagyobb eséllyel vásárolnak lakást településtípus szerint a városokban (leginkább megyeszékhelyeken) élők, munkajellegcsoport szerint az értelmiségi foglalkozásúak, a magasabban képzettek (diplomával, de legalább érettségivel rendelkezők), s jövedelem szerint a közepes jövedelmi viszonyok között élők. Lakásépítésre legnagyobb eséllyel a községekben kerül sor, illetve a kisebb városokban, ennek megfelelően a mezőgazdasági foglalkozásúak, az iparosok, kereskedők, valamint a szak- és betanított munkások, az alacsony képzettségűek körében, és a felső két jövedelmi ötödben.

Korábban, ahogyan azt számos elemzés is igazolta (Konrád–Szelényi; 1969, Dániel; 1982), a társadalmi hierarchia magasabb szintjein elhelyezkedők jutottak nagyobb eséllyel olcsó állami bérlakáshoz, s a rosszabb anyagi körülmények között élők, a társadalmi hierarchia alacsonyabb szintjein elhelyezkedő rétegek a kevésbé támogatott magánérs lakásépítésre kényszerültek. Napjainkban viszont legnagyobb eséllyel a jobb jövedelmi helyzetben levő rétegek vállalkoznak lakásépítésre.

A magánbérlet tipikusan fővárosi és nagyvárosi jelenség, mely a fiatal háztartásokra s a nem tiszta életciklusokban élőkre, az alsó és középső jövedelmi ötödkbe tartozókra jellemző leginkább. Az eltartottaknál (minden bizonnyal a tanulmányokat folytató diákoknál) kiugróan nagy a magánbérlet esélye. Lakásmobilitási esélyhányadosok számításával a lakásrezsim hatása is meghatározható. A háztartások esélye arra, hogy vásárlással jussanak lakáshoz, az 1980-as éveket megelőző időszakhoz képest folyamatosan növekedett, ezzel szemben az építése folyamatosan csökkent. Az esélyek megváltozása leglátványosabb a magánbérlet esetében: különösen 1995 után ugrott meg e lakáshoz jutási formának az esélye, de ennél figyelembe kell venni azt is, hogy a magánbérlet átmeneti, általában rövid ideig tartó lakásforma, s igénybevételénél a legfiatalabbak súlya döntő.

A mobilitási esélyeket jelentősen befolyásolja, hogy az egyes családok mekkora jövedelemmel rendelkeznek, mekkora összeget tudnak felhasználni a lakásszerzéshez, hány évi jövedelméből tud egy átlagos háztartás egy átlagos lakást megvásárolni. Egyes becslések szerint a lakásár/jövedelem hányados³ a korábbi 6,1-ről az 1990-es években 4,9-re csökkent (Hegedüs; 1998), mivel a lakásárak kevésbé növekedtek, mint a jövedelmek. Ugyanezt mutatják a Lakásviszonyok 1999 felvétel adatai is.

A lakásár/jövedelem hányadosokban családi életciklusonként jelentős különbségek figyelhetők meg. Egy átlagos lakás megvásárlásához leghosszabb ideig egy átlagos fiatal önálló háztartásnak kell dolgoznia, legrövidebb ideig pedig egy átlagos, kamasz gyermekeket nevelő családnak.

A lakásár/jövedelem hányados a családi életciklus szerint, 1999

Családi életciklus	Hányados
Fiatal önálló háztartás	8,9
Még gyermektelen házaspár	4,6
Kisgyermekes család	4,2
Kamaszokat nevelő család	3,9
Újra gyermektelen idős házaspár	5,9
Egyedül álló idős özvegy	10,8
Népesség összesen	4,9

³ A hányados azt fejezi ki, hogy hány évi jövedelméből tud egy átlagos háztartás egy átlagos lakást megvásárolni.

A fiatalok körében a többi családi életciklushoz viszonyítva igen magas a saját lakástulajdonnal nem rendelkezők aránya, akik albérlésben, magántulajdonú, esetleg önkormányzati bérlakásban élnek önállóan. Elképzelhető az is, hogy a családon belüli különböző kölcsönösségen alapuló tranzakciók révén tudnak a fiatalok önálló lakásba költözni (idős rokon megüresedett lakása, lakhatóvá tett nyaraló, makrocsaládi lakásszerzés). Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy ebben az életciklusban az önálló fiatalnak egy személyes, egykeresős háztartása van (akárcsak a többi egyedül álló háztartásnak), vagy ha még tanulmányokat folytat, esetleg munkanélküli önálló keresettel nem is rendelkezik, s mindez a jövedelem/lakásár hányados alakulását közvetlenül befolyásolja. A középső életciklusokban a továbblépést valószínűleg más tényezők nehezítik (például az, hogy a támogatások az új lakáshoz kötődtek hosszú időn keresztül, hogy nem elég megbízható az ingatlanközvetítői hálózat, magasak a tranzakciós költségek, nagyok a lakásállomány területi különbségei).

A lakásár/jövedelem hányadosok régiókként is jelentős különbségeket mutatnak: Közép-Magyarországon (Budapesten és Pest megyében) egy átlagos háztartásnak majdnem kétszer annyit kell dolgoznia egy átlagos lakás megvásárlásáért, mint Észak-Magyarországon, Észak-Alföldön vagy a dél-dunántúli régióban. A lakásár/jövedelem hányadosok azt mutatják, hogy legkönnyebb hozzájutni a hagyományos építésű falusi parasztházakhoz vagy a lakótelepi lakásokhoz, legnehezebb a családi vagy ikerházakhoz (nyilván az említett területi különbségekkel összefüggésben).

Fontos kérdés, hogy a lakásrendszeren belüli mozgásra, a lakásmobilitásra milyen hatással van a társadalmi státus, melynek mérésére gyakran használt mutató az iskolai végzettség és a foglalkozási csoport. (Ezeket használom én is anélkül, hogy a háztartásokat valamilyen ismérv alapján státuscsoportokba sorolnám. A vezetők, értelmiségiek a foglalkozási csoportok felől közelítve, a diplomások az iskolai végzettség felől közelítve képviselik a magas státusúakat, a betanított és segédmunkások, illetve a kvalifikálatlanok pedig az alacsony státusúakat.) A lakásmobilitás mérésére a költözések számát használtam.

3. tábla

A társadalmi státus összefüggése a költözések számával

Megnevezés	Vezetők, értelmiségiek	Betanított és segédmunkások	Diplomások	Kvalifikálatlanok
	százalék			
Születés kori lakásban él	3,7	9,0	3,3	11,1
Egyszer költözött	20,3	31,6	21,3	33,3
Kétszer költözött	28,9	29,4	28,2	28,7
Háromszor költözött	20,7	16,5	19,8	14,6
Négyyszer vagy többször költözött	26,4	13,5	27,4	12,3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>N</i>	1498	2568	1514	3933

A költözés gyakoriságával együtt növekszik a vezetők, értelmiségiek aránya, akárcsak a diplomásoké, ugyanakkor azok között, akik még mindig születés kori lakásukban élnek, nagyobb az arányuk a betanított és segédmunkásoknak s a kvalifikálatlanoknak, mint a többször költözők között. A magasabb társadalmi státusúak mobilabbak, rájuk a

mobilitást gátló tényezők kevésbé hatnak, vagy ők könnyebben át tudják hidalni az akadályokat. A különböző családi életciklusokon belül (a fiatal önálló s a kvalifikálatlan, még gyermektelen házaspárok kivételével) hasonló különbségek figyelhetők meg a költözések számában a társadalmi státus alapján: a mobilabbak magasabb státusúak. (A költözések száma az egyes státuscsoportok korösszetételével is összefügghet.)

A LAKÁSVÁLTOZTATÁSOK OKAI ÉS A CSALÁDI ÉLETCIKLUSOK

Hipotézisem szerint a lakásváltoztatások a legtöbb esetben a helyszükséglet megváltozásának következményei, ami a családi életciklusok változásaival függ össze, s egyéb szempontok, – mint például a lakás minősége, a jobb környezet stb. – háttérbe szorulnak. Ennek elemzésére a lakásváltoztatási okok, a lakással való elégedettség és a további lakásváltoztatási tervek vizsgálata ad lehetőséget.

Azok körében, akik még csak egyszer költöztek, a költözés legjelentősebb oka valamennyi életciklusban a házasságkötés. Kivétel ez alól a fiatal önálló családi életciklusa, ezen háztartások esetében az önállósodás és a munkahelyválasztás vagy a tanulmányok miatt bekövetkezett lakásváltoztatások a meghatározók, majdnem egyenlő mértékben. A gyermekvállalás és a gyermeknevelés időszakában a lakás mérete is fontos szempontja a költözésnek, sokan azért változtattak lakást, mert a korábbi túl kicsi lett. (A házasságkötés mellett ez a második leggyakoribb ok a gyermeket nevelő családi életciklusokban.)

A többször költözők esetében az első lakások elhagyásának legfőbb oka szintén a házasságkötés és az önállósodás. A további költözések mozgató rugója – valamely családi ok mellett - már egyértelműen a lakás mérete. Fontos szempont továbbá a költözésnél a fiatalok esetében az önállósodás mellett a lakás környezete, az időseknél a lakás állapota. A lakás kicsi mérete gyakran nemcsak a gyermekeket nevelő családok, hanem az újra gyermektelen idős házaspárok és az egyedülálló idős háztartások elköltözésének is oka volt. Ez azt jelenti, hogy az azóta megváltozott helyzethez, a család csökkenéséhez a lakáskörülmények nem alkalmazkodtak, a család a korábbi méreteihez igazodó nagyobb lakásba költözött. Onnan azonban már nem költözött tovább.

4. tábla

A lakáspiaci mozgások okai

A költözés oka	Az előző lakóhelyre való	Jelenlegi lakásba
	költözés oka (százalék)	
Családi ok	75,5	35,4
A lakás mérete	6,2	27,4
Munkahely, tanulmányok	8,3	6,6
A lakás állapota, költségei	4,7	18,5
Egyéb ok	5,3	12,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A lakáspiaci mozgások okainak (lásd a 4. táblát) és a társadalmi helyzet összefüggésének vonatkozásában (lásd az 5. táblát) megállapítható, hogy a magasabb státusúak aránya azok között a legnagyobb, akik munkahely-változtatás vagy tanulmányok folytatása

miatt költöztek el előző lakásukból, ezzel szemben az alacsony státusúak – a betanított és segéd munkások éppúgy, mint az iskolázatlanok – aránya azok között magas, akik a lakás állapota, költségei vagy környezete miatt költöztek más lakásba.

5. tábla

A társadalmi státus összefüggése a jelenlegi lakásba költözés főbb okával

A költözés oka	Vezetők, értelmiségiek	Betanított és segéd munkások	Diplomások	Kvalifikálatlanok
	százalék			
Családi ok	32,1	34,5	32,7	33,0
A lakás mérete	29,4	24,6	28,9	24,8
Munkahely, tanulmányok	10,7	6,4	11,6	6,6
A lakás állapota, költségei	14,5	21,8	13,8	22,7
Egyéb ok	13,3	12,7	13,0	13,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
N	1132	1521	1138	2177

Valamely családi ok (házasodás, válás, önállósodás, szétköltözés, rokonok közelébe költözés) vagy a lakás mérete (túl nagy vagy túl kicsi lett) által előidézett mozgás (mely a 4. tábla adatai szerint együtt az összes jelenlegi lakásba költözés 63 százalékát teszi ki) a közepes státusúak esetében tekinthető legtipikusabbnak.

A lakással való elégedetlenség és a lakásváltoztatások okait a hazai kutatások rendszeresen vizsgálják, s rendre arra az eredményre jutnak, hogy közöttük igen magas az összefüggés. Az elégedettség vagy az elégedetlenség szubjektív kifejeződése általában nem követi szorosan a lakás objektív minőségét. Valószínűbbnek tartom, hogy a véleményeket sokkal inkább más tényezők, mégpedig a gazdasági kényszerűség, valamint bizonyos pszichológiai összetevők alakítják (*Pataki–S. Molnár*; 1987). S nem elhanyagolható a kérdezési technika hatása sem. Az 1999-es felvétel folyamán a megkérdezett 19 válasz közül választhatta ki azt a hármat, ami miatt nem elégedett jelenlegi lakásával. A három válasz összesítését követően rajzolódott ki a 6. tábla által illusztrált kép.

Hazánkban a lakással való elégedetlenség – mely a háztartásoknak mintegy 25 százalékát, majdnem 1 millió háztartást érint – legfőbb oka a fenntartási költségek nagysága, a lakóknak mintegy harmada érzi úgy, hogy nehezen tudja fenntartani lakását. Az egyedülálló idős emberek esetében kiugróan magas ez az arány, 53 százalék. A fenntartási költségek, 1993-ban még csak az elégedetlenek 8 százalékának jelentettek nehézséget (*Lakásmínőség*; 1994, 46. old.). Akkor a lakással való elégedetlenség legfőbb oka a lakás mérete (szobaszáma, alapterülete) volt – az elégedetlen háztartások 46 százalékánál –, majd a lakás minőségi tényezői következtek – a lakás egészségtelensége miatt elégedetlen volt 25 százalék, a komfortfokozata miatt 21 százalék –, s a fenntartási költségek csak a negyedik leggyakoribb okként szerepeltek.

A korábbi évekhez képest bekövetkezett másik fontos változás, hogy egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a lakás környezetével kapcsolatos jellemzők, s a lakással való elégedettség mértékét jelentős részben magyarázzák a környezeti tényezők (közbiztonság, ellátás, munkahelyek stb.). Egyre többen hangoztatják azt a véleményt, hogy a lakásproblémát környezeti problémaként is értelmezni kell, s össze kell kapcsolni a környezet és a lakásprobléma kezelését (*Boehm*; 1982).

A megkérdezettek között alig voltak olyanok, akik külön lakást szeretnének, azaz akiknek az önálló lakás hiánya okoz gondot. Az elégedetlen háztartásoknak mindössze 5 százaléka – alig több mint 50 ezer háztartás – jelölte meg ezt az okot. (A népességen belül inkább csak a nem tiszta családi életciklusban levő háztartások esetében érdemel ez az ok említést, amelyknél a külön lakás hiánya miatt elégedetlenek aránya majdnem eléri a 8 százalékot.) Ez az adat is alátámasztja azt, hogy ma már nem az önálló lakás megszerzése, hanem inkább az onnan továbblépés tekinthető a háztartások fő lakásproblémájának.

Míg az összes háztartás 20 százaléka a tiszta formáktól eltérő családi életciklusok valamelyikébe tartozik, a lakásukkal elégedetlen háztartások között 38 százalék az arányuk, s ebből az következik, hogy a nem tiszta családi formák a lakáshelyzet problematikusabb voltával is együtt járnak.

6. tábla

A lakással való elégedetlenség leggyakoribb okai* és gyakorisága a különböző családi életciklusokban

Családi életciklus, elégedetlenek száma	Az elégedetlenség				
	1. oka	2. oka	3. oka	4. oka	5. oka
Fiatal önálló háztartás (N=44)	a lakás állapota nem megfelelő (30,2%)	nehezen tudja fenntartani (17,5%)	nincs elegendő zöldterület (13,5%)	nem megfelelők a munkalehetőségek (9,4%)	nem megfelelő közbiztonság (9,2%)
Házaspár gyermek nélkül (N=194)	nehezen tudja fenntartani (29,7%)	nem megfelelők a munkalehetőségek (26,1%)	a lakás állapota nem megfelelő (23,3%)	családi házba szeretne költözni (19,8%)	a lakás túl kicsi, zsúfolt (18,1%)
Kisgyermekes család (N=430)	a lakás túl kicsi, zsúfolt (35,1%)	a lakás állapota nem megfelelő (25,9%)	családi házba szeretne költözni (25,0%)	nem megfelelők a munkalehetőségek (22,0%)	nehezen tudja fenntartani (20,0%)
Kamaszokat nevelő család (N=533)	a lakás túl kicsi, zsúfolt (31,5%)	nehezen tudja fenntartani (29,4%)	nem megfelelők a munkalehetőségek (23,0%)	a lakás állapota nem megfelelő (21,2%)	családi házba szeretne költözni (18,1%)
Idős házaspár (N=222)	nehezen tudja fenntartani (34,2%)	a lakás állapota nem megfelelő (24,8%)	nem megfelelő a közbiztonság (22,6%)	a lakás környéke szennyezett (14,1%)	a lakás túl nagy (12,6%)
Egyedül álló idős özvegy (N=259)	nehezen tudja fenntartani (53,4%)	a lakás állapota nem megfelelő (40,9%)	nem megfelelő a közbiztonság (12,6%)	a lakás túl nagy (10,6%)	gyermekeihez, rokonaihoz akar költözni (10,2%)
Tiszta formáktól eltérő életciklusok (N=1026)	a lakás állapota nem megfelelő (35,2%)	nehezen tudja fenntartani (33,7%)	a lakás túl kicsi, zsúfolt (24,8%)	nem megfelelők a munkalehetőségek (16,8%)	nem megfelelő a közbiztonság (10,9%)
Népesség összesen (N=2708)	nehezen tudja fenntartani (32,0%)	a lakás állapota nem megfelelő (29,6%)	a lakás túl kicsi, zsúfolt (23,7%)	nem megfelelők a munkalehetőségek (17,8%)	családi házba szeretne költözni (14,1%)

* A sorrend a gyakoriságok alapján alakult ki.
Megjegyzés: N az elégedetlenek száma a megkérdezettek között.

Azok a háztartások, melyek öt éven belül tervezik, hogy változtatnak lakáskörülményeiken, nagyrészt a másik lakásba szeretnének költözni (76%), s csak kisebb hányaduk

választaná a jelenlegi lakáson belüli átalakításokat (24%). Ez utóbbi szándék döntően a minőségi javulás irányába mutat, s csak kisebb mértékben a helyszükségletek növekedésével magyarázható lakásbővítések irányába.

Azok között, akik másik lakásba költöznének, az építkezés a gyermekes, főleg az idősebb gyermekeket, kamaszokat nevelő családok esetében a legjellemzőbb (19%). A bérelési szándék a fiatal önálló háztartások esetében kiugróan magas (36%), s ők szinte kizárólag magánlakást bérelnének, nem önkormányzatit. A költözésre a legkisebb hajlandóságot az idős egyedül állók mutatják. Valamennyi családi életciklusban a vásárlási, ezen belül is a használtlakás-vásárlási tervek a jellemzőbbek.

A hipotézisünkhöz visszatérve, mely szerint a háztartások lakásváltoztatásait elsősorban a helyszükséglet növekedése ösztönzi, nem látszik egyértelműen igazolódni. A helyszükséglet, a lakás nagysága valóban hatással van a lakással való elégedettség alakulására, a lakásváltoztatási szándékokra, de ez az ok csak a harmadik; megelőzi a lakás fenntartási költségével és állapotával kapcsolatos elégedetlenség. (Erre az is magyarázatul szolgálhat, hogy a lakás kis mérete – mivel ez hat legjobban a költözésekre – már korábban kikényszerítette a költözést, s a család a lakás méretével már nem elégedetlen.) A helyszükségleteket a családi életciklusok is meghatározzák, jelzi ezt az is, hogy a gyermekes családok esetében (a kisgyermekes családi életciklus és a kamasz gyermekeket nevelő családi életciklus esetében egyaránt) a leggyakoribb elégedetlenségi ok, hogy a lakás túl kicsi és zsúfolt. Az idős házaspárok és az egyedülálló idősök esetében viszont az lehet a probléma, hogy a lakás túl nagy. Kiinduló hipotézisünket tehát úgy módosíthatjuk, hogy a háztartások lakásváltoztatási terveit s a lakással való elégedettségüket a gyermeknevelő családi életciklusokban elsősorban a helyszükségletek, míg a többi életciklusban a fenntartási költségek s a lakás nem megfelelő állapota indokolja.

A megváltozott igényekhez való alkalmazkodásnak a lakásmobilitás csak az egyik módja, a másik a lakásfelújítás, -bővítés, -átalakítás. Ez utóbbiak legjellemzőbbek azokban a családi életciklusokban, amikor a családban gyermekek nevelése folyik. Itt legszükségesebb a lakás területének növelése, e családi életciklusokban végezték a legtöbb lakásbővítést, tetőtér-beépítést, galéria kialakítását. A változtatások nyomán az átlagosnál nagyobb mértékben nőtt a kisgyermekes és kamaszokat nevelő családok lakásainak, szobáinak alapterülete, a szobák s a konyhák száma is. Az idősök háztartásaiban inkább a komfortfokozat-növelő átalakítások, a fürdőszoba, vécé kialakítása volt jellemző.

*

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a hazai lakásrendszer működése merev és rugalmatlan, azaz a lakáspiac nem képes alkalmazkodni az igényekhez, alacsony a lakásmobilitás foka. Ennek legfőbb oka egyrészt a korábbi struktúrák (nemcsak a lakásrendszeren belüli, hanem gazdaságszerkezeti, pénzügyi, szociálpolitikai) intézményrendszeireinek öröksége, másrészt a lakásszektor torz tulajdonosi összetétele, a bérlakásszektor hiánya, továbbá a lakásfinanszírozási rendszer korszerűtlensége, a lakásárak térbeli aránytalansága, az olcsóbb lakások szűkös kínálata. A lakásrendszer merevségét legnagyobb valószínűséggel azok a társadalmi csoportok képtelenek áttörni, amelyek elsősorban jövedelemszintjüknel, képzettségüknel fogva a társadalmi hierarchia alacsonyabb szintjein helyezkednek el. A családi életciklusok előrehaladtával csak csekély mértékben növekszik a köl-

tözések száma. A nem tiszta típusú családi életciklus formákban élők körében tipikusan magas a mobilitás, ami nyilván éppen az e családi életciklusuk jellegéből adódóan a válásoknak, a lazább élettársi kapcsolatoknak is következménye.

A lakásmobilitás útja eltérő képet mutat az első lakásukat szerzők, az önállósodók és a továbblépők között. Azok között, akik másik lakásba költöznek, az építkezés a gyermekes, főleg az idősebb gyermekeket, kamaszokat nevelő családok esetében a legjellemzőbb. A bérlési szándék kiugróan magas a fiatal önálló háztartások esetében. Költözésre legkisebb hajlandóságot az idős egyedülállók mutatnak.

A csekély számú költözések leggyakrabban a családi élettel, a család növekedési és szétesési fázisaival függnek össze. A költözések kisebb hányada magyarázható a lakás jellemzőivel, állapotával, fenntartási költségeivel, környezetével vagy a munkahely megváltozásával, tanulmányok folytatásával. A további költözéseknél ez utóbbi okok aránya növekszik, de továbbra is a családi okok indokolják e mozgásokat. A költözésre a család növekedési fázisa nagyobb kényszerítő erővel hat, mint a csökkenési fázisok.

A gyermekes családok esetében (a kisgyermekes családi életciklus és a kamasz gyermekeket nevelő családi életciklus esetében egyaránt) a leggyakoribb elégedetlenségi ok, hogy a lakás túl kicsi és zsúfolt. Az idős házaspárok és az egyedülálló idősök esetében a lakás nagyságával összefüggésben inkább az a probléma, hogy a lakás túl nagy. A háztartások későbbi lakásváltoztatási terveit s a lakással való elégedetlenségüket a gyermeknevelő családi életciklusokban elsősorban a helyszükségletek határozzák meg, míg a többi életciklusban a fenntartási költségek s a lakás állapotának jellemzői kerülnek előtérbe.

A lakások nem megfelelő állapotát – de a magas fenntartási költségeket és a méretbeli problémákat is – új lakás építésénél, másik lakás vásárlásánál olcsóbban, felújításokkal, korszerűsítésekkel, átalakításokkal lehet korrigálni, e munkák legjellemzőbbek azokban a családi életciklusokban, amelyekben gyermekek nevelése folyik.

FÜGGELÉK

AZ ÉLETCIKLUSSZAKASZOK TARTALMA, A VÁLTOZÓ LÉTREHOZÁSÁNAK MÓDSZERE

Az egyes életciklus szakaszok megállapításánál három ismerv került figyelembevételre:

- a családnagyság,
- a család korösszetétele,
- a családfő (háztartásfő) családi állapota.

a) Tiszta típusok:

Fiatal önálló háztartás: a lakásban csak egy egyszemélyes háztartás él, a háztartásfő fiatalkorú, azaz 29 éves vagy annál fiatalabb, családi állapota nőtlen, hajadon, és nem él élettársi kapcsolatban.

Még gyermektelen házaspár: a lakásban csak egy egycsaládos háztartás él, a háztartásfő fiatalkorú vagy középkorú (népszámlálási kategória szerint, az első gyermek megszületésekor szülői életkorra vonatkozó demográfiai adatok alapján indokolt a középkorú háztartásfők figyelembevételére is), családi állapota házas, és házastársával együtt él.

Kisgyermekes család: a lakásban csak egy egycsaládos háztartás él, a háztartásban élő gyermek(ek) 15 évesnél fiatalabb(ak), a háztartásfő családi állapota házas, s házastársával együtt él, a háztartás típusa házaspár gyermek(ek)kel.

Kamaszokat nevelő család: a lakásban csak egy egycsaládos háztartás él, a háztartásban élő gyermek(ek) között van legalább egy 15 évesnél idősebb, a háztartásfő családi állapota házas, házastársával együtt él, s a háztartás típusa házaspár gyermek(ek)kel.

Újra gyermektelen idős házaspár: a lakásban csak egy egycsaládos háztartás él, a háztartás típusa házaspár gyermek nélkül, a háztartásfő öregkorú (60 éves vagy idősebb), családi állapota házas, s házastársával együtt él (nagy valószínűséggel feltehetőleg, hogy a gyermekek „kirepülése” utáni időszakról van szó).

Egyedül álló idős özvegy: a lakásban csak egy nem családos egyedül álló háztartás él, csak egy öregkorú személlyel, akiknek a családi állapota özvegy.

b) Tiszta formáktól eltérő életciklusok:

Egyedül álló házaspár, különváltan: csak egy egyszemélyes nem család-háztartás él a lakásban, s a lakó családi állapota különváltan élő házaspár.

Egyedül álló elvált: csak egy egyszemélyes nem család-háztartás él a lakásban, s a lakó családi állapota elvált.

Egyedül álló korai özvegyülés miatt: csak egy egyszemélyes nem család-háztartás él a lakásban, s a lakó családi állapota özvegy, aki korán, idős kora előtt megözvegyült (59 éves vagy fiatalabb).

Egy szülő gyermekes típusú család: csak egy egyszemélyes háztartás él a lakásban, s a háztartás családösszetétele: csak szülő gyermek(ek)kel.

Élettársi kapcsolatban élők: csak egy egyszemélyes háztartás van a lakásban, s a háztartásfő élettársi kapcsolatban él (gyermekkel vagy anélkül).

Az ezek alapján létrehozott életciklus-változó használatának korlátai között meg kell említeni, hogy az újra gyermektelen idős házaspárról és az egyedül álló idős özvegyről csak feltételezzük, hogy végighaladt a gyermeknevelési ciklusokon. Nem tudtuk különválasztani azokat az eseteket, amikor a fiatal felnőttek a szülőkkel együtt élnek tovább. A Lakásviszonyok 1999 felvétel kérdőíve nem tartalmazott kérdést az újrarázósodásokra vonatkozóan sem.

IRODALOM

- ANDORKA R. (1997): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris, Budapest.
- BOEHM, TH. P. (1982): Hierarchical model of housing choice. *Urban Studies*, 19. évf. 17–31. old.
- CSEH-SZOMBATHY L. (1979): *Családszociológiai problémák és módszerek*. Gondolat, Budapest.
- CSERNÁK J.-NÉ – PONGRÁCZ T.-NÉ – S. MOLNÁR E. (1992): *Élettársi kapcsolatok Magyarországon*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Jelentései 46.
- DÁNIEL ZS. (1982): Bérlet, jövedelem, állami redistribúció. *Gazdaság*, 15. évf. 4. sz. 25–42. old.
- DÁNIEL ZS. (1996): A bérlakás-privatizáció paradoxona – Nemzeti ajándék vagy ráfizetés? *Közgazdasági Szemle*, 43. évf. 3. sz. 204–230. old.
- DÓRA I. (1997): Fiatalok lakásproblémái. In: *A gyermekek és az ifjúság helyzete*. Ifjúságstatisztikai Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. 204–215. old.
- Életkörülmények, lakásviszonyok, lakásmobilitás*. (1982) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- HEGEDŰS J. (1998): *A magyar lakásszektor piaci átalakulásának ellentmondásos folyamata*. In: INFO-Társadalomtudomány 43. sz. 49–58. old.
- HENLEY, A. (1996): Residential mobility, housing wealth and the labour market. *Aberystwyth Economic Research Papers*, 15. sz. 51–69. old.
- KLINGER A. (1994): A családok jelenlegi helyzete Magyarországon. *Demográfia*, 37. évf. 3–4. sz. 270–297. old.
- KONRÁD GY. – SZÉLÉNYI I. (1969): *Az új lakótelepek szociológiai problémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lakásmobilitás, lakáshoz jutás* (1994). Társadalomstatisztikai füzetek 2. sz. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Lakásviszonyok I. 1999*. (2000a) Társadalomstatisztikai füzetek 27. sz. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Lakásviszonyok II. 1999*. (2000b) Társadalomstatisztikai füzetek 28. sz. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- MCGOLDRICK, M. – CARTER, E. A. (1987): *The family life cycle*. In: Normal family processes. Szerk.: F. Walsh. New York – London. 167–193. old.
- PATAKI J. – S. MOLNÁR E. (1987): A lakással való elégedettség összetevői. *Statisztikai Szemle*. 65. évf. 8. sz. 779–795. old.
- PONGRÁCZ T.-NÉ – S. MOLNÁR E. (1993): Kisgyermekes szülők. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet jelentései 47. sz.
- SHORT, J. R. (1982): Housing in Britain. In: *Housing exchange*. Short, J. R. (szerk.) London – New York. 195–205. old.
- S. MOLNÁR E. (1981): *Érték-orientációk a népesedési magatartásban*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest.
- SOMLAI P. (1999): A sokféleség zavara: a családi életformák pluralizációja Magyarországon. *Demográfia*, 42. évf. 1–2. sz. 38–47. old.
- VAJDA Á. – ZELENAY A. (1984): *Életkörülmények, lakásviszonyok, lakásmobilitás. Adatgyűjtemény az 1978. évi életmód, életkörülmények felvétel adataiból*. Társadalomstatisztikai Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

SUMMARY

The paper checks up the process taking place in the housing situation after the transition and deals with the relating problems from the side of families. The researchers have not paid proper attention so far to the examination of the relationship between the change in housing situation and the change in family life cycle. However urgent problems are the getting of the first home as well as the low mobility, the inflexibility of housing system, the unsolvability of moving to a flat, which follow the phase of development of the families, the number of children and the financial situation of the families. The most important questions which are in the focus of the research of Hungarian housing sociology are the function of housing system, the mechanism of distribution of flats and the housing politics decisions.

STATISZTIKAI „EGYPERCESEK”

A KÖRNYEZETVÉDELMI KIADÁSOK ÉS A KÖRNYEZETVÉDELEMBEN FOGLALKOZTATOTTAK SZÁMA A ROMÁN STATISZTIKÁBAN*

A román statisztikai évkönyv környezetvédelemről szóló fejezete 1977 óta tartalmazza a „Környezetvédelmi kiadások” című táblát. Példaként álljanak itt leegyszerűsítve, rövidítve az 1998. évben megjelent táblák rovatai.

1. Összes kiadások (millió lejben napi árak)
Ebből:
  - mezőgazdaság
  - kitermelő ipar
  - feldolgozóipar
2. Folyó (napi) kiadások
3. Beruházások

ahol 2. és 3. rovat is ágazatokra lebontva szerepel.

1977-ben vezették be a PMI jelzésű „Környezetvédelem” elnevezésű évi gyakoriságú beszámolót, melynek V. fejezete tartalmazta a környezetvédelmi kiadásokat, a következőképpen.

- A) Beruházások
Ebből:
  - a levegő
  - a víz
  - a talaj és az altalaj védelmére
- Építkezések
- B) Környezetvédelemre fordított termelési költségek
- C) Tudományos kutatások és új technológiák bevezetésével kapcsolatos költségek
- D) Egyéb kiadások (részletezendők)

A román statisztika logikája szerint, a *környezetvédelmi kiadásokat* gyűjtötték be, nem aszerint, hogy azokat hová könyvelték el. Megjegyzendő, hogy a román számviteli törvény, illetve a „plan de conturi” (számlaterv) „... sem írt elő ilyen célú pénzügyi adatokat”.

Az „egység”, illetve a jelentés elkészítéséért felelős tisztségviselő a szükséges adatokat a nyilvántartásból kapta meg.¹

A környezetvédelem-kiadások esetében a nyilvántartásokat a környezetvédelemért felelős személy, rendszerint a gyár főmérnöke vezeti. A nyilvántartás egy két oszlopot tartalmazó napló; melyben megtalálható: 1. a kiadás megnevezése, 2. az összeg (lejben).

* Bár a magyar környezetvédelmi statisztika egyértelműen az EU felé tekint és fő törekvése az, hogy mielőbb eurokonform rendszert építsen ki, számunkra sem érdektelen betekintést nyerni azon országok környezeti statisztikájába, amely országokkal gondjaink – földrajzi közelségünk folytán – gyakran közösek. Ezért adjuk közre ezt az írást, melynek szerzője a téma egyik elismert szakértője. Érdemes utalni arra, hogy a szerző, a román statisztikai gyakorlatot követve, szemben a szokásos eredményszemlélettel, a ráfordítások oldaláról közelíti meg a környezetvédelem statisztikai megfigyelésének kérdését.

¹ A román statisztikai lexikon szerint: „Evidenta tehnic-operativa (technical records, enregistrement immediats des operations techniques,...”, azaz „a társadalmi gazdasági egységek tevékenységével kapcsolatos tények és jelenségek időrendi sorrendben történő feljegyzése”. Kötelező, kivéve azokat az eseteket, amikor valami más rendszeresített nyilvántartások vannak, például a népmozgalmi nyilvántartás alapja: az anyakönyv, az iskolai statisztika alapja: az osztálykönyv, a (termelés) önköltségi árak a könyvelés.

Illusztrációképpen bemutatunk néhány bejegyzést.

- A mérnökön fizetése január hóra (a szennyvíztisztító állomás felügyelő alkalmazottjáról van szó).
- A szennyvíztisztító állomás januári áramfogyasztása.
- A szennyvízelvezető csövek újrafestéséhez felhasznált festék ára.

A kiadásokat a könyvelés segítségével lehetett ellenőrizni. (A példánk esetében a mérnökön fizetése a „Stat de plataban” (fizetési jegyzékben) volt található. A festékek ára megkereshető volt a raktárkönyvben.)

Év végén a 2. oszlopot összesítették, a végösszeget beírták az V. fejezet 6. B) cellájába.

A helyzet a rendszerváltozáshoz kapcsolódó átalakulással gyökeresen megváltozott. A gazdasági szervezetek száma ugrásszerűen megnőtt. Ezeket már nem lehetett kötelezni az addigi gyakorlat szerinti nagyszámú havi, negyedévi és éves beszámolók kitöltésére. Ezért bevezették az igen részletes, 31 oldalt tartalmazó „Ancheta structurala” (szerkezeti kérdőívet) nevű jelentést, amelyet évenként egyszer köteles betérjeszteni minden 20-nál több alkalmazottat foglalkoztató ipari, építőipari, szállítási, kereskedelmi egység.

A 20-nál kevesebb alkalmazott esetében az „egységek” reprezentatív mintán keresztül kerülnek a rendszerbe. Ezek az ún. törpe vállalatok (mikro interpridei).

A jelentés V. fejezetének szerkezete a következő.

1. Környezetvédelmi kiadások (ÁFA nélkül)

Sor szám	A tevékenység megnevezése	Összes kiadás (2+3 oszlop)	Az 1.ből beruházások	Folyó kiadások
		ezer lej		
1.	A kibocsátás csökkentése a légkörbe			
2.	A víz szennyezésének megelőzése			
3.	Eső és elhasznált vizek összegyűjtése, csatornahálózat			
4.	Szennyvíztisztítás			
5.	Iparban felhasznált víz előkezelése			
6.	Hűtővízkezelés			
7.	Hulladéktermelés megelőzése			
8.	Városi és háztartási hulladékok összegyűjtése és elszállítása			
9.	Ipari hulladékok (mint a 8.)			
10.	Veszélyes hulladékok kezelése és elszállítása			
11.	Hulladékok újrahasznosítása			
12.	Talajszennyezés megelőzése			
13.	Talaj- és talajvíz-fertőtlenítés, -tisztítás			
14.	Zajmegelőzés			
15.	Fauna és flóra védelme			
16.	Védett területek gondozása			
17.	Erózió és sivatagosodás megelőzése			
18.	Erdőtüzek megelőzése			
19.	Talajvédelem és termőföld -visszanyerés			
20.	Természetvédelem			
21.	A tengerpart védelme			
22.	Mérések, ellenőrzések, elemzések			
23.	Oktatás			
24.	Kutatás és fejlesztés			
25.	Összes kiadások			
	A 25-ből:			
26.	Állami és helyi költségvetésből			
27.	saját alapok és hitelből			
28.	ebből: külföldi hitelek			
29.	egyéb forrásokból			

A 3. oszlophoz szükséges alapokat a már említett nyilvántartásból kapják meg, az adatok alkalmas csoportosítása által.

A környezetvédelmi kiadások mellett fontos adat a környezetvédelemben foglalkoztatottak száma.

A bevezetőben ismertetett PMI-jelentés IV. fejezete vonatkozott erre az adattípusra. A fejezet címe: „A környezetvédelmi tevékenységben foglalkoztatott személyzet összetétele 1977. december 31-én”.

A tábla négy oszlopa: 1. Kutatástervezés, 2. A berendezések üzemeltetése és karbantartása, 3. Ellenőrzés és felügyelet, 4. Egyéb tevékenységek.

A tábla kilenc sora: 1. Összesen, 2. Mérnökök, 3. Vegyészek, 4. Biológusok, 5. Hidrológusok, 6. Talajtanosok, 7. Munkások, 8. Egyéb személyzet, 9. Az 1. sorból kiemelve a kizárólag környezetvédelemmel foglalkozók száma.

Az utasítás szerint „Környezetvédelemmel foglalkozónak tekintendő az az alkalmazott, aki munkaidejének több mint 50 százalékát környezetvédelmi feladatok ellátásával tölti”. Az 1. sorban szereplő személyzet nem jelenik meg a statisztikai évkönyv „A foglalkoztatottak népgazdasági ágak szerint” c. táblájában, mert a román statisztikában „Környezetvédelmi” ág nincs (ezek a dolgozók az egység hovatartozási ágazatába vannak besorolva.)

A jelenleg használt „Szerkezeti kérdőív” is előírja a környezetvédelemben foglalkoztatottak számbavételét, mégpedig a jelentés III. „Személyzet adatai” c. fejezetében. Itt a 6. oszlop: „A 2. oszlopból: a környezetvédelemben foglalkoztatottak száma” A 2. oszlop pedig: a „fizetett alkalmazottak száma” (az 1. oszlop Összesen 2 + 7 oszlop. A 7. oszlop pedig a „nem fizetett alkalmazottak száma”. Ide sorolják a tulajdonosokat, családtagokat és a külső munkatársakat). Fontos megjegyezni, hogy ezt a mutatót a nyugati országok is ismerik és használják.

A román Statisztikai Hivatal (új nevén az Országos Statisztikai és Gazdasági Tanulmányok Intézete) a múlt év novemberében első ízben szervezte meg az ipari termékek összeírását. Ezt PHARE-finanszírozással valósították meg, annak minden részletében európai normák szerint. A kérdőív V. fejezete, a „Környezetvédelem” bekéri elsősorban a „Környezetvédelmi kiadásokat”, a romániai statisztikusok számára szokatlan módon, az összeg tételes megjelölése nélkül.

Az 1. bekezdés kéri azon egységek megnevezését (az adó kódszám megjelölésével), melyek a 2000. év folyamán a jelentő egységnek valamilyen környezetvédelmi szolgáltatást végeztek. Az 2. bekezdés megnevez 5 kiadásnemet azzal, hogy *x*-szel jelöljék meg azokat, melyek előfordultak a 2000. év folyamán. A környezetvédelemben foglalkoztatottakra vonatkozik az 4. bekezdés: a következőképpen fogalmazva a kérdést. „Van-e az önök vállalatának környezetvédelemre szakosított részlege vagy személyzete (igen, nem)?

Az összeírt egységek (néhány törpe vállalat) kivételével igennel feleltek. A részleg vezetői egyébként többnyire mérnökök, technikusok egy esetben a főkönyvelő volt. A részlegben nem volt egyetlen egy személy sem, aki a román statisztikai norma a munkaidő-kritérium szerint környezetvédelmi foglalkoztatottnak minősülne.

Ez is megerősíti azt a véleményt, hogy nem a *munkaidőt*, hanem a tényleges környezetvédelmi feladatok kötelezettségét kell figyelembe venni. Ugyanis a magántulajdonban levő vállalatok nem alkalmaznak olyan dolgozót, aki munkaidejének több mint a felét idegen, számukra feleslegesnek minősített munkával tölti.

Benedek Gyula

SZEMLE

AZ MTA STATISZTIKAI BIZOTTSÁGÁNAK 2001. OKTÓBER 3-I ÜLÉSE

Az MTA Statisztikai Bizottsága október 3-i, *dr. Mellár Tamásnak*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökének vezetésével tartott ülésén a statisztikai etikai kódex problémakörének megtárgyalását tűzte napirendre. A bevezető előadást *dr. Szilágyi György* c. egyetemi tanár tartotta „Tézisek a statisztikai etikai kódexről” címmel. Az előadás korreferense *dr. Hunyadi László* egyetemi tanár volt.

Szilágyi György hangsúlyozta, hogy a statisztikai etika a szakmai etikák egyike, amelyet a statisztikai rendszer egészére, annak tudományos és gyakorlati oldalaira egyaránt kell vonatkoztatni. Ami a fogalmakat illeti, az etika értelmében ez esetben a magatartási szabályok összességével van dolgunk az adott szakmai területen.

A tézisek felvázolása során az előadó részletesen kitért az ISI (International Statistical Institute – Nemzetközi Statisztikai Intézet) 1985-ben publikált etikai kódexére, amelynek legfontosabb megállapításait részletesen taglalta. Érintette továbbá „A hivatalos statisztika alapelvei” című dokumentumot, amelyet az ENSZ Statisztikai Bizottsága 1994-ben hagyott jóvá. Ezen kívül kitért az ISI legutóbbi, Szöulban tartott konferenciájára, ahol e témában néhány esettanulmányt mutattak be. Az előadó hangsúlyozta, hogy a statisztikai etikai kódexet nem fogyni szabályzatként, hanem a szakma etikai krédójaként kell értelmezni.

Konklúzióként az előadó a következőket fogalmazta meg:

– szükséges a modern magyar statisztikai etikai kódex kialakítása, amely az ISI etikai kódexén alapul, kiegészítve a mai élet – különösen az információtechnika forradalma – által támasztott új követelményekkel;

– szükség van a magyar sajátosságok, valamint a kialakításra kerülő köztisztviselői kódex figyelembevételére is.

A téma korreferense, Hunyadi László fontos részletekre és kérdésekre világított rá. Megítélése

szerint alapvetők a definíciós kérdések, ugyanakkor fő problémaként merül fel, hogy hol lehet a szakmai etikát a helyes szakmai munkától elválasztani, továbbá melyek az etika és a jog érintkezési pontjai. Kiemelte, hogy a statisztikai etika esetében egy szakma szélesen értelmezett etikájáról kell szólni. Korreferátumában felvetette azt is, hogy külön szükséges foglalkozni azokkal a kötelességekkel, amelyek a statisztikai vizsgálatok alanyaival szemben merülnek fel és hasonlóan jelentős etikai problémákat vetnek fel a statisztikai feldolgozás és elemzés különböző módszerei, a közlések egyes sajátosságai. Erőteljes hangsúlyt kapott egyrészt a statisztikai kultúra, másrészt a statisztikai elemzések rekonstruálhatóságának fontossága.

Az előadás és a korreferátum elhangzása után élénk vita bontakozott ki, amely az etikai kódexszel összefüggő kérdések széles körét érintette. Így például felvetődött egy példa- vagy precedensgyűjtemény gondolata az etikai kódex kiegészítéseként, egy etikai bizottság felállításának gondolata, az etika beillesztése az egyetemi oktatásba, valamint a statisztikai etika hatóköre a szoros értelemben vett statisztikusok körén kívül.

A vita befejezésekképpen Szilágyi György hangsúlyozta a továbblépés fontosságát, az etika fogalmakörének behatárolását, valamint kiemelte, hogy egy olyan etikai kódex kidolgozása látszik időszerűnek, amely az ISI-ben folyó aktualizálás számára is például szolgálhat. Az etikai bizottság felállítása fontos, de ez ne „ítélőszékként” működjön, hanem elvi alapon foglaljon állást különböző magatartások etikus vagy etikátlan voltát illetően.

A bizottság azzal zárta ülését, hogy a munkát folytatni kell; eldöntendő kérdés annak szervezeti formája, amelyre a bizottság a közeljövőben vizsgázhat.

Dr. Csahók István

AZ IUSSP XXIV. ÁLTALÁNOS NÉPESEDÉSI KONFERENCIÁJA

A Nemzetközi Népeséstudományi Unió (International Union for the Scientific Study of Population – IUSSP) XXIV. Általános Népesedési Konferenciáját a brazil kormány és az ENSZ Népesedési Alap (United Nations Funds for Population – UNFPA) támogatásával augusztus 18. és 24. között Brazília Bahia államának fővárosában, Salvadorban rendezték meg. A résztvevők regisztrációja 18-án kezdődött. A kiosztott konferenciaanyag többek között két CD-t (az egyik a konferencia meghirdetett előadásairól, a másik a bőséges brazil anyagról) tartalmazott a konferencián elhangzó előadások összefoglalóival. A megnyitó ünnepséget 19-én este a brazil demográfianak szentelt négy ülés után tartották, amit a vendéglátó Brazília által rendezett fogadás követett a kormányzói palota udvarán.

A konferencián több mint 800 demográfus volt jelen. Magyar részről *dr. Faragó Tamás*, a KSH Népeséstudományi Kutató Intézet tudományos tanácsadója, *dr. Klínger András*, a KSH ny. elnökhelyettese, *Mészáros Árpád*, a KSH főosztályvezető-helyettese, *Molnár Attila*, a KSH ny. főtanácsosa és e sorok írója aktívan részt vett a konferencia munkájában. Közben alkalmunk volt a demográfia olyan jeles művelőivel személyesen találkozni, mint *Demény Pál* és *J. Hoem*.

Az előadások egyjűleg 6 teremben zajlottak mintegy 80 szekcióban vonultatva fel a demográfia valamennyi területének legfrissebb eredményeit. A szekciók 2 órás időtartammal gazdálkodtak, amibe 4 előadás és azok vitája fért bele. Ez mintegy 320 előadást jelentett. E mellett csaknem minden szekcióhoz tartozott néhány poszterelőadás is, melyek bemutatására az ebédszünetekben került sor, de a konferencia teljes időtartama alatt megtekinthetők voltak. A konferencia struktúrája a demográfiai konferenciák tradícióinak megfelelően tematikus volt. A feldolgozott témák legtöbbje a három alapvető népmozgalmi folyamat, a termékenység, a halandóság és a vándorlás elmélete köré csoportosult. Ezen kívül több szekció foglalkozott módszertani témákkal.

A magyar résztvevők közül *Molnár Attila* „A demográfia dinamikája és ökológiai változások regionális szinten” szekcióban „Comparative study of the morbidity of the adult population of settlements with different air pollution” címmel tartott előadást, amelynek alapja a *Páldy Anna* és *Pintér Alán* szerzőtársaival a Magyar Nemzeti Környezetegészségügyi Akcióprogram keretében készített összehasonlító tanulmány volt.

Az egyéni öregedéssel és a korstruktúra öregedésének örökzöld problémájával is több szekció elő-

adásai foglalkoztak. Jelentős súllyal szerepeltek a szexualitás statisztikai kérdései is, különös tekintettel a fogamzásgátlásra.

Természetesen valamennyi demográfiai probléma közvetlenül vagy közvetve érinti a fenntartható fejlődés problémakörét is. Ehhez a tematikához kapcsolódott a kairói konferencia eredményeiről rendezett vita is. Valamennyi vita a demográfia legégetőbb kérdéseit feszegette. A várható élettartam növekedésének korlátairól, a termékenység hosszú távú alakulásáról és a migráció vonatkozásában a határok nyitva tartásának kérdéséről rendeztek még vitát.

A vitákra jellemző volt, hogy a szélsőségesen megfogalmazott kérdések arra ösztönözték a kiváló szakemberként ismert felkért hozzászólókat is, hogy minél mehökkentőbb állításokat fogalmazzanak meg. A várható élettartamról folytatott vitában például az egyik vitázó bizonyos fajtájú legyek mortalitásával kapcsolatosan látszólag meglepő megfigyelést ismertetett. Az adott légyfajtánál a legyeknél magasnak számító életkorban mortalitáscsökkenést tapasztalt. Hozzászólásomban rámutattam, ennek legvalószínűbb oka, hogy heterogén populációt vizsgált, s tulajdonképp különböző élettartamú alfajok felfedezése küszöbén állunk a rovarokban, tehát nem sikerült ellenpéldát mutatni arra az általános megfigyelésre, hogy az öregedéssel a halandóság mindig növekedő tendenciát mutat.

A várható élettartam mellett egy új fogalom, a várható egészséges élettartam kezd utat törni a köztudatban. A „Rokkantság” szekcióban *J. M. Robine* és *C. Jagger* „A new approach to the study of disability” című előadása a várható egészséges élettartam metodológiájával, *B. Rickayzen* pedig „A multy-state model of disability for the UK: Implications for future need for long term care for the elderly” című előadásában a rokkantak számának prevalencia és incidencia ráták, valamint a várható egészséges élettartam alapján történő előrejelzésével foglalkozott.

A „Népmozgalmi adatgyűjtés” szekcióban két előadás is az adatgyűjtés technológiáját tárgyalta. *W. Haug* előadásában az internetes adatgyűjtés gazdaságosságáról és technikai feltételeiről beszélt. Svájci és szingapúri tapasztalatokkal támasztotta alá az internetes népszámlálás lehetőségét. Hazánkban ez alkotmányos alapon kivitelezhetetlen. *E. Ariaga* és *D. E. Celton* „The uncertain future of demographic and social data collection” című előadása az elektronikus adatgyűjtésre való áttérés szükségességét hangsúlyozta.

A „Matematikai demográfia” szekcióban *N. Keilman* a norvég termékenység előrejelzése kapcsán tanulmányozott különféle sztochasztikus modelleket „TFR predictions based on Brownian motion theory” című előadásában.

Ebben szekcióban kapott helyet. „The impact of substance abuse on mortality” című dolgozatom, amely a *Józán Péter* vezetésével folyó OTKA-kutatás módszertani eredményei alapján készült, és poszterelőadás formájában került bemutatásra. A dolgozat aktualitásánál fogva is érdeklődést keltett, hiszen a dohányzás és az alkoholizmus elleni küzdelem a világon mindenütt elsődleges népegészségügyi kérdés. Brazíliában ugyan a kábítószer-élvezetet jelentősebb problémának tartják, de ennek halandóságra gyakorolt hatása az előadásban bemutatott módszerrel eredményesen tanulmányozható. Valószínűleg a kábítószerrel való érintkezésében nem ez a legfontosabb vizsgálati módszer. A kábítószer-fogyasztás bűnügyi következményei viszont sokszorosan felülmúlják az alkoholizmus hatását. A bűnözésre gyakorolt hatás azonban minden bizonnyal közvetlenül is megállapítható a felderített esetek rendőrségi dokumentumaiból, míg a halandóság esetében csak ritkán kerül sor közvetlenül a szenvedélybetegséggel való összefüggés megállapítására, (például alkoholos májsugor), s ezért kell kicsit bonyolultabb statisztikai módszerekkel – a relatív kockázat és a különböző egészségmagatartások súlya alapján becsült etiológiai együtthatók segítségével – megállapítani, hogy voltaképpen a halálozások mekkora része tulajdonítható szenvedélybetegségnek.

A „Felnőttkori halandóság a fejlődő országokban: becslési módszerek” címet viselő szekcióban túlnyomóan a regisztrációs adatok hiánya esetén alkalmazott, ún. indirekt módszerekről volt szó. *C. J. L. Murray* „Estimating a complete life table from ${}_5q_0$ and ${}_{45}q_{15}$: the WHO procedure” című előadásában a WHO számára kidolgozott módszerrel ké-

sztített halandósági tábla modellek illeszkedését hasonlította össze a Coal–Demény-modell táblasorozatból választott megfelelő halandósági táblák illeszkedésével. Hozzászólásomban felhívtam a figyelmet arra, hogy míg a Coal–Demény-modell táblái el nem évülő előrelépést jelentettek az elmélet terén, addig az annak idején publikált modell halandósági táblák alapjául szolgáló tényleges halandósági táblák már elavultak, s így a belőlük számolt modelltáblák már szükségképpen nem adhatnak versenyképes illeszkedést bizonyos mai, a korábbtól eltérő halandósági viszonyokat tükröző halandósági táblák esetén. Ezért indokolt az összehasonlítást újabb halandósági táblák figyelembevételével újrászámolt Coal–Demény-modell táblákkal elvégezni, illetve az ENSZ számára *L. Helligman* által kifejlesztett módszer eredményével is. Az előadó is egyetértett hozzászólásommal.

„A demográfiai statisztika politikája” című szekcióban *M. Tolts* „The failure of demographic statistics: A Soviet response to population troubles” című előadása a szovjet demográfiai statisztika hamisításairól a szekció előadóját olyan téves következtetésekre ragadtatta, amelyeket *Klinger András* nem hagyhatott szó nélkül, és helyre is igazította hozzászólásában.

A *J. Hoem* vezette „Statisztikai demográfia” szekcióban is igen érdekes előadások hangzottak el. *J. Fürnkranz* „The holistic study of life course events: a machine learning approach” címmel tartott előadást. *A. Siyam* Cox- és többszintű logisztikus modellben vizsgálta a gyermekhalandóságot.

A záró ülésen *J. Vallin*, az IUSSP hivatalba lépő elnöke konferencia témáival kapcsolatos gondolatait fejtette ki, és bejelentette, az IUSSP következő, Általános Konferenciájára négy év múlva, Franciaországban kerül sor.

Radnóti László

SZEMÉLYI HÍREK

Megbízás. *Dr. Mellár Tamás* a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, 2001. július 1-jei hatállyal megbízta a Nemzetközi főosztályon *Vándorné Gálos Katalint* – az EU Integrációs osztály vezetői megbízása mellett – a főosztályvezető-helyettesi teendők ellátásával.

Elnöki dícséret. *Dr. Mellár Tamás* a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, *dr. Kupcsik Józsefet*, a statisztika oktatása terén kifejtett, a Hivatallal való eredményes együttműködés elismeréseként 70. születés-

napja alkalmából; *dr. Halkovics Lászlót*, fél évszázados közgazdasági pályafutása, a statisztikai szakma iránti példamutató elkötelezettsége, tudományos és publikációs tevékenységének elismeréseként 80. születésnapja alkalmából; *Németh Lászlónét*, a KSH Vas Megyei Igazgatóságán több évtizedes kiemelkedő szakmai igényességgel végzett statisztikai tevékenysége elismeréseként; *Kremmer Ödönét*, a KSH Nógrád Megyei Igazgatóságán több évtizedes kiemelkedő szakmai igényességgel végzett statisztikai tevékenysége elismeréseként *elnöki dícséretben* részesítette.

SZERVEZETI HÍREK – KÖZLEMÉNYEK

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága Népesedési osztályának (UN European Commission for Europe Population Activity Unit – UN ECE PAU) felkérésére a Központi Statisztikai Hivatal adott helyet a 2001. szeptember 21. és 26. között megrendezett munkacsoportülésnek, mely a generációkkal és a nemekkel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozott. A tanácskozáson 33 ország több mint 60 képviselője vett részt és az esedékes elnökségi ülést is megtartották. A külföldi résztvevőket, valamint az UN ECE PAU vezetőjét *dr. Vukovich Gabriella*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese fogadta.

Értekezlet a magyar statisztikai rendszer átvilágításáról. Mint arról korábban hírt adtunk, *dr. Mellár Tamásnak*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökének felkérésére *Fellegi Iván*, a Kanadai Statisztikai Hivatal elnöke *Jacob Ryttenel*, a Kanadai Statisztikai Hivatal nyugalmazott alelnökével közösen 2001 folyamán elkészítették a magyar statisztikai rendszer szakmai átvilágítását. Munkájuk eredményeit részletes jelentésben tették közzé és erről több szóbeli tájékoztatást is adtak azoknak, akik személyesen, interjúalanyként is részt vettek a munkában, valamint a sajtó képviselőinek, és a KSH vezetőinek.

A 2001. október 24-i munkaértekezleten a résztvevők megkapták a szakértői vizsgálat anyagának rövidített változatát. A munkaértekezleten, melyet *dr. Mellár Tamás*, a KSH elnöke vezetett, *Fellegi Iván* angol nyelvű előadásában ismertette a vizsgálat főbb megállapításait. A vizsgálat részletes szakmai kritikát fogalmaz meg a Hivatal működésére vonatkozóan, emellett azonban nyomatékosan hangsúlyozza azokat a pozitívumokat, amelyek a Hivatal és a magyar statisztikai szolgálat működésére jellemzők, és amelyek folytán – az előadó értékelése szerint – teljesítménye alapján a KSH a világ statisztikai hivatalai között előkelő helyet foglal el. Az előadó röviden ismertette azokat a javaslatokat is, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy Magyarország tovább fejleszthesse egyébként is jól működő statisztikai rendszerét. Az előadást kérdések és hozzászólások követték.

EUROSTAT-értekezlet Luxembourgban. 2001. szeptember 19. és 21. között tartotta éves értekezletét az EUROSTAT Környezetstatisztikai és Környezeti számlák munkacsoportja. Az ülésen részletesen foglalkoztak az adatszolgáltatási kötelezettségeket magukban foglaló környezeti beszámó-

lókkal, a környezetstatisztika továbbfejlesztését célzó feladatokkal, valamint a környezeti számlák kialakítása terén elért eredményekkel és a jövőbeni teendőkkel.

Az értekezleten *Németh Ferenc* főosztályvezető-helyettes képviselte a Központi Statisztikai Hivatalt.

Oktatási statisztikai és munkaerő-felmérési értekezletet rendezett az EUROSTAT 2001. szeptember 17-én és 18-án Luxembourgban. A tanácskozást az ad-hoc modul EU-szinten harmonizált, 2003-ra tervezett bevezetésének előkészítésére és a 2003-tól esedékes munkaügyi témák megvitatása céljából hívták össze.

Az értekezlet első napján az EUROSTAT munkatársa ismertette az Európai Unió jövedelemre és életkörülményekre vonatkozó felvételét (Survey on Income and Living Conditions – SILC), mely a tervek szerint 2003-ban felváltja a háztartási panelt. A résztvevők megtárgyalták az Élethosszig tartó tanulással (Life-long Learning – LLL) kapcsolatos kérdéseket, a Svéd Statisztikai Hivatal munkatársainak erre vonatkozó háttéranyaga alapján.

A második napon munkaügyi statisztikai témákat vitattak meg. Ezek közül a legfontosabb a 2003-tól érvényes lista elfogadása volt. Ezen kívül tárgyaltak többek között az alulfoglalkoztatás és a munkaerő-tartalék mérésének kérdéseiről, valamint a munkanélküli háztartások számának becsléséről.

A Központi Statisztikai Hivatal részéről *Lakatos Judit* főosztályvezető és *Janák Katalin* osztályvezető vett részt az értekezleten.

Értekezlet a harmonizált fogyasztói árindexről. Az EUROSTAT 2001. szeptember 24. és 26. között Luxembourgban rendezte meg a harmonizált fogyasztói árindex kérdéseivel foglalkozó tanácskozást. Az értekezlet napirendje több témát ölelt fel, de legnagyobb figyelem a minőségi változások kezelésének kérdéseit kísérte. A résztvevők foglalkoztak az euró bevezetésének várható hatásával és az árindexszámítás 2002-ben követendő módszerével is. Végül a csatlakozni kívánó országok számára tartott ülésen megegyezés született a 2002. évi határidőkre.

Az értekezleten a Központi Statisztikai Hivatal részéről *Szabó Éva* osztályvezető vett részt.

Munkaértekezlet a szlovák mezőgazdasági összeírásról. Pozsonyban 2001. szeptember 7-én értekezletet tartottak a Szlovák Statisztikai Hivatalban az ez év végére tervezett mezőgazdasági összeírás előkészítése és a környező országok tapasztalatainak hasznosítása céljából. Az ülésen az EURO-STAT, az

Olasz Statisztikai Hivatal, valamint a jelölt országok részéről Szlovénia, Magyarország, Csehország és Lengyelország statisztikus szakértői vettek részt.

Szlovénia 2000 júniusában hajtotta végre a mezőgazdasági összeírást, az adatokat 2001 elejétől publikálják. A cseh felvételre is 2000-ben került sor, az első eredmények, 2001 júniusában jelentek meg. Lengyelország 2002 júniusára tervezi a mezőgazdasági összeírást, melyet a népszámlálással együtt hajtának végre.

Magyar részről *Laczkó Sándorné* főosztályvezető vett részt az értekezleten. Előadásában a 2000-ben végrehajtott Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) főbb vonásainak ismertetésén kívül a felvétel sikerét nagyban segítő kommunikáció és szakmai fórumok szerepét emelte ki. Szlovák részről a bevezető előadásban és az összefoglalóban is többször hangsúlyozták a magyar tapasztalatok és az együttműködés hasznos voltát.

Változások a CESTAT – CANSTAT Statistical Bulletin szerkesztésében. 2001. szeptember 17-én Bledben rendezték meg a tagjelölt országok statisztikai hivatalai szakértőinek értekezletét a CANSTAT nemzetközi bulletin szerkesztésében szükséges tartalmi és technikai változtatások kidolgozása céljából. A cseh, a lengyel, a szlovák és a magyar statisztikai hivatal az 1990-es évek elején jelentette meg a CESTAT Statistical Bulletin c. kiadványt. 1996-ban csatlakozott e négy országhoz Románia és Szlovénia, majd Bulgária is. 2000-ben a statisztikai hivatalok vezetői értekezletén elhatározták az országok körének további bővítését (Ciprus, Észtország, Lettország, Litvánia, Málta), s ennek előkészítését a Szlovén Statisztikai Hivatalra bízták. Az ülésen a hivatal képviselője ismertette a CESTAT és a CANSTAT eddigi történetét és a statisztikai tájékoztatásban betöltött jelentős szerepét. A CANSTAT Bulletin összeállításánál lényeges szempont a nemzetközileg összehasonlítható adatok közlése, és azok felvétele az EUROSTAT adatbázisába, valamint egy közös adatbázis létrehozása interneten.

Az értekezleten *Németh Eszter*, a KSH osztályvezetője vett részt.

Közgazdasági Nobel-díj. A 2001. évi közgazdasági Nobel-díjat a 61 éves *George A. Akerlof* a California Egyetem professzora, az 58 éves *A. Michael Spence*, a Harvard Egyetem professzora és *Joseph E. Stiglitz*, a Columbia Egyetem 58 éves egyetemi tanára kapta az aszimmetrikus információkra épülő piacok elemzéséért.

A Svéd Királyi Akadémia indoklása szerint a három tudós 1970 óta dolgozik azon, hogy lerakják az aszimmetrikus információkra épülő piacok általános elméletének alapjait. Elgondolásaikat a hagyományos mezőgazdasági piacoktól a korszerű pénzpiacokig terjedő széles körben alkalmazták, s ily módon hozzájárultak a korszerű információs közgazdaságtan alapjainak megteremtéséhez.

Akerlof kimutatta, hogy az olyan piacon, ahol az eladók több információval rendelkeznek a termék minőségéről, mint a vevők, valószínűleg negatív választás jön létre, azaz a gyengébb minőségű termék mellett döntenek. Bemutatta, hogyan magyarázhatják a kölcsönt igénylők és a kölcsönt adók aszimmetrikus információi a hitelkamatok nagy emelkedését a harmadik világ piacán.

Spence a piaci szereplők alkalmazkodásának egy fontos formájára mutatott rá, mikor a több információval rendelkezők költséges lépésre szánják el magukat, hogy megkíséreljék javítani piaci pozíciójukat, miközben megbízható információkat továbbítanak az azokkal nem rendelkezők számára. Spence kimutatta, hogy ténylegesen mikor működik az ilyen fajta jelzés.

Stiglitz a piaci alkalmazkodásnak ezzel ellentétes típusára derített fényt, ahol a kevés információval rendelkező szereplők megszerzik az információt azoktól, akik rendelkeznek velük. Stiglitz kimutatta, hogy az aszimmetrikus információk lehetővé tehetik több piaci esemény megértését, így többek között a munkanélküliséget és a hitelminősítést.

Mindhárom professzor munkásságával átalakította a piac működéséről alkotott közgazdasági gondolkodást.

Halálozás. 2001. október 25-én elhunyt *dr. Dániel György*, aki 1949 óta dolgozott a Központi Statisztikai Hivatalban, de joghallgatóként már az 1941-es népszámlálás kódolási munkáiban is részt vett. 1950-ben a *dr. Thirring Lajos* irányítása alatt működő Igazságügyi csoporthoz került, majd 1954-től egyik alapító létrehozója volt a településstatistika fontos részét képező kommunális statisztikának. A Területi főosztály munkatársaként a lakásépítéssel és az országos ellátó hálózatok statisztikájával, majd élete végéig a kommunális statisztikával foglalkozott.

Aktív és nyugdíjas életének munkával töltött éveit a Hivatalnak szentelte, szabadidejében pedig szenvedélyes utazó és természetjáró volt. Mint túravezető aktív szerepet vállalt a Hivatal turisztikaszakosztályának életében és sok emlékezetes túrát vezetett. Alig van olyan része Európának, amelyet ne ismert volna személyesen. A mindig annyira várt utazások

most véget értek. Nagy szakértelme, kedves, finom lényre sok egykori kolléga számára maradandó emlékként él tovább.

Dr. Dániel Györgyöt a Központi Statisztikai Hivatal saját halottjának tekinti, emlékét tisztelettel és kegyelettel megőrzi.

Megjelent a Magyar statisztikai évkönyv 2000. A Központi Statisztikai Hivatal legátfogóbb kiadványa gazdag adatanyaggal mutatja be az ország társadalmi-gazdasági-kulturális életének legfőbb jellemzőit. A kötet 31 fejezetben, részletes táblákban (közülük 16 hosszú távú idősorokban) foglalja össze a hivatalos statisztikai szolgálat munkájának eredményeit. A hosszú idősorok 40-50 esztendő távlatában teszik közzé a népesség, a népmozgalom, a fogyasztás, a lakásépítés, a társadalombiztosítás, az egészségügy, az oktatás, a bűnözés, valamint a gazdasági aktivitás és az egyes ipari és mezőgazdasági ágak és ágazatok főbb mutatóit.

Az ágazati részletes adatokon kívül megtalálhatók a kötetben a tárgyévi földrajzi, éghajlati és közgazdasági adatok is.

A hazai eredményeket nemzetközi adatösszeállítás egészíti ki. A magyar és angol nyelvű fej- és oldalrovatok mellett két nyelven jelent meg a módszertani fejezet, valamint a tárgymutató is.

(Magyar statisztikai évkönyv 2000. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2001. 591 old.)

Évkönyvek. A Lakásstatisztikai évkönyv 2000 1. fejezete összefoglaló idősorokat tesz közzé. A 2. fejezet területi idősorokban is bemutatja a legfontosabb adatokat. A 2000. év részletes lakásadatait a 3. fejezet tartalmazza, különös tekintettel az építési engedélyek, a lakásépítés és a lakásépítési költségek adatainak alakulására. A lakásstatisztika nemzetközi adatai a 4. fejezetben találhatók.

A kiadványt ábrák és térképek teszik teljessé.

(Lakásstatisztikai évkönyv 2000. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2001. 126 old.)

*

A Külkereskedelmi évkönyv 2000 összefoglaló idősoros táblákat, a külkereskedelmi forgalom adatait, a külkereskedelmi egységértékeket, nemzetközi adatokat és módszertani megjegyzéseket tartalmaz.

Az évkönyvek fej- és oldalrovatai, valamint a teljes szöveges anyag angol nyelven is megjelent.

(Külkereskedelmi statisztikai évkönyv, 2000. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2001. 412 old.)

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI STATISZTIKAI IRODALOM

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA

ZYPRIES, B.:

A POLITIKA ÉS A NÉMET STATISZTIKA KAPCSOLATAI

(Politik und Statistik.) – *Allgemeines Statistisches Archiv*, 2001. 2. sz. 141–150. p.

A cikk a Német Statisztikai Társaság (Deutsche Statistische Gesellschaft) 2000. szeptemberi közgyűlésén elhangzott beszéd szerkesztett változata. A szerző államtitkár és fő mondanivalója az, hogy a kormányzat felelősségteljes tevékenysége megbízható információkat igényel, ezért ki kell emelni a lényeges mondanivalókat az információk áradatából. Az előadás kifejti a politika elvárásait a hivatalos statisztikától, amelyek a következők:

- alapozza meg a politika tervező és döntéshozó tevékenységét,
- adjon támpontot a problémák felismeréséhez,
- tegye megalapozottá a teljesítmények (például pénzügyi) mérését,
- tegye a kormányzati munkát átláthatóvá az érintettek számára.

A cikk több gyakorlati példával világítja meg, hogy a politikai tervezés, illetve a döntéshozatal milyen statisztikai információkat igényel. A német adóreform kapcsán a tervezők becsléseket végeznek például a pénzügyi hatásokra, így várhatóan egyes adóbevételek csökkennek, mások nőnek. Megfelelő szimulációs számításokra van szükség a költségvetési tervezéshez, amelyeket a német pénzügyi tárca a Szövetségi Statisztikai Hivatallal együttműködve végez. A németországi nyugdíjreform előkészítése is hasonló statisztikai támogatást igényel, például a népmozgalmi adatsorok felhasználásával. A politikai

tervezésnek ismernie kell ezen belül az aktívak és a nyugdíjasok arányának alakulását a következő évtizedekre előreszámítva.

A problémák felismerését segítő információkra is jó példa a nyugdíjreform előkészítése. A közzétett hivatalos adatok a döntéshozók számára támpontot adnak a jövőben bekövetkező (és a már fennálló) elmentmondások, a várható igények felméréséhez. A politikai döntéshez tehát nem csupán alkalmi statisztikai információk szükségesek, sokkal lényegesebb igény, hogy rendszeresen és rendszerezve feldolgozott adatsorok álljanak rendelkezésre a fontosabb gazdasági és társadalmi jelenségekről. Ezek révén ismerhető fel a fejlődés menete, és így a politika időben képes reagálni a változásokra.

A szerző szerint nem egyszerű annak a megítélése, hogy a politika milyen mennyiségű és mélységű statisztikát igényel. A hivatalos statisztika viszont ráirányíthatja a politikai szereplők figyelmét egyes „mellőzött” területek fontosságára.

A politikusok harmadikként említett igénye alig tudatosodott, mert az adatsorokat az érintettek nem tekintik „hivatott döntőbíróknak” a pénzügyi, gazdasági és társadalmi kérdésekben. Az Európai Unió tagállamaiban nagy jelentőségűek (és jogilag is megalapozott igényre utalnak) például az olyan statisztikai alapadatok, hogy

- a tagországok milyen összegekkel járuljanak hozzá az EU költségvetéséhez,
- milyen hányadban részesüljenek a helyi önkormányzatok a jövedelemadókból,
- milyen mértékű legyen a nyugdíjak éves emelése.

Vannak olyan politikai döntések, amelyek csak a szabályozás összefüggéseit határozzhatják meg,

Megjegyzés. A *Statisztikai Irodalmi Figyelő* rovatot a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat állítja össze. A rovat minden hónapban *Külföldi Statisztikai Irodalom* fejezetet (külföldi statisztikai és demográfiai könyvek és cikkek ismertetését), páratlan hónapban *Bibliográfiát* (a könyveket az MSZ 3423/2–84, az időszak kiadványokat az MSZ 3424/2–82 szabvány szerinti feldolgozásban), páros hónapokban *Külföldi folyóiratszemlét* tartalmaz. A Külföldi Statisztikai Irodalom fejezetet *Filó János* szerkesztette.

például a számítás képletét, paramétereit. A statisztika teszi átláthatóvá a hatásokat minden érintett számára. Ezzel a statisztika megkönnyíti a politika dolgát, például szükségtelen évente újratárgyalni a pénzügyi hozzájárulások bonyolult kérdés-komplexumát.

A politika megalapozása mellett legalább ilyen fontos funkció, hogy a statisztika feltárja a valós tényeket, többek között a döntések előkészítéséhez. A célok megvalósulásából, és a statisztikai adatokból megítélhető a gazdaság helyzete, a munkanélküliség, az államadósság alakulása stb. Bárki megítélheti e tények alapján a kormányzás eredményességét, és ez erősíti az állam demokratikus működését. A rossz politikának ellensége a független, semleges, tudományosan megalapozott, mondanivalójában objektív a hivatalos statisztika.

A cikk felsorolja azokat a követelményeket is, amelyeket a politika támaszt a hivatalos statisztikával szemben. Legyen a statisztika megbízható és adjon választ az időszéri kérdésekre, eredményei legyenek nemzetközileg összehasonlíthatók. További követelmény, hogy folytatódjék a statisztikai tevékenységek ésszerűsítése, a lehető legkisebb teher háruljon az adatszolgáltatókra, és a titoktartás biztosított legyen.

A statisztika megbízhatósága az első és legfontosabb követelmény, hiszen gyakran milliárd márkát kitevő hatása van a hivatalos statisztikára alapozott döntéseknek. Tetemes költségvetési többletkiadással járhat viszonylag kis pontatlanság is. A szerző utal arra, hogy az árnövekedés üteme befolyásolja a nyugdíjak meghatározását, és a nyugdíjak 1999-es összes értéke 391 milliárd német márka. Amennyiben a fogyasztói árindexet akár egytized százalékponttal „fölfelé” tolják, emiatt mintegy 400 millió márka többletkiadás keletkezik. Ehhez hasonló a pontatlanság következménye például az Európai Unió alapjához való hozzájárulás számításaiban, amely a bruttó társadalmi kibocsátáson alapul. Az említett német makrogazdasági mutató egyszázaléknyi túlértékelése mintegy 340 millió márkával megnöveli az EU-hozzájárulást.

Az elvárt időszériesség is lényeges követelmény, mert a legjobb statisztika is veszít értékéből, ha nem áll rendelkezésre kellő időben. A politika igénye ezen a téren egyértelmű: az adatsoroknak az aktuális helyzetet kell tükrözniük. Köztudott, hogy egyre rövidebbek az innovációs ciklusok, drasztikusan csökken az ismeretek felezési ideje. Az időszériesség különösen a konjunktúra megfigyeléséhez igényelt rövid távú statisztikai mutatók körében lényeges követelmény. A cikk példaként említi az új rendelkezéseket, a különféle árindexeket, és ide tartozik az Európai

Központi Bank pénzügyi politikai döntéseinek aktuális adatháttere is.

Nem közömbös, hogy mennyiben aktuális a hivatalos statisztika, és ez szorosan kapcsolódik ahhoz, hogy mennyiben képes választ adni az időszéri kérdésekre. A szerző szerint a politika időszéri igényeihez kell igazítani a statisztikai programokat, hogy időben választ találhassanak a kor sürgető kérdéseire.

A német statisztika jogszabályi alapját összehasonlítták az Európai Unió más tagországainak megfelelő törvényeivel. A szerző szerint jóval erősebbek a Németországban érvényesülő köztételek, mint más országokban és jelentősebbek a pénzügyi korlátok is. Megállapítja, hogy a német hivatalos statisztika programja nem kielégítően reprezentálja az ország jelenlegi gazdasági fejlődését. Kétségtelen, hogy a népmozgalom német statisztikai adatai pontosak, a termelőágazatok folyó adatai is megbízhatók, azonban nem érhető el a politikai döntésekhez szükséges részletességgel például a nagymértékben megváltozott keresőképességek vonatkozó adatai, mivel azok eltérnek a szokásos munkaügyi felvételek fogalmaitól.

A cikk felveti, hogy Németországban nem kellően kialakult az „új gazdaság” (new economy) statisztikai háttere, pedig ebben a vonatkozásban nagy változások történnek a munka világában. Terjed a távmunka, a részfoglalkoztatás, átalakul a korszerű szolgáltatások tartalma, például az elektronikus kereskedelemben, a távközlésben. Az ilyen új jelenségekre nem teljesen alkalmazhatók a megszokott statisztikai fogalmak, adatfelvételi eljárások, valamint adatértékelési technikák. A politika elvárja a hivatalos statisztika szakértőitől, hogy fejlesszék e feladatok elvégzésére alkalmas eszközeiket (sok területen úttörő munkát is végezve), hasznosítsák a statisztika fejlesztéséhez a tudományos és kísérleti eredményeket.

A cikk kifejti a nemzetközi összehasonlíthatóság követelményét. Az Európai Unió szintjén összehasonlítható statisztikai közlések szükségesek az európai hatókörű döntésekhez, akár Brüsszelben, akár a Strassburgban. Ennek szemléltetésére említi a szerző, hogy az Európai Unió strukturális alapjába 2000 és 2006 között összesen 185 milliárd eurót helyeznek, és ebből Németországra mintegy 28,1 milliárd euró jut. Olyan statisztikai adatokat kell bemutatni a támogatásra kiválasztható területekre, amelyek alapot adnak az eszközök megfelelő elosztására. Összehasonlíthatóan mérik a népesség számát és sűrűségét, a munkanélküliek arányát.

Bírálja a szerző az Európai Unió számára átadott adatokat. A múltban a „harmonizálás” ürügyén túl

zott követelményeket támasztottak mind a statisztikai hivatalok, mind az adatszolgáltatók körében. Kérdés, hogy az európai döntéshozók miatt igényel olyan részletezésű adatsorokat, amelyek eddig sohasem voltak szükségesek Németországban. Vissza kellene találni olyan megoldásokra (a kiegészíthetőség elvét szigorúan érvényesítve), hogy az Európai Unió adatigénye elsősorban a tagországokban rendelkezésre álló statisztikákból induljon ki. A szerző szerint arra kellene kísérletet tenni, hogy a nemzeti statisztikák bevált eredményeit tegyék összehasonlíthatóvá harmonizálással. Nem okozhat gondot, ha esetenként pótlólagos átszámításokra lesz szükség. A jogi kötelezettséggel elrendelt európai egységes megfigyeléseket, adatközléseket olyan esetekre kellene korlátozni, amelyeknél kényszerítően szükség van az egységes felépítésű hivatalos statisztikai adatsorokra, feltéve, hogy a meglévő nemzetközi statisztikák alapján az adatok harmonizálására nincs lehetőség.

Kifejti a cikk a hivatalos statisztika további racionalizálásának követelményeit. Erre azért van szükség, mert az adófizetők pénzéből készülnek a statisztikák. A politika szemszögéből valóban fontos, hogy a statisztika megbízható, aktuális, nemzetközileg egyre inkább összehasonlítható legyen, és indokolt az is, hogy megalapozza a tervezést, a politikai döntést, vonatkozó pontot szolgáltatson a szabályozás mechanizmusaihoz, mégpedig mindezt a közvélemény számára elérhetően. Mindennek azonban ára van. A statisztikai munkára is érvényes az az igény, amely az egész közgazdász hatékonyabbá tételét célozza. A cikk utal arra, hogy a német Szövetségi Statisztikai Hivatal jól bevált racionalizálási eszközöket alkalmaz, például a költség- és teljesítményszámolást, a kontrollíngot, a szerződések elemzését és hasonlót.

A szervezet korszerűsítésében kulcsszerep jut a kor színvonalának megfelelő informatikának és távközlésnek. Az a cél, hogy a statisztikai tevékenységek egyre kevesebb papírmunkával járjanak. Ezek helyettesíthetők a modern elektronikus adathordozókkal és számítógépes eljárásokkal. Az adatfelvételekben növekvő szerep jut például az internetnek, mind az adatok felvételében, mind a statisztikai termékek terjesztésében.

A cikk áttekinti az adatszolgáltatói terhek csökkentésének lehetőségeit, ugyanis a növekvő bürokratikus terheket sok bírálat éri. A német kormányzat ezeket az észrevételeket igen komolyan veszi, általános elvként fogadta el, hogy csökkenjenek az ilyen állami munkák alapjául szolgáló adatkérések. Nagy feladat vár ennek kapcsán a hivatalos statisztikára, ilyen például az adatgyűjtési programok felülvizsgálata. Egyes

statisztikai felvételek jelentősen egyszerűsíthetők, és olyan is van, amelynek szükségessége megkérdőjelezhető.

Az említett informatikai fejlesztések csak megfelelő beruházásokkal valósíthatók meg. A szaktudás, felkészültség erőteljes fejlesztése is szükséges, mind a Szövetségi Statisztikai Hivatal központjában, mind a tartományi hivatalokban. A cikk nagy jelentőségűnek minősíti az adatszolgáltatói terhek csökkentésében az igazgatási adatállományok erőteljesebb felhasználását. A német országos statisztikák mintegy 40 százaléka épül jelenleg ilyen adatátvételekre. A szerző további vizsgálatot tart szükségesnek, az említett arány növelése érdekében. Meghatározó szerepet tulajdonít például az igazgatási regiszter fejlesztésének, és hogy bevezessék a gazdálkodó szervezetek egységes azonosító számjelét. Az ilyen információk csökkentik az igazgatási adatok statisztikai célú felhasználásának ráfordításait. A szerző megemlíti, hogy figyelembe kell venni az adatvédelmi előírásokat.

A titoktartás, az adatok bizalmas kezelése nagyon lényeges követelmény, amely azt fejezi ki, hogy a kizárólag statisztikai célokra begyűjtött egyedi adatokhoz sem az adóhatóság, sem a konkurens nem juthatnak hozzá. Mind a vállalatoknak, mind a magánszemélyeknek bízniuk kell adataik bizalmas kezelésében, mert csak így juthat a statisztika valóságához adatokhoz. A jövőben is szavatolni kell a felmért egyedi adatok titkosságát mint a megbízható hivatalos statisztika alapját. Más irányú bírálatra is utal a szerző, egyesek túl szigorúnak, túlméretezettnek tartják a hivatalos statisztika titoktartási gyakorlatát. Bár a szigorú szabályok valóban megnehezítik a felmért adatok bizonyos célú hasznosítását, de gondolni kell arra, hogy egyetlen téves döntés is súlyos következményekkel járhat. Ha nyilvánosságra jutnának érzékeny adatok, ezzel akár több évtizedre is megzavarhatnák azt a bizalmat, amely az adatszolgáltatók és a hivatalos statisztika szervei között kialakult.

(Ism: *Nádudvari Zoltán*)

PLATEK, R. – SARNDAL, C. E.:

MIT NYÚJTHAT A STATISZTIKUS?

(Can a statistician deliver?) – *Journal of Official Statistics*, 2001. 1. sz. 1–20. p.

A szerzők a Kanadai Statisztikai Hivatal tanácsadói és a nemzeti statisztikai hivatalok által közreadott adatok minőségével foglalkoznak. A minőség-

biztosítás ezen a területen a tudományos szigor és a gyakorlati követelmények összeegyeztetésének igényével kerül szembe. Az adatok minőségét végső soron többen is meghatározzák: az elméleti statisztikus, az adatgyűjtés szakértője, a szakterületet művelő statisztikus, az informatikus és az adott program irányítója. A felsoroltak érthetően különböző módon közelítik és értelmezik a minőséget. A statisztikai hivatalokban, ideális esetben, statisztikusokból álló különböző teamek állnak össze valamely feladat elvégzésére. Ahhoz, hogy a csoportmunkában a résztvevők felelősséget érezzenek a közös munka eredményeképpen előálló adatok minőségéért, jól képzett és kellően motivált résztvevőkre van szükség.

A felhasználó szempontja megint más: akkor elégedett az adattal, ha az megfelel az általa kialakított minőségi követelményeknek, ha azokat használhatónak és időszerűnek találja. Az adat megbízhatóságát a felhasználó általában úgy ellenőrzi, hogy összeveti korábbi vagy hasonló megfigyelésből származó információival. Az ő megközelítése viszonylag közel áll a szakstatisztikuséhoz, viszont lényegesen különbözik az elméleti statisztikusétól vagy az adatgyűjtés szakértőjétől. A felhasználó esetenként túl sokat vár a statisztikától, máskor pedig indokolatlan jelentést tulajdonít egy adatnak. Míg a statisztikus a közreadott adatot egy véges sokaság valamely ismérvére vonatkozó adott időpontban érvényes becslésnek tekinti, a felhasználó – talán nem is tudatosan – a jövőre vonatkozó döntéséhez használja fel a statisztikát. Több statisztikai hivatal úgy alkalmazkodik a felhasználói igényekhez, hogy a minőséget a felhasználásra való alkalmasságként definiálja. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a megjelentetés előbbre hozása, az időbeli összehasonlíthatóság, az adatok értelmezhetősége, elérhetősége és azok egyértelmű jelentése az, amire összpontosítják a figyelmet, azaz a minőség már nem a pontosságot, a mintaszórásra való odafigyelést jelenti.

Ami a statisztikai adatok hibáját illeti, annak mértéke általában már a megfigyelés tervezésénél eldől, amikor a teljes sokaság helyett a költségek által korlátozott nagyságú minta megfigyelése mellett döntenek. A hibát ugyan nem csökkenti, de ajánlatos a negatív jelentésű szó helyett pontatlanságról vagy eltérésről beszélni. (Utóbbit választva a paraméter valódi értékéről is szólni kellene, bevallva, hogy azt nem ismerjük, és ez azután végképp elbizonytalaníthatja a felhasználót, de a statisztikai tevékenység finanszírozóját is elgondolkoztathatja.)

A statisztikai adatok előállítása végső soron nem különbözik alapvetően a feldolgozó-ipari termékek

gyártásától: a minőség és a költségek között szoros kapcsolat van mindkét területen. Egy Rolls Royce jobb minőségű, mint egy szériagyártmány, és ez az árukban is jelentkezik. A példánál maradva, annyi különbség mindenesetre van a két terület között, hogy a statisztika esetlegesen gyenge minősége kevésbé nyilvánvaló, mint egy gépkocsié. A felhasználók csak a statisztikus szakmai kompetenciájában bízhatnak, hogy megfelelő adatokat kapnak a hivataltól.

A szerzők áttekintik a mintavételi hibán kívüli (ami egyesek szerint „túlkutatott” terület) egyéb hibaforrásokat: válaszadás megtagadása, számított értékekkel való helyettesítés, újrásúlyozás, a megfigyelésből való kimaradás, közigazgatási nyilvántartások felhasználása. Ami nehézséget jelent az az, hogy ezek mind hozzájárulnak a statisztika pontatlanságához, az viszont nem számszerűsíthető, hogy az egyes területek mennyiben felelősek. Következésképpen a „főbb” hibaforrásokra való fokozott odafigyelés is csak szubjektív döntés lehet. A kutatásnak a szerzők szerint két összetett terület vizsgálásával kellene foglalkoznia: a kisterületi becslések elégtelen pontossága és az imputálás okozta szórás mérése. A kisterületi adatok iránt nő az érdeklődés, az imputálás pedig az eredeti adatoknak akár egyenget is kiteszi, amikor magas arányú a válaszadás megtagadása és/vagy sok a „gyanús” adat.

A szerzők még két kérdést érintenek, ahol mások véleményére hivatkoznak, és megjegyzéseket fűznek az idézetekhez. Az egyik kérdés a teljes megfigyelési hiba funkcionális modelljének kidolgozása, aminek nem biztosak a lehetőségeiben, mivel nincs jele az ilyen természetű próbálkozásnak. A másik kérdés, vajon van-e a megfigyelések gyakorlata mögött egy egységes elmélet. A statisztikai hivatalok többsége gyakorlatias megközelítést alkalmaz. A Kanadai Statisztikai Hivatal véleménye szerint a megfigyelések módszertana „olyan eljárások gyűjteménye, amelyek mögött részleges elmélet és tapasztalati ellenőrzés áll”. az egész tanulmány gondolatmenete azt tükrözi, hogy a statisztikai hivatalok, anyagi lehetőségeik által szorítva, mindenképp a felhasználók elvárásainak próbálnak megfelelni. A statisztikai adatok minőségének javításával összefüggő tanulmányt a világ 11 országából 16 statisztikus szakember tapasztalata és véleménye egészíti ki. A téma sokszínűségére és jelentőségére tekintettel a hozzászólások, illetve a szerzők viszontválaszának ismertetésére a Statisztikai Szemle hasábjain a későbbiekben visszatérünk.

(Ism.: Szász Kálmán)

MELISKOVA, J.:

A FÖLDRAJZ ÉS A STATISZTIKA INTEGRÁLÁSA

(Integration of geography and statistics.) – *Statistical Journal of the United Nations ECE*, 2000. 2. sz. 189–193. p.

A térképrajzoló technológiák gyors fejlődése érezhetően növelte a statisztikai elemzések súlyát és azok közzétételét. A térbeli dimenzióra összpontosítva, különböző távérzékelési módszereket és térinformatikai rendszereket használva (Geographic Information System – GIS) a statisztikák integrálása határ nélkülivé vált, a statisztikai elemzésekben több a hozzáadott érték, és lehetővé vált a statisztikai adatok értékelése, a hagyományos témakörök együttes látásmódja. A statisztikai hivatalok vezetői tudatában vannak annak, hogy a társadalmi–gazdasági, valamint a területi információk kombinálása segít a döntéshozatalban. Az internet és az intranet felgyorsítja a felhasználók hozzáféréseit ezekhez a rendszerekhez és az átláthatóság kulcskérdés bármilyen térbeliséggel kapcsolatos információnál. Az előnyök mellett azonban az országos és nemzetközi statisztikai szervezeteknek számos kihívással kell szembe nézniük ahhoz, hogy a térinformatikai alkalmazások hatékonyabbá és biztonságosabbá váljanak.

Az ENSZ EGB statisztikai részlege jelentős munkát végez a know-how átadásában a térképtechnológiákra vonatkozóan a statisztikai adatgyűjtés, termelés és közzététel területén. Ebben a munkában részt vesz az EUROSTAT, OECD, az IMF és más nemzetközi szervezet is, az Európai Statisztikusok Értekezlete (ESÉ) munkaprogramjának részeként.

Az ESÉ munkaprogramjának fő célkitűzései a területi és regionális adatok témakörében a következők:

- az országokon belüli és országokat összefogó régiók statisztikai fejlesztésének és integrálásának előmozdítása;
- a hivatalos statisztikák térbeliségén belül a hatékonyság, a minőség és az összehasonlíthatóság javítása;
- koncepciók és szabványok tervezése és fejlesztése a térinformatika statisztikai alkalmazásaihoz.

Ezeknek a céloknak az eléréséhez az ESÉ 1993 óta szakértői ülések egész sorozatát szervezte meg, amelyeken olyan kérdéseket vitattak meg, mint

- hogyan lehetne a GIS-módszereket és -technikákat jobban harmonizálni a hagyományos statisztikai termeléssel a statisztikai hivataloknál;
- melyek a legnagyobb kihívások a statisztika és a térbeliség integrációjában;
- a jelenlegi technológiai fejlődés-e az egyetlen hajtóerő az újonnan kialakított téradat-tárházaknál;
- milyen kockázat lehetséges a téradatok helytelen használatánál;
- a statisztikai adatvédelem elég fejlett-e és módszerei rendelkezésre állnak-e;
- hogyan gyorsíthatja a nemzetközi együttműködés a fejlesztést ezeken a területeken.

Jóllehet létezik egy meglehetősen erős technikai potenciál a térképtechnológiákban mind az országos, mind pedig a nemzetközi statisztikai szervezeteknél, a statisztika és a térbeliség integrálása még kezdeti stádiumban van. A közös referenciarendszerek hiánya, a leíró metaadatok nem megfelelő minősége, a nemzetközi térinformatikai szabványok megvalósításának alacsony szintje mind erre utal.

A területi statisztika egyik tendenciája a statisztikai adatgyűjtés és -közzététel globalizálása. A térbeli dimenzió lehetővé teszi statisztikai adatok integrálását különböző forrásokból már az adatgyűjtési fázisban. Az északi országokban, ahol a statisztikai termelés regisztereken alapul, a fő forrás a geokódoláshoz az épületek középpontja, Svédországban az ingatlanok középpontja, míg Norvégiában szabványos címeket használnak. Digitalizált út- és utcatérképek állnak rendelkezésre a megfelelő címekekkel ahhoz, hogy a statisztikát össze lehessen kapcsolni az adatszolgáltatás címével. A geokódolt pontok és ezek kapcsolata a statisztikai egységhez a kisterületi statisztikát nagyon flexibilissé teszik ezekben az országokban. Egy megemlítendő projekt az Európai Területi Infrastruktúra, amelyben az Európai Bizottság és az EUROSTAT kulcsszerepet játszik. A projekt célja, hogy integrálja az európai sokszínűséget az adatokra vonatkozó irányelvekben és azok interpretálásában, az adatok specifikálásában és a hozzáférési szabályokban, az árázásban és a magán-, illetve az állami szektor kapcsolatában, mert ezek mindegyike gátolja az európai egységes piac és gazdasági növekedés fejlődését.

Egy másik tendencia a téradattárházak kialakulása. A téradattárházak egyik lényeges eleme az adatbáziskörnyezet, amely magában foglalja a szabványokat, a metaadatokat, a téradatok minőségét és a közös eszközöket. Bár a gyors technológiai fejlődésnek jelentős hatása lehet a téradattárházakra a jövőben, a fő akadályok nem technikai természetűek. Ehelyett a szabványokra, a definíciókra, a kötelező adatállományokra és az adatvédelmi szabályokra vonatkozó egyezmények jelentenek visszatérő problémákat. Míg a tartalmi jellegű meta-adatok (például a statisztika mutatók definíciói, a mértékegységek, az osztályozások stb.) számos országban megtalálhatók, a térbeli hivatkozásra szolgáló metadatok (például határookra vonatkozó adatok) további fejlesztést igényelnek. A klíringház-konceptió ígéretes módszernek tűnik. Az Egyesült Államok Téradatbizottsága kifejlesztett egy ilyen klíringházat, amely megkönnyíti a gyűjtött adatok megosztását a különböző kormányzati, magán és tudományos intézmények között.

További tendenciaként említhető a területi elemzés, amely térbeli dimenziót ad az adatoknak,

megkönnyítve az elemzést és integrálást. A statisztikai hivatalok sok pénzt költenek az adatgyűjtésre, a területi elemzés értéket adhat az adatokhoz. A területi elemzés a statisztikában azonban még viszonylag új. A know-how, az oktatás és a statisztikai szoftver hiánya nemzetközi együttműködést sürget, amelyben az ESÉ-re fontos szerep járul.

A szerző néhány példát sorol fel a nemzetgazdasági ágakat átszelő térinformatikai alkalmazásokra a statisztikában. A földrajzi hely mint stabil kulcs a statisztikai adatok integrálásához, jobban idomul azokhoz a modern mozgékony társadalmakhoz, ahol a közigazgatási határok jelentősége csökken. Az adatok azonosítása a hagyományos technológiákban megköveteli a közigazgatásban a hely leírását (címet) és a közigazgatási egységek változásai lényegesen megnehezítik az adatok összehasonlíthatóságát és sértetlenségét. Az adatok integrálhatóságának magas foka a térinformatikában növeli a statisztikai elemzés hatóerejét, mivel az elemzés a hagyományos statisztikai témakörökre összevontan is könnyen elvégezhető.

Az EU a 4. kutatási keretprogramban létrehozta a GEOSERVE projektet, amelynek az a célja, hogy kifejlessze a téradat hozzáférést szolgáló hálózatot az európai közigazgatás és a fő adatszolgáltatók számára. A rendszer interneten és intraneten téradat-szolgáltató csomópontokat, téradatügyfeleket és a hozzáadott értéket növelő funkciókat szolgáltat.

Az északi országokban, ahol a statisztikák regisztereken alapulnak, a statisztikai adatokhoz X,Y koordináták rendelkezhetők és így a kataszteregység azonosítóján keresztül a statisztika és a terület összekapcsolható.

Néhány országban (például az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok), ahol a statisztikai rendszer decentralizált, azaz a statisztikai szolgálatok különböző kormányzati szervekhez tartoznak, a statisztikai felvételek módszertani integrációja és a statisztikai elemzések előkészítése kulcsfontosságú. Az angol statisztikai hivatalnál szintén koordinátákat használ-

nak területi referenciaként. Az amerikai bünygyi statisztikában egy-egy esemény elemzéséhez X, Y, Z koordinátákat használnak (vertikális leképezés), ami különösen hasznos felhőkarcolókban vagy többemeletes parkolóknál elkövetett bűncselekmények vizsgálatában.

Az egészségügy kérdései, beleértve a családtervezést és a betegségek felügyeletét, fontos kihívást jelentenek a társadalom és a gazdaság tervezői számára számos országban. A statisztikai és területi információ integrációja a térinformatika segítségével széles körben használatos olyan területek vizsgálatában, mint a betegség és a környezeti tényezők kapcsolata, a betegség terjedésének követése, a szolgáltatások elosztásának optimalizálása, a megelőzési programok hatékonyságának követése.

A német térinformatikai alkalmazás kiterjed a nemzeti erőforrások bevonására a gazdaság teljesítményének leírásában, ökológiai mintavételi eljárásokra, hogy információkat kapjanak az összes ismert ökológiai rendszerről. Szatellit reprezentatív felvételt hajtottak végre a flóra és fauna megfigyelésére, majd a szatellit képadatokat vizuálisan interpretálták.

Összefoglalva elmondható, hogy a térképtechológiákat már számos országban használják a statisztikában, és a statisztikai és térinformációk integrálása hatékony eszköznek bizonyult a döntéshozó és fejlesztést irányító vezetők kezében. A térinformatikai és egyéb térképezési rendszerek egyre könnyebben kezelhetők, megengedve az adatok különböző, nem eredeti formájú előállítását. Az elemző eszközök jók, és az internet-intranet tömeges terjedése jelentősen javította a lehetőségeket az adatgyűjtésben, -feldolgozásban és közzétételben. Az ilyen rendszerek megvalósításának előfeltétele azonban az adatforrások, kapcsolatok és modellek alapos módszertani megtervezése, amelyeket elemezni és értékelni kell. Más szavakkal, a térinformatikai projektek a várható output gondos definiálását igénylik.

(Ism.: *Sánta József*)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

BLANG, D.:

BELKERESKEDELMI STATISZTIKAI JELENTÉSEK AZ INTERNETEN

(Meldungen zur Intrahandelsstatistik mit „w3stat“ über Internet.) – *Wirtschaft und Statistik*, 2001. 2. sz., 102–108. p.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal 2000 végén elkészített a belkereskedelmi statisztika céljára egy új, w3stat elnevezésű adatfeldolgozási programot,

amellyel kényelmessé és korszerűvé tették a tájékoztatást az interneten át történő adatátvitellel. Ezzel a belkereskedelmi statisztika fontos lépést tett meg az átviteli zavaroktól mentes statisztikai feldolgozás terén az adatgyűjtéstől az eredmények közzétételéig. A múltban, mindenek előtt az Automatizált Belkereskedelmi Ügykezelés (Automatische Sachbearbeitung im Intrahandel – ASI) bevezetésével a belkereskedelemben automatizálták az előkészítést.

Eközben a külkereskedelmi statisztikai eredmények nagy részét az elektronikus közegeken át – részben az interneten is – terjesztették. A w3stat lehetővé tette az átviteli zavaroktól mentes statisztikát azáltal, hogy a kis- és közepes vállalkozások áttértek a jelentések papírnymtatásáról az on-line nyomtatásra. Ezzel a belkereskedelmi statisztika az első olyan területe a hivatalos statisztikának, amely az adat bejelentéstől a nyilvánosságra hozásig kizárólag elektronikus úton zajlik le.

Az adatjelentési szolgáltatás a könnyítések mellett azt is célozza, hogy az internetes átviteli út felhasználásával egyben a külkereskedelmi statisztika aktualitását és minőségét is javítsa. Az aktualitás egyrészt azáltal javul, hogy a bejelentő rövidebb ideig „utazik” a bejelentő a Statisztikai Szövetségi Hivatalban, másrészt a Statisztikai Szövetségi Hivatalon belül is gyorsul az adatfeldolgozás.

Az adatok minőségének és aktualitásának javulását szolgálja, hogy a w3stat saját regisztráló programja azokat a hibákat, amelyeket eddig csak az előkészítési eljárás során ismertek fel, közvetlenül az adatok bevitelkor kizárja. Így már az adatbevitelhez használt párbeszédés módszer lehetővé teszi, hogy a helyes adatok segítségével hibátlan legyen az eredmény.

Egyszerűsítés megy végbe azáltal is, hogy a papírra nyomtatott sok kis jelentés helyett on-line nyomtatásra tértek át, ezáltal láthatóan csökken a floppy lemezen történő jelentések száma. Ezelőtt az adatoknak a lemezekről az adatátvevő rendszerre történő átjuttatása nagy személyigényű volt a Szövetségi Statisztikai Hivatal Adatfeldolgozó részlegében (Datenverarbeitung), amire az internetes átvételkor nincs szükség. Eddig a jelentéstevők a CBS-IRIS gyűjtőprogramot használták, ami igen munkaigényes volt. A w3stat saját gyűjtőprogramja készen áll az interneten történő letöltésre, és a CBS-IRIS-ről a w3stat-ra való áttérés ebben is jelentős előnyökkel jár.

Az Európai Unió belül, a határállomások megszűnésével 1993-tól az EU-országok közötti vámpapírokkal kísért áruforgalomról szóló statisztikai adatgyűjtés értelmét veszítette. Utódja az Intrastat-rendszer közvetlen utat épített fel a vállalkozásoktól a Statisztikai Hivatalig. 1999 végéig kétféle jelentésmódot alkalmazott: a hagyományos papír alapút – ez az N nyomtatvány – és az elektronikus adathordozókat (mágnesszalagok és lemezek).

A papír alapú gyűjtőmódot főleg azok a vállalkozások használják, amelyek időről időre csak kevés számú árumozgást jelentenek. A papír alapú jelentések szerepe, különösen a belkereskedelemben, az utolsó években láthatóan visszaesett. Mindkét irányú forgalomban több, mint 80 százalékot elektronikus úton to-

vábbítanak a Szövetségi Statisztikai Hivatalnak. Ezen belül az internetjelentések száma már az összes jelentés 14 százaléka.

A papíron bejelentett árumozgásnak több, mint 80 százalékát formaolvasók kezelik. A jelentések így nem olvasható részét kézzel kell elkészíteni. A begyűjtött és alkalmasint utófeldolgozott adatmennyiséget beolvasásuk a nagyszámítógépbe, és azonnal továbbítják az automatikus feldolgozáshoz (ASI). A nyomtatványolvasó rendszer a beolvasott adatmennyiséget Windows-NT alapú rendszerbe viszi be, hozzákapcsolja az adatokhoz, és ezeket továbbítja az ASI-hoz. A feldolgozás további része nem eredet szerint, hanem csak szakmai kritériumok alapján különbözteti meg a jelentéseket.

Az intrastat-jelentések mágneses adathordozókon történő átadása feltételezi, hogy a bejelentett adatrendszerek megfelelnek az előre megadott felépítésnek, hogy azok az előkészítő eljárás során akadálytalanul és hatékonyan tovább feldolgozhatók. Minden olyan vállalat, amely elektronikus adathordozón kíván belkereskedelmi statisztikai adatokat jelenteni, először próbaadatokat küld a Szövetségi Statisztikai Hivatalnak, amelyekkel ellenőrzik, az átvitt adatok olvashatóságát, és azt, hogy megfelelnek-e a kívánt adatformának. Ez az eljárás az utóbbi években nagyszámú jelentéskötelezett részére tette lehetővé az elektronikus úton történő adatközlést. Azáltal, hogy a bejelentett adatokra megkövetelik az előírt formát, ezeket a megfelelő szoftverrel össze lehet dolgozni. Így a szoftverfejlesztők az adatgyűjtő programokat a szabad piacon kínálhatják, az üzemgazdasági szoftverszolgáltatók a belkereskedelmi jelentések előállítását beépíthetik a termékeikbe, vagy a jelentésköteles vállalatok a jelentendő adatokat saját fejlesztés segítségével előállíthatják.

Az előre megadott forma szerinti jelentések előállítására az érdekelt vállalatok 2000-ig bezárólag csekély díj ellenében megkaphatták a Szövetségi Statisztikai Hivaltól a CBS-IRIS DOS-programját. A CBS-IRIS segítségével az egyhónapi anyagmozgást egyetlen adattömbbé gyűjtötték össze, amelynek neve azonosította a jelentést tevő vállalatot, és tartalmazott olyan ismertetőjelet, amely arra utalt, hogy ezek IRIS-adatok. Ezeket az adatokat lemezen továbbították a Szövetségi Statisztikai Hivatalnak. 2000 januárja – az első w3stat-adatok nyilvánosságra hozása – óta, ezeket az adatokat interneten is lehet továbbítani. A CBS-IRIS beviteli űrlapok az N-nyomtatvány mintája szerint készültek. Gyűjtőszoftverként azonban a pusztán adatbevitellel ellentétben az adatoknak adattömbként történő bevitele mellett az ügyfelek törzsadatainak a harmadik jelentők számára való meghagyását, átszámítási képletek bevitelét és a különféle beviteli mezők kiválasztott listázását is nyújtja.

Az anyagszámok mind a CBS-IRIS, mind pedig az egyéb adatjelentők esetében azonosítják az adathordozó feladóját, mégpedig függetlenül attól, hogy harmadik bejelentőről vagy jelentéskötelestől van-e szó. Emellett fontos megkülönböztetni a jelentéskötelest és a felvilágosítás adót (és azt is, aki leadja a jelentést). Lehet, hogy az anyagszámmal rendelkező jelentéstevő több megbízó számára jelent harmadik bejelentőként vagy hogy egy bejelentésköteles vállalat egyazon adószámmal, de több helyről, különböző anyagszámmal jelent a belkereskedelmi statisztikával foglalkozó szervnek. A bejelentés-kötelezettek a jelentésekben tartalmazott adószám alapján is azonosíthatók, a jelentéstevők pedig az anyagszám alapján. Az adathordozó feladójának azonosítása csak a visszakérdezéshez szükséges. Például ez az eset áll fenn, ha újból szükség van az adatokra, mert például az adathordozó a tovább feldolgozás során sérültté vagy olvashatatlaná válik. A jelentéskötelesek visszakérdezése például akkor szükséges, ha a tárgyhónapra vonatkozó jelentések nem egyértelműek.

A belkereskedelmi adatoknak az on-line űrlapon történő megszerzése és továbbítása – csakúgy, mint az N nyomtatványon – különösen azoknak a vállalatoknak kedvező, amelyek csak kevés anyagmozgást jelentenek havonta. Ehhez a w3stat szerveren egy-egy űrlap áll rendelkezésre a bevitelre és az elküldésre, melyek felépítésükben az N űrlapnak felelnek meg.

Mivel ebben az eljárásban a jelentéstevőt összekötik a Szövetségi Statisztikai Hivatallal, ez esetben a bejelentő számítógépéről nem egyetlen adattömböt visznek át a Szövetségi Statisztikai Hivatal szerverére, hanem az adathalmazt közvetlenül a w3stat szerveren állítják elő. Ezzel eléri, hogy az adatszerkezet megfelel a további feldolgozáshoz szükséges formának. Így az elfogadási eljárásához szükségtelen a próbaadatok átvitele és ellenőrzése. Elegendő a <http://w3stat.statistik-bund.de> alatt rendelkezésre álló regisztrációs ívet kitölteni, hogy a belkereskedelmi adatok átviteléhez szükséges jelszót megkapjuk. A w3stat-szerver segítségével az adatközlés kódolt, mivel az átvitt adatok között bizalmasok is lehetnek.

A második jelentésforma – az adatok interneten történő továbbítása – esetén az eddighez hasonlóan a Szövetségi Statisztikai Hivatal által rendelkezésre bocsátott regisztráló programot fel lehet használni, vagy egyéb off-line előállított adatokat lehet elküldeni. Mindkét esetben a <https://w3stat.statistik-bund.de> alatt készen álló regisztrációs formát töltik ki az érdekeltek. Aki már átküldött jelentési adatokat lemezen vagy mágnesszalagon, az a szokásos módon, off-line, előállíthatja az adatokat és az eddigi

cikkszám megtartásával áttérhet az internetjelentésre. Az új bejelentők a felismeréshez először próbaadatokat küldenek, és ezeknek az adatoknak az ellenőrzése után megkapják az anyagszámot. A w3stat saját adatgyűjtő programjainak felhasználása – mint eddig a CBS-IRIS esetében – garantálja az adattömbök konformitását a továbbfeldolgozáshoz szükséges tárgyszerkezettel. A rendszerkövetelmények és a programok képességei részletesen szerepelnek a „párbeszéd adatgyűjtő program” részben.

Mind az on-line formalapok, mind pedig az internet-felhasználó jelentési adatai kódoltan bekerülnek a Szövetségi Statisztikai Hivatal w3stat-szerverébe. A w3stat-ba történő átvitelkor az adatokat kódolják és az XML (Extensible Markup Language) felhasználásával a továbbfeldolgozáshoz szükséges adatformába teszik át. Az internetadatok átjászását az adatátvevő rendszerbe (Datenübernahmesystem – DÜS) a beviteli ellenőrzés szakembere irányítja. Ha a kicsomagoláskor vagy az XML-ből a további feldolgozáshoz szükséges formára átalakításkor probléma jelentkezik, akkor ellenőrzik, hogy ezt meg tudja-e oldani a szakrészleg. Ha nem, akkor visszakérdezés szükséges, mielőtt az adatok a probléma megoldásával az adatátvételi rendszerbe átvihetők. A regisztráláshoz valamennyi jelentős adatjellemzőt átvisznek a w3stat-irányítóadatbankba. Mint a lemezen vagy mágnesszalagon történő jelentés esetében ellenőrzésen megy át, hogy az esetleges szisztematikus hibákat kiszűrjék.

A w3stat-rendszerhez tartozó internetoldalak elérése két különböző protokoll útján, két különböző címen történik. A w3stat-ról általános felvilágosítás a <http://w3stat.statistik-bund.de> címen kódolatlanul lehívható. Ezek az oldalak az új jelentési formák leírását és segélyhelyeket tartalmaznak a leggyakrabban előforduló kérdésekhez, valamint a további kérdések megválaszolásai helyeihez. Kódolt hozzáférés akkor szükséges a w3stat-hoz, ha bizalmas adatokat visznek át, és ha azonosítandó a feladó és a fogadó. Az internet oldalak linkek segítségével kapcsolódnak egymáshoz, hogy a kódolatlan és kódolt hozzáférés között szükséges váltás lehetőleg ne terhelje a felhasználót. A védett https-protokolttal akkor használják, ha olyan kérdőíveket továbbítanak, amelyek a vállalkozás adatait tartalmazzák, mint például a vendégforgalom, a regisztrációkérések, a címadatok felfrissítése és a bevétel és küldés on-line űrlapjai. Ezenkívül ezt a protokollt használják az off-line szerkesztett jelentési adatok átvitelére és a w3stat saját gyűjtőprogramjainak letöltéséhez.

Az új jelentési formával a belkereskedelmi adatfeldolgozó számára egy sor új irányítási feladatot kelet-

kezik. Először fel kell dolgozni azokat a regisztráció-kéréseket, amelyeket az érdekeltek a Szövetségi Statisztikai Hivatalnak az új jelentési formákról feltesznek. Ezeket a kódolt regisztrációkéréseket a w3stat internet szerver automatikusan átvizsgálja a belső w3stat szerverhez és beviszi az irányító adatbankba, hogy a szakember az érdekelt adatait megtekinthesse és – a belkereskedelmi regiszterrel történő összehasonlítás után – új azonosítót adhasson ki. Ezáltal az érdekelt felvételt nyer a megengedett s3stat-jelentők listájára, amelyre a törzsadatok mellett az azonosítók és a jelentési adatok is felkerülnek. A „Vendégforgalom”, „Fel-frissítés” és „w3stat párbeszédés adatgyűjtő-programok rendelkezése” is automatikusan átkerül a w3stat irányítóbankjába, hogy a felelős ügykezelő a megfelelő belső munkaszakaszokat elindíthassa.

A w3stat adatgyűjtő programot a Java programnyelven fejlesztették ki tárgyorientált szoftverként. A programok lefutásához a Java futási környezet (Java Running Environment – JRE) 3.1-es változata szükséges. Ezt a felhasználó számítógépén az adatgyűjtő programmal együtt helyezik üzembe. A w3stat-alkalmazást közönséges programként vagy az internet-böngésző applet-jeként lehet futtatni. A feltelepített rendszer 233MHz-es Pentium és legalább 64 Mbyte RAM. Ezen kívül rendelkezésre kell állnia Windows 95/98/2000-nek és működő internetböngészőnek. Az alapváltozathoz a szükséges hely a merevlemezen 50 Mbyte.

Az internetnek a belkereskedelmi adatátvitel céljára történő felhasználásakor természetesen biztonsági kérdések is felmerülnek. Ezek az összeköthetőségre és a megbízhatóságra vonatkoznak. Az adatátvitelben a megbízhatóságot a kódolás biztosítja. Az SSL-protokollt (Secure Socket Layer – SSL) használják arra, hogy lehallgathatatlan kapcsolatot létesítsenek a jelentéstevő számítógépe és a Szövetségi Statisztikai Hivatal szervere között.

Az elmúlt évben azon vállalkozások számának folyamatos növekedésével, amelyek internet csatlakozással rendelkeznek, mind gyakrabban merült fel az az igény, hogy a külkereskedelmi statisztikára vonatkozó jelentési adatokat már ne mágneses adathordozón, hanem a hálózaton tudják elküldeni. Ráadásul ki kellett fejleszteni egy vágópontot a gyakori jelentésformákhoz, és olyan eljárást kidolgozni, amely a részletes jelentéseket rendezetten tárolja. Ezért 1999 elején a Werum céget megbízták egy koncepció vázlatlalt és egy szoftver-prototípus előállításával. 1999 szeptemberében kezdődhetek az első kísérletek az online jelentésekkel. Az adatátvitel először az eddigi eljárásokkal párhuzamosan végezték. Egyidejűleg a Szövetségi Statisztikai Hivatal IT-fejlesztői elkezdték a többi

adatjelentés számára egy vágópont megalkotását. 2000 elejére biztosították az internetjelentések nyilvántartását és átvitelét a már létező adatátviteli rendszerre és a csatlakozó továbbfeldolgozást az automatikus ügykezeléssel (ASI).

A 2001. év folyamán különféle továbbfejlesztéseket hajtanak végre mind a felhasználó oldalán, mind pedig a belkereskedelmi statisztika oldalán a munkafolyamatok optimalizálására. A bejelentő vállalat számára fontos szolgáltatás lesz a jelentősszámla, amely a bejelentőnek lehetővé teszi, hogy a már kiadott adatokat áttekinthesse. Ezáltal elkerülhető lesz a többszörös bejelentések munkaigényes felismerésének ellenőrzése.

További kívánság, amelyet a jelentéskötelezett vállalatok a külkereskedelmi statisztikába többszörösen bevontak, a w3stat internetoldalain a jelentési formulák felvétele. Ez az intézkedés abban áll, hogy megfelelő íveket tesznek fel a w3stat internet szerverére a jelentések illesztésére a w3stat irányítóbankjához és a gépi átvételhez szükséges program előállítására.

A w3stat következő fejlődési szakaszai az adatgyűjtő programok javítását is célozzák. Így ki kell építeni a plauzibilitás ellenőrzését, és ezt fel kell vinni on-line oldalakra.

(Ism.: *Perjés Zoltán*)

ABERG, R.:

EGYENSÚLYI MUNKANÉLKÜLISÉG,
MUNKAKERESÉSI MÓDSZEREK
ÉS A MUNKANÉLKÜLISÉG IDŐTARTAMA

(Equilibrium unemployment, search behaviour and unemployment persistency.) – *Cambridge Journal of Economics*, 2001. 25. sz. 131–147. p.

Az 1970-es évek közepe óta a tartósan magas arányú munkanélküliség számos országban jelent gondot. A jelenség egyik lehetséges magyarázata ezt az ún. egyensúlyi munkanélküliségből vezeti le. Ez a munkanélküliségnek az a szintje, amikor a munkanélküliség további csökkenése a munkaerő-kereslet növekedésén keresztül az infláció növekedéséhez vezet. Ha az infláció csökkentés az egyik fő gazdaságpolitikai célkitűzés, akkor az egyensúlyi munkanélküliség leszorítása csak olyan eszközökkel lehetséges, mint a munkanélküliségi támogatások visszafogása, a bérterhek csökkentése, vagy a korábban kevésbé nagyvonalú munkanélküliségi biztosítási rendszer. Mielőtt azonban ezeket az eszközöket a gyakorlatban is alkalmazhatnák, meg kell ismerni az egyensúlyi munkanélküliség természetét.

Az egyensúlyi munkanélküliség becslésére különböző módszerek vannak. A 90-es évek közepén tapasztalt svéd egyensúlyi munkanélküliségi rátát a szakértők 6-8 százalékra becsülték, az alacsony munkanélküliségi ráta jellemezte időszakokban viszont ez csak 2-3 százalékra tehető. Több más OECD-oroszra elvégzett becslés szerint az egyensúlyi munkanélküliség közel áll a tényleges munkanélküliségi rátahoz. Ez közgazdasági szempontból annyit jelent, hogy pénzügyi eszközökkel a munkanélküliség csökkentése csak az infláció növekedése árán lehetséges, de vajon igaz-e ez az állítás? Ha a munkanélküliségi biztosítási rendszer nagyvonalú, az fékezi a munkakeresési igyekezetet. A munkanélkülinek járó jövedelem és a munkakeresési aktivitás közötti kapcsolat jobbára elfogadott nézet, ugyanakkor számszerű adatokkal csak kevés kutató illusztrálta elméletét, sőt néhányan vitatják ezen összefüggés meglétét is.

A tartós munkanélküliség a szociális viselkedésmódra is kihathat. Van, aki beleszokik ebbe az állapotba, másoknak az önértékelés szempontjából fontos a munka. A munkára motiváltak munkakeresési aktivitása erősebb, mint az előbbi csoportba tartozóké, alacsonyabbra teszik azt a bérküszöböt, amiért elhelyezkednének. Ha egy munkanélküli úgy érzi, hogy nincs lehetősége munkát találni, munkakeresési hajlandósága csökken, ha viszont kedvező kilátásai vannak, érdemes keresnie. A másik vélet is előfordulhat, ha könnyű elhelyezkedni, az is visszafoghatja a keresési aktivitást, például ez a helyzet azokkal, akiknek ígéretük van arra, hogy korábbi munkáltatójuk újra alkalmazni fogja őket. Az álláskeresés akadályai lehet a teljes munkaidőben zajló átképzés éppúgy, mint valamilyen betegség, fogyatékosság. A munkáltató a különböző helyzetekben szintén különbözően viselkedik. Ha magas a munkanélküliség szintje, a munkáltató a jobb személyes jellemzőkkel bírók közül válogat, a tartós munkanélkülieket eleve kizárja, mint olyanokat, akiknek a motiváltsága, a munkára való szocializáltsága eleve az átlagosnál kisebb. Magas munkanélküliségi szint esetén felerősödik a nemet, a kort, az etnikai hovatartozást figyelembe vevő, ún. statisztikai jellemzőkön alapuló diszkrimináció. Ez bizonyos társadalmi csoportok foglalkoztathatóságát gyengíti.

A különböző elméletek különböző eszközöket ajánlanak a munkanélküliség csökkentésére. Az ún. keresési elmélet alacsonyabb helyettesítési bért javasol a keresési aktivitás fokozása céljából. A szociális elmélet a személyes motivációt növelő tréninget favorizálja. Abban azonban mindkettő egyetért, hogy lehetőség szerint el kell kerülni azt, hogy a munka-

nélküli tartósan munkanélkülivé váljon és fokozni kell a munkaerőpiac rugalmasságát is. Mielőtt a megfelelő eszközkombináció kiválasztásra kerülhetne, meg kell azt határozni, hogy milyen szintű tartós munkanélküliség írható az ún. egyensúlyi munkanélküliség számlájára. A cikk szerzői a munkanélküliség hatásmechanizmusának megismerése érdekében három kérdést fogalmaznak meg: 1. Milyen a tartós munkanélküliek foglalkoztathatósága? 2. Milyen mechanizmus determinálja a munkanélküliből foglalkoztatottá válást? 3. Mi jellemzi a munkanélkülieknek a munka keresésére irányuló aktivitását.

A kérdések megválaszolásához felhasznált adatbázis a svéd munkanélküliségi regiszter volt, ami minden, a munkanélkülivel kapcsolatos eseményt tartalmazott, így például, hogy milyen képzési programban vett részt, továbbá az olyan személyi jellemzőket, mint a kor, a nem, az iskolai végzettség, az egészségi állapot. 1806 kiválasztott munkanélküli személlyel készült el az első telefonos kikérdezés, melyet két évvel később az időközbeni álláskeresési aktivitásától, szociális és családi státusáról további interjú követett. Erre 1415 fő válaszolt. A munkanélkülieket a vizsgálat három kategóriába sorolta. Az elsőbe a rövid ideig munkanélküliek kerültek, azok, akik legfeljebb három hónapot voltak munka nélkül. A tartósba azok, akik megszakítás nélkül három évig, vagy tovább voltak munka nélkül, míg a köztes kategóriába a 3 hónap és három év időtartam közötti munkanélküliek kerültek. Összességében a különbség kisebb volt a három csoport között az előzetesen vártnál, különösen igaz ez a formális képzettségre, a keresési aktivitásra, illetve a rezervációs bérre. A tartósan munkanélküliek között ugyanakkor gyakrabban fordultak elő valamilyen fogyatékoságban szenvedők, magas volt az idősök aránya és lényegesen pesszimistábban ítélték meg jövőjüket. Személyes jellemzőik tekintetében a foglalkoztathatóságban a tartós munkanélküliek hátránya nem mutatkozott túl erőteljesnek. A munkanélküli státusból a foglalkoztatott irányába történő kilépés esélye egyértelmű összefüggést mutatott a munkanélküliség tartósságával az elvégzett regressziószámítás eredménye szerint. A változóknak a keresési aktivitás komplex mutatójával történő kibővítésével pozitív kapcsolat volt kimutatható az elhelyezkedési valószínűség és a keresés intenzitása között, míg a rezervációs bérrel negatív kapcsolat áll fenn. Ugyanakkor a kilépési valószínűségek és aközött, hogy az adott személy lakóhelyén akar elhelyezkedni, illetve, hogy az állása képzettségével összhangban álljon-e, nem volt kimutatható összefüggés. Igen fontos tényezőnek bi-

zonyult viszont a munka akarása és a pszichikai státus. Fontos magyarázó változó volt a nem, a nemként szeparált munkaerőpiac létezéséből következően. Ez a helyzet a vizsgálat végére változott, ekkor a nők az időszak elejére jellemzőnél könnyebben jutottak munkához, jóllehet azt esetükben hosszú keresési periódus előzte meg. Az iskolai végzettség meglepő módon nem befolyásolta érdemben a kilépés valószínűségét. A nem skandináv származás rontotta a kilépési esélyt, de egyértelmű kapcsolatot a kis elemszám miatt nehéz volt kimutatni. Az utolsó modellváltozatban, a korábbi munkáltatóhoz történő visszahívás lehetősége is beépítésre került, ami a sikeres elhelyezkedés esélyét jelentősen növelte. A modellkísérlet eredménye úgy foglalható össze, hogy a keresési módszer jobban, a bérvárakozás alig befolyásolja a munkához jutás valószínűségét, szemben a munkakereső relatív kvalifikáltságával, mely a legfontosabb kiválasztási kritérium a munkáltatónak.

Ha a munkakeresési aktivitás fontos az elhelyezkedésnél, feltételezhető lenne, hogy a tartósan munkanélküliek keresési aktivitása kisebb, bérvárakozásaik magasabbak, mint a csak rövid távú munkanélkülieké. Az adatok azonban ezt a feltételezést nem igazolják. A többváltozós regressziós modell szerint a tartós munkanélküliség és a rossz pszichikai állapot között mutatható fel a legszorosabb kapcsolat. Ez utóbbi pedig nemmel, korral, családi állapottal, anyagi helyzettel, migrációs státussal áll kapcsolatban. Az nem új megfigyelés, hogy nehezebben kap állást az, aki beletörődik a munkanélküli létbe.

A negatív beállítottság szorosan összefügg a rossz szociális helyzettel és a jövedelmi pozícióval is. A korábbi kereset és a keresési aktivitás között is kimutatható pozitív korreláció, amit úgy is lehet értelmezni, hogy a magas keresetűek többet vesztenek a munkanélküliséggel, mint azok, akiknek a jövedelme korábban is alacsony volt. Az 55 éven felüliek esetében a modell alacsony elhelyezkedési esélyt jelzett, ami a munkával való azonosulás alacsony szintjével áll összefüggésben.

A tanulmány szerzői, akik az említett modellkísérletet a svéd jóléti társadalom meglehetősen nagyvonalú segélyrendszere mellett folytatták le az eredeti kérdéssel kapcsolatban – nevezetesen, hogy miért nőtt meg drámaian az egyensúlyi munkanélküliség – az ún. keresési elmélet állításait nem látják bizonyítottnak. A 90-es évek közepén mért svéd munkanélküliségi adatok abból következnek, hogy a munkanélküliség általában magas arányú volt, így mindenkinek kevesebb esélye volt arra, hogy újra elhelyezkedjen, és mindenki számolhatott azzal, hogy tartós munkanélküli válik belőle. Ebben a helyzetben az juthatott munkához, aki földrajzilag, végzettség tekintetében, vagy szociális jellemzőit tekintve közel állt az éppen megürülő álláshoz. A szerzők szerint az egyensúlyi munkanélküliség változása sem jár közvetlen inflatorikus hatással. Az egyensúlyi munkanélküliség ráadásul nem akkor gond, ha magas a munkanélküliség szintje, hanem akkor, ha a munka iránti kereslet csekély.

(Ism.: *Lakatos Judit*)

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

A FRANCIA STATISZTIKAI
ÉS GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 61. SZÁM

Zamir, S.: Racionalitás és érzelmek az ultimátumos alkuban.

Sanchis-Llopis, J. A.: Vásárlási ritkaság: ruházati cikkek fogyasztása panel adatokkal.

Montanés, A. – Sansó, A.: A Dickey–Fuller-tesztcsalád és változások a szezonális mintázatban.

Makdissi, P.: Népeesség, természeti erőforrások és tulajdonjogok.

Chéron, A.: A munkanélküliség kockázata, teljes biztosítás és a gazdasági választás a dinamikus modellben.

Jayet, P. A.: A földelvonási politika értékelése az agrárpiac szabályozásához.

Spector, D.: Föderalizmus és szétszétválasztási ellentét.

Florig, M.: A megfordíthatatlan gazdaságokról.

A FRANCIA GAZDASÁGI
ÉS PÉNZÜGYMINISZTERIUM ÉS A STATISZTIKAI
ÉS GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 9–10. SZÁM

Duval, R.: Mennyit ér az amerikai „Új gazdaság”?

Lequiller, F.: Az új gazdaság és a növekedés mérése.

Cette, G. – Mairesse, J. – Kocoglu, Y.: A befektetés mérése az információs és kommunikációs technológiákban.

Crépon, B. – Heckel, T.: A számítógépesítés hozzájárulásának mérése növekedéshez vállalati adatok alapján.

Mairesse, J. – Cette, G. – Kocoglu, Y.: Az információs és kommunikációs technológiák terjedése és hozzájárulása a növekedéshez Franciaországban.

Brusseau, E.: E-kereskedelem: tények és számok.

Gollac, M. – Greenan, N. – Hamon-Cholet, S.: A „régí” gazdaság számítógépesítése.

Cases, C. – Rouquette, C.: Számítógépesítés és szervezeti változások: a könyvelés példája.

Askenazy, P. – Gianella, C.: A termelékenység paradoxon: a szervezeti változásokat kiegészítő számítógépesítés.

Hamon-Cholet, S. – Rougerie, C.: A szellemi munkamennyiség: összetett következmények az alkalmazottakra.

2001. ÉVI 1–2. SZÁM

Rosenwald, F.: A pénzügyi feltételek hatása a beruházási döntésekre.

Crépon, B. – Rosenwald, F.: Nagyobb pénzügyi megszorítások a kisvállalkozásoknál.

Duhautois, R.: A beruházások lelassulásának okai a kis szolgáltató vállalatok.

Mairesse, J. – Mulkey, B. – Hall, B.H.: Társasági beruházás és pénzügyi megszorítások Franciaországban és az Egyesült Államokban.

Herbet, J. B.: Magyarázhatók-e az 1990-es évek beruházásai a hagyományos meghatározó elemekkel?

Crépon, B. – Gianella, C.: Adózás és a tőkehasználat költsége: a beruházásra, tüzeltvitelre és foglalkoztatottságra gyakorolt hatása.

Sylvian, A.: A tökemegtérülés és a nyereségesség hat ipari országban.

Kremp, E. – Stöss, E.: Francia és német ipari összekapcsolódás: különböző tendenciák hasonló meghatározó tényezők ellenére.

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 2. SZÁM

Kucera, M.: Igényel-e Csehország hatékony népesedési és bevándorlási politikát?

Fiala, T.: A „First Order” házastermékenység alakulása Csehországban az elmúlt ötven évben.

Benesová, V.: A jelenlegi demográfiai változások a szociológiai kutatások fényében.

Kalibová, K.: Romák Európában demográfiai nézetben.

Brabcová, P.: A gyermekek és a fiatalok halandósága a brnói egyházkerületben a XVIII. században.

A NEMZETKÖZI STATISZTIKAI INTÉZET FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 2. SZÁM

Lee, T. C.-M.: Bevezetés a kódolási elméletbe és a két-részes minimális leíró hossz alapelve.

Lanterman, A. D.: Schwarz, Wallace és Rissanen: összefonódó témák a modellválasztási elméletekben.

Vovk, V.: Kompetitív on-line statisztika.

Gyllenberg, M. – Koski, T.: Valószínűségi modellek bakteriális taxonómiához.

Redfern, P.: Egy bayesi modell censuzok alulszámításának becsléséhez külföldi országokból származó kivándorlási adatok átvételével.

Haug, W.: Etnikai, vallási és nyelvi csoportok: az adatgyűjtésre és statisztikai elemzésre vonatkozó szabályhalmaz felé.

De Vries, W. F. M.: Értelmes mértékek: a fejlődés mutatói, a mutatók fejlődése.

Azouvi, A.: Javaslatok a fejlődő országok statisztikájának minimálprogramjára.

A SVÉD KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 1. SZÁM

Platek, R. – Sarndal, C. E.: Mit nyújthat a statisztikus?

Biemer, P. P. – Woltman, H. – Raglin, D. – Hill, J.: Összeírási pontosság a népszámlálásban: értékelés rejtett osztályelemzéssel.

Gao, S.: A kérdezőbiztos többváltozós bináris válaszokra gyakorolt hatásainak becslése közösségre alapozott felvétel esetén.

Gunnarson, G. – Lindh, T.: A svéd foglalkoztatottság az 50-es években – hogyan töltendő ki a hézag?

Pikounis, V. B. – Antonello, J. M. – Moore, D. – Senderak, E. T. – Soper, K. A.: Gyakoroljuk, amit prédikálunk: a folytonos javítás alkalmazása egy preklinikai statisztikai részlegben egy gyógyszerártársaságnál.

AZ ANGOL KIRÁLYI STATISZTIKAI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA (A SOROZAT)

2001. ÉVI 2. SZÁM

McKeever, L. – Cuthbertson, M.: Növekvő igények az európai statisztikai rendszerrel szemben.

Smith, P. C. – Rice, N. – Carr-Hill, R.: Fejlesztérendszer az állami szektorban.

Longford, N. T.: Szimulációra alapozott diagnosztika véletlen együtthetős modellekben.

Dellaportas, P. – Smith, A. F. M. – Stavropoulos, P.: Halálozási adatok bayesi elemzése.

Biggeri, L. – Bini, M. – Grilli, L.: Átmenet az egyetemről a munkáig: egy többszintű módszer az első állás megszerzéséig eltelt idő elemzéséhez.

Blackwell, L.: Női munka az angol állami statisztikában és a foglalkozások 1980-as újraosztályozása.

Lindsey, J. K. – Lindsey, P. J.: Nemvéletlen hiányzó értékekkel rendelkező segédváltozók felkutatása a madagaszkári alapoktatásra vonatkozó felvételben.

Rodriguez, G. – Goldman, N.: Javított becslési eljárások többszintű modellekhez bináris válaszokkal: esettanulmány.

Tudur, C. – Williamson, P. R. – Khan, S. – Best, L. Y.: Az aggregált adatok módszerének értéke metaelemzésben esemény-ido kimenetelekkel.

Leslie, D. – Lindley, J. – Thomas, L.: Csökkenés és visszaesés: munkanélküliség a brit nem fehér etnikai közösségekben, 1960- 1999.

Smith, J. P. – Nayrol, R. A.: Kiesés az egyetemről: a kimaradás valószínűségének statisztikai elemzése az angol egyetemi hallgatóknál.

Barnett, V. – Haworth, J. – Smith, T. M. F.: Kétfázisú mintavételi séma alkalmazása könyvvizsgálatra.

AZ AMERIKAI STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 454. SZÁM

Irizarry, R. A.: Lokális harmonikus becslés zenei hangjegyekben.

Bradlow, E. T. – Fader, P. S.: Bayesi élettartammodell a „Hot 100” reklámdalokra.

Wikle, C. K. – Milliff, R. F. – Nychka, D. – Berliner, L. M.: Tér-ido hierarchikus bayesi modell trópusi óceánok felszíni szeleinek vizsgálatára alkalmazva.

Brown, P. J. – Fearn, T. – Vannucci, M.: Bayesi wavelet-regresszió, spektroszkopikus kalibrálási problémára alkalmazva.

Raz, J. – Turetsky, B. I. – Dickerson, L. W.: Következtetés egysatornás eseményekkel kapcsolatos potenciálok véletlen wavelet köteg modelljére.

Baker, S. G. – Pinsky, P. F.: Javasolt terv és elemzés készítése digitális és analóg mammográfia összehasonlításához: a ráksűrítés speciális karakterisztikus módszere.

Skates, S. J. – Pauler, D. K. – Jacobs, I. J.: Rákkockázaton alapuló szűrés bayesi hierarchikus változópontból és longitudinális jelek keverékmodelljeiből számítva.

Hernán, M. A. – Brumback, B. – Robins, J. M.: Marginális strukturális modellek nemrandomizált kezelések együttes okozati hatásának becslésére.

Bebchuk, J. D. – Betensky, R. A.: Túlélési adatok lokális likelihood elemzése cenzorált közbenső eseményekkel.

Koenker, R. – Geling, O.: A hosszú életkor újraértékelése: kvantilis regressziós túléléselemzés.

Sun, J. – Kim, Y. – Hewett, J. – Johnson, C. – Gibler, M.: Balesetmegelőző programok értékelése leszámítási módszerekkel.

Ranjan, M. – Siddhartha, R. D.: Fizető telefonok, parkolóórák, eladóautomaták és a pénzbegyűjtés idejére vonatkozó optimális bayesi döntések.

Fairley, W. B. – Izenman, A. J. – Crunk, S. M.: Független értékelési felvételekből származó hiányos információk kombinálása falazatszerűlések becslésére.

Klaassen, F. J. G. M. – Magnus, J. R.: Függetlenek és azonos eloszlásúak- e a területen elérhető pontok?

DiMatteo, I. – Kadane, J. B.: Szavazathamisítás egy köztetibiro-választáson Beaver megyében.

Kneip, A. – Utikal, K. J.: Következtetés sűrűségfüggvény-családokra funkcionális főkomponens elemzés segítségével.

Ombao, H. C. – Raz, J. A. – Sachs, R. – Malow, B. A.: Kétfázisú nemstacionárius idősorok automatikus statisztikai elemzése.

Liu, J. S. – Liang, F. – Wong, W. H.: Egy elmélet dinamikus súlyozásra Monte Carlo-számításokban.

Yang, Y.: Adaptív regresszió keveréssel.

Kim, H. – Loh, W. Y.: Klasszifikációs fák torzítatlan többutas vágásokkal.

Chiang, C. T. – Rice, J. A. – Wu, C. O.: Spline becslés változó együtthatós modellekre ismételt mért függő változók esetén.

Lin, D. Y. – Wei, L. J. – Ying, Z.: Szemiparaméteres transzformációs modellek pontfolyamatokra.

Jansen, M. – Bultheel, A.: Empirikus bayesi megközelítés wavelet küszöbérték javítására a képzaj csökkentése céljából.

Fan, J. – Huang, L. S.: Az illeszkedés jóságát vizsgáló tesztek paraméteres regressziós modellekre.

Liang, F. – Wong, W. H.: Valós paraméterű fejlődési Monte Carlo-elemzés bayesi keverékmodellekre alkalmazva.

Efromovich, S.: Sűrűségfüggvény-becslés véletlen csonkítás és sorrendi megszorítás mellett: aszimptotikustól a kismintáig.

Albers, W. – Kallenberg, W. C. M. – Martini, F.: Adatvezérelt rangsortesztek a széleken megjelenő alternatívák osztályaira.

Kim, T. H. – White, H.: James-Stein-típusú becslések nagymintákban a legkisebb abszolút eltérések becslőfüggvényre alkalmazva.

Cheng, S. C. – Wang, N.: Lineáris transzformációs modellek meghiusulásiidő-adatokra segédváltozós mérési hibával.

Craig, P. S. – Goldstein, M. – Rougier, J. C. – Sheuht, A. H.: Bayesi előrejelzés bonyolult rendszerekre számítógépes szimulátorokkal.

Olsen, M. K. – Schafer, J. L.: Egy kétrészes véletlenhasználat-modell félig folytonos longitudinális adatokra.

Hansen, M. H. – Yu, B.: Modellválasztás és a minimális leíró távolság alapelve.

POPULATION

A FRANCIA DEMOGRÁFIAI INTÉZET FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 1-2. SZÁM

Carey, J. R. – Judge, D. S.: A biodemográfia alapelvei, különös tekintettel a magas emberi életkorra.

Caselli, G. – Vallin, J.: Demográfia korlát nélkül ?

Jeune, B. – Skytthe, A.: Százévesek Dániában tegnap és ma.

Yi, Z. – Vaupel, J. W. – Zhenyu, X. – Chunyuan, Z. – Yuzhi, L.: Adatgyűjtés a magas életkorról és a jó egészségi állapotról: életkilátások nagyon öreg munkaképes embereknél Kinában.

Poulain, M. – Chambre, D. – Foulon, M.: Száz évet túlélő belgák (generációk 1870 és 1894 között).

Thatcher, R.: A százévesek demográfiája Angliában és Walesben.

Kannisto, V.: Az élettartam módusza és szórása.

Robine, J. M.: A járvány átmeneti fázisainak újrafogalmazása az élettartam szórásának vizsgálatán keresztül: Franciaország esete.

Gavrilov, L. A. – Gavrilova, N. S.: A hosszú emberi életkor családi meghatározó elemeinek biodemográfiai vizsgálata.

Westendorp, R. G. – Kirkwood, T. B. L.: A hosszú életkor öröklött átvitele anyai és apai ágon.

Desjardins, B.: A hosszú élet öröklött?

Vaupel, J.W.: A hosszú élet a demográfia szemszögéből nézve.

2001. ÉVI 3. SZÁM

Festy, P.: Gérald Calot, 1934–2001.

Ely, M.: Bibliográfia.

Gérald Calot néhány kiadatlan megjegyzése.

Calot, G. – Sardon, J. P.: Termékenység, reprodukció és utánpótlás. I. Az utánpótlás kohorsz mértékei.

Calot, G. – Sardon, J. P.: Termékenység, reprodukció és utánpótlás. II. Az utánpótlás időszak mértékei.

Frejka, T. – Calot, G.: A születési naptár generációnként változik az alacsony termékenységű országoknál a XX. század végén.

Thierry, X.: Külföldi bevándorlók Franciaországban, 1994–1999.

Thierry, X.: Az első lakhatási engedély felújításának gyakorisága.

Schweizerische Zeitschrift für
**Volkswirtschaft und
Statistik**

A SVÁJCI STATISZTIKAI ÉS KÖZGAZDASÁGI
TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 2. SZÁM

Arvanitis, S. – Hollenstein, H.: Svájc technológiai telephelyei a globalizáció vonzásában : A külföldön dolgozó svájci iparvállalatok K+F tevékenységének feltáró elemzése.

Baranzini, A. – Ferro Luzzi, G.: Az életben maradás kockázatainak gazdasági értéke: bizonyíték a svájci munkaerő piacról.

Egli, D. – Westermann, F.: A tarifák és kvóták jóléti egyenértékűségéről duopólium esetén.

Golder, S.M.: Az első generációs bevándorlók munkaerő-piaci teljesítménye: bizonyíték a svájci munkaerő-felvételről.

Lengwiller, Y.: A svájci UMTS-aukció.

**STATISTICAL
Journal**
of the
European Economic Commission for Europe

AZ EGYESÜLT NEMZETEK EURÓPAI GAZDASÁGI
BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 3–4. SZÁM

Mikkelsen, L. – Menozzi, C.: Statisztika a társadalmi fejlődésért.

Ryten, J.: Válasz tervezése a koppenhágai társadalmi csúcstalálkozó statisztikai következményeire.

Scott, W.: Statisztikák a politikai irányelvek tervezéséhez, nyomon követéséhez és értékeléséhez a társadalmi fejlődési csúcstalálkozó célkitűzéseinek kielégítése céljából: országtanulmányok.

Statistical Papers

NEMZETKÖZI ELMÉLETI ÉS ALKALMAZOTT
STATISZTIKAI FOLYÓIRAT

2001. ÉVI 3. SZÁM

Chen, Z. – Mi, J.: Közelítő konfidencia-intervallum gamma-eloszlás skálaparaméterének csoportosított adatokon alapuló kezeléséhez.

Laan, P. – Chakraborti, S.: Elsőbbségi tesztek és Lehmann-alternatívák.

Menéndez, M. L. – Pardo, J. A. – Pardo, L.: Csizsár-féle fi-divergenciák a Markov-lánc rendjének tesztelésére.

Rödel, E.: Kevert lineáris regresszió ekvi-kereszt-korrelált hibákkal.

Vilar Fernández, J. M. – González Manteiga, W.: Lineáris modell általánosított minimumtávolság becslőfüggvényei korrelált hibák esetén.

Wenchenko, E.: Regressziós becslések összehasonlítása a közelség Pitman-mértékének segítségével.

Abraham, B. – Unnikrishnan Nair, N.: Élettartam-eloszlások jellemző keverékeiről.

Navarro, J. – Aguila, Y. – Ruiz, J. M.: Jellemzők megbízhatósági mértékek segítségével súlyozott eloszlásokból.

Singh, S. – Mahmood, M. – Tracy, D. S.: Megjelölt mennyiségi változók átlagának és szórásának becslése randomizált válaszminta diszjunkt egységeinek segítségével.

**STATISTICAL
SCIENCE**
A member journal of the International Association of Statistical Science

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK
MATEMATIKAI STATISZTIKAI INTÉZETÉNEK
FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 1. SZÁM

Aalen, O. O. – Gjessing, H. K.: A kockázati arány alakjának értelmezése.

Aldous, D. J.: Sztochasztikus modellek és leíró statisztikák filogenetikai fákra Yule-tól napjainkig.

Izenman, A. J.: Tiltott kábítószerek bírósági vizsgálatának statisztikai és jogi szempontjai.

Schonlau, M. – Duouchel, W. – Ju, W. H. – Karr, A. F. – Theus, M. – Vardi, Y.: Számítógépes behatolás: álcázások felderítése.

Hollander, M.: Beszélgetés Ralph A. Bradley-vel.

**Cmamucmuka
Statistics**

A BOLGÁR STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 4. SZÁM

Philipov, D. – Kohler, H. P.: Időbeli és mennyiségi hatások a termékenységekben.

Boshnakov, V.: Az állami szektoron belüli termelés statisztikai becslésének sajátossága.

Tzekova, E.: Közkiadások szociális tevékenységekre: kísérlet egy összehasonlító áttekintésre.

Az oktatásstatisztika módszertanának helyzete.

Tzekova, J.: Néhány új momentum az EU-országok statisztikai adatközlési gyakorlatában.

Goev, V. – Kolev, B. – Jelev, S. – Kisiov, N.: Hal- és haltermékfogyasztás Bulgáriában.

2000. ÉVI 5. SZÁM

Yaneva, N. – Balyozov, Z.: A bolgár statisztika alakulása a piacgazdaságba való átmenet időszakában.

A 12. „Statisztika” c. fejezet elemző áttekintése, Brüsszel, 2000. május 15.

Balev, I.: Lakossági, lakás és mezőgazdasági próba-összeírás (2000. március 1–14.)

Bogdanov, B.: Alapvető módszerek a szegény háztartások relatív részesezésének meghatározására Bulgáriában és ezek megvalósítása.

A háztartásiköltségvetés-felvétel módszertana és szerzése.

Dimitrova, R. – Mileva, B.: A folyamatos szakképzési felvétel (CVTS2 projekt).

Tzvetkov, S.: A bolgár statisztikusok egyesülete.

2000. ÉVI 6. SZÁM

Balev, I.: A lakossági, lakás- és mezőgazdasági próba-összeírás eredményei – 2001. március.

A 12. „Statisztika” c. fejezet elemző áttekintése, Brüsszel, 2000. május 15.

Vesselinov, R.: A bolgár üzleti ciklus modellezése.

Egészségügyi statisztika (Módszertan).

Hadjiev, V.: Jelenlegi tendenciák a statisztikai szoftverfejlesztésben.

Tzvetkov, S.: Választások a balkáni statisztikusok szövetségénél.

2001. ÉVI 1. SZÁM

Antonova, J.: Állami pénzügystatisztika a jelölt országok számára. Az állami deficit és adósság jelzése.

Belcheva, M.: Termékenységi felvétel a 2001-es népszámlálás programjában.

Népesedési és demográfiai folyamatok statisztikája (Módszertan).

Tzvetkov, S.: A didaktikai tesztek írásbeli vizsgáinak néhány problémájáról.

Kotzeva, M. – Tzvetkov, A.: A trend szerepe az előrejelzésben az ARIMA-modelleknél.

Stoikov, P.: Módszer az átmeneti valószínűségek meghatározására egy hitelminősítési rendszerben a hitelkockázat modellezésénél.

2001. ÉVI 2. SZÁM

Denkova, F. – Iordanova, E.: A lakosság egészségi állapotának felvétele a 2001-es népszámlálás programjában.

Iankova, N.: A strukturális változások különbségek általánosított mértékeinek összehasonlító elemzése.

Ipari termelési index (Módszertan).

Parusheva, S.: A különböző tényezők hatásának mérése a rövid távú államkötvények átlagos jövedelmezőségére vonatkozóan Bulgáriában.

Kaloianov, T.: A népesség öregedése Bulgáriában 1960 és 1999 között.

Rozhkov, S. – Ivancheva, L.: A tudomány Bulgáriában 1981 és 1998 között – bibliometriai elemzés.

statistika
EKONOMICKO - STATISTICKY ČASOPIS

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 5. SZÁM

Veselá, J.: A véletlen mintavételi módszer tesztelése a cseh háztartásiköltségvetés-felvételben.

Slégrová, H.: Adatminőség-becslési alapelvek és alkalmazásuk a statisztikában.

Andrle, A. – Vlášek, J.: Hosszú távú trend a lakásépítésben.

Kraus, J.: Népszámlálás Európában 2001-ben.

Éltető, Ö.: A magyar munkaerő-felvétel mintájának bővítése a munkaerő-piaci mutatók megbízható kiterületi becslése céljából.

Landovátrimble, M.: Bizottsági rendelettervezet a bizalmas statisztikai adatok tudományos célra történő hozzáféréséről.

2001. ÉVI 6. SZÁM

Ondrus, V.: A rejtett gazdaság lefedettsége e a jelölt országok nemzeti számláiban.

Houzvicková, H. – Kopecky, O.: Szándékos hamisítás a társasági könyvelés bejelentett adataiban.

Kociánová, S. – Husková, M.: A fogyasztói árindex felülvizsgálatáról.

Pelej, J.: Az imputált bérleti díj.

Jilek, J.: A Karlsruhe-módszer a tudás elemzéséhez.

2001. ÉVI 7. SZÁM

Kux, J.: A munkaügyi elszámolások rendszerének felépítése és a szociális elszámolási mátrixok az EU-országokban.

Jilek, J. – Vojta, M.: Változásokat jelző mutatók a cseh építőipari kibocsátás alakulásában.

Müller, J.: TRAMO-SEATS/DEMETERA és szezonális kiigazítás a makroaggregátumok negyedéves idősoraiiban.

**Statistische
Nachrichten**

AZ OSZTRÁK KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 6. SZÁM

A 2000-es munkaerő-felvétel – főbb eredmények, 2000. márciusi mikrocenzus.

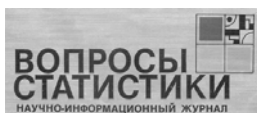
A lakások fűtése 2000-ben: 2000. júniusi mikrocenzus.
Az 1999-es mezőgazdasági szerkezeti felvétel.
Szemestermények mérlegei, 1999–2000.
Vágóhídi statisztika, 2000.
Turista és üzleti utak 2000. IV. negyedévében és 2000-ben.
Vasúti teherszállítás 2000-ben.
Polgári repülés 2000-ben.
A nem pénzügyi szektor számlái.
Gépek és szállítóberendezések árindexe.

2001. ÉVI 7. SZÁM

Vándorlás 2000-ben.
Magángarázssal és parkolóhellyel ellátott lakások, 2000. júniusi mikrocenzus.
Lakásépítés: előzetes eredmények.
Tehéntejtermelés és -felhasználás 2000-ben.
Rövid távú statisztikák a feldolgozó iparban: előzetes eredmények.
Idegenforgalom a 2000/2001-es téli időszakban.
Jövedelemadó statisztikák, 1998.
Külkereskedelem 2000-ben: végleges eredmények.

2001. ÉVI 8. SZÁM

A 2001-es kombinált census – az összeírás állása.
A 2000-es munkaerő-felvétel – főbb eredmények, 2000. márciusi mikrocenzus.
Foglalkoztatottság 2000-ben.
A magánháztartások havi kiadásai: az 1999/2000-es háztartásiköltségvetés-felvétel.
A tartományok szociális segélyei 1999-ben.
Az 1999-es mezőgazdasági szerkezeti felvétel.
A vízgazdálkodás termelése 2000-ben.
Az ökoiparágak 1998-ban és 1999-ben.
Az 1999-es gazdasági teljesítmény és szerkezetfelvétel.
Külkereskedelem 2001. januártól márciusig: előzetes eredmények.

AZ OROSZ ÁLLAMI STATISZTIKAI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 5. SZÁM

Alimova, T. A. – Ermilova, G. A.: A mikrofinanszírozás iránti igény Oroszországban: A statisztikai adatbázis értékelése.
Mazurova, G. V.: A kisvállalkozások alakulása Oroszországban 2000-ben.
Prokopova, G. A. – Derjuga, N. N.: Az orosz farmerek gazdasági tevékenysége az altáji régióban.
Ageenko, A. A. – Chajjka, G. A. – Novosel'ceva, L. I.: Farmok az omszki régióban.
Paramonov, N. I. – Gavrilova, O. R.: A farmerek tevékenységének első tíz éve a jaroszlavszkiji régióban.
Kozlov, M. P.: A farmok fejlődésének további útjai.
Ajánlások átmeneti kulcsok előkészítésére a család- és háztartástípusok között.

A 2002-es népszámlálás előkészítése az orosz régiókban.
Az orosz Goskomstat cenzenzbizottságának ülése.
Shadrina, T. B. – Shadrova, N. V.: A Svéd Statisztikai Hivatal munkájának néhány vonásáról és tapasztalataik alkalmazásáról a statisztikai mutatók regionális rendszerének kialakításában.

Zavarina, E. S.: Szeminárium a „Statisztikai mutatók regionális rendszerének definiálása” TACIS projektről.

Rogovaja, V. Ya. – Lazakovich, I. S.: A regionális statisztika szervezésének alapelvei Németországban: szervezési és jogi szempontok.

Rjabushkin, B. T.: A harmadik orosz regionális szeminárium a nemzeti számlákról.

Az Orosz Föderáció fő társadalmi–gazdasági mutatói, 1996–2001.

2001. ÉVI 6. SZÁM

Zherebin, V. M. – Ermakova, N. A.: A lakosság különböző csoportjai életszínvonalának összehasonlítása.

Shmelev, V. B. – Kobylina, N. K.: A Korélia Köztársaság: a szegénység szintje és skálája.

Sivelkin, V. A.: Az orenburgi régió háztartásai.

Zagorodnikova, T. E.: A lakosság életszínvonala a tambovi régióban.

Skrupal, G. P.: A nélkülöző népességről a jaroszlavszkiji régióban.

Dibirdeev, V. I.: A „régio” fogalmának kérdései.

Zavarina, E. S.: A regionális statisztika szervezetének áttekintése az európai országokban.

Zavarina, E. S. – Sivorinovskij, B. G. – Ladonycheva, G. Yu.: Az interregionális összehasonlítások időszerei kérdései.

Varukhina, L. V.: Az információs erőforrások integrálása és a moszkvai régió társadalmi–gazdasági mutatórendszerének kialakítása az állami statisztika moszkvai regionális bizottságánál.

Harlamova, T. L. – Kulygina, O. V.: A rosztovi regionális statisztikai bizottság módszertana és gyakorlati módszerei a regionális statisztika kialakításához.

Lavrent'eva, T. M.: Az adminisztratív szervek ellátása statisztikai információkkal a szamarai régióban és a helyi hatóságoknál.

Shumilin, O. V.: A regionális statisztika mutatórendszerének kialakítása a szentpétervári regionális statisztikai bizottságáról.

Golubtsov, A. N.: A nyizsnij–novgorodi regionális statisztikai bizottság módszertana és gyakorlati módszerei a regionális statisztika kialakításához.

Poljakova, G. P.: A regionális mutatórendszer kialakításának problémái és tapasztalatai.

Abakshina, T. K. – Cvetkov, M. A.: Az interregionális mutatórendszer kialakításának problémái és tapasztalatai.

Volkov, A. G.: A népesedési politika aktuális problémái.

Mkhitarjan, V. S. – Dubrova, T. A.: A közgazdaságtan és a statisztika tanításának tapasztalatai.

Salin, V. N. – Popova, A. A.: A „Modern oktatási technológiák a szakközgazdászok felkészítésében az orosz felsőoktatási rendszerben” c. nemzetközi tudományos és módszertani konferencia eredményei.

Bashina, O. E.: A Moszkvai Állami Kereskedelmi Egyetem kerekasztal-összejövetele.

A 2002-es oroszországi népszámlálás során számítandó népességkategóriák listájáról.

A 2002-es oroszországi népszámlálás végrehajtásának előkészítése az orosz régiókban.

2001. ÉVI 7. SZÁM

Kevesh, A. L. – Kolomejceva, G. V. – Grischenko, E. A.: Az egyéni vállalkozások nyilvántartása a vállalati és szervezeti regiszterben.

Salimov, R.: Próba felvétel az egyéni vállalkozók gazdasági tevékenységéről – ipari tevékenységet folytató személyek.

Shakhot'ko, L. P. – Privalova, N. N.: Demográfiai biztonság: lényeg, feladatok, mutatórendszer és a megvalósítás mechanizmusa.

A FÁK országainak demográfiai helyzete.

Andreev, E. M.: Férfi halandóság Oroszországban.

Tarasova, G. V. – Gavrilova, A. P.: A lakosság egészségügyi helyzete Oroszország régióiban: összehasonlító elemzés.

Borisova, S. V.: Az irkutszki régió demográfiai trendjei.

Zebolov, N. N. – Muratova, N. A. – Bondarenko, G. N. – Kunitca, M. N. – Proshin, A. D.: A csernobili katasztrófa demográfiai következményei a brjanszki régióban és más rádióaktívan szennyezett régiók.

Zavarina, E. S.: A helyhatósági statisztika mutatórendszere és gyakorlati megvalósításának tapasztalatai.

Gorjacheva, V. G.: A mutatórendszer mint alap a helyhatósági vezetőség információforrásainak kialakításához.

Serjatov, N. P.: A gorogyeci regionális statisztikai hivatal tapasztalatai a helyhatósági statisztika fejlesztésében.

Belyaevskij, I. K.: Az árupiac integrálásának és differenciálásának egységessége és különbözőségei.

Sadkov, V. G. – Dolganov, A. P. – Golovko, V. V. – Rybakov, S. V.: A társadalom szociális-vagyoni struktúrája és a népesedési statisztika javítása.

A 2002-es oroszországi népszámlálás végrehajtásának előkészítése Oroszország régióiban.

Ökológiai művelés, 1999.

A műtrágya-statisztika 50 éve Németországban.

A menhelykérőknek nyújtott köztámogatás és a segélyezés statisztikája, 1999.

Közösségi pénzügyek, 2001.

Bérstatisztika, 2000.

A nők megkülönböztetése a bérezésben.

2001. ÉVI 6. SZÁM

Az időmérleg-felvétel terve, 2001–2002.

A mikrocenzus eredményei, 2000.

A vállalkozói regiszter minőségének javítása regiszterfelvétel segítségével.

A minőség javítása a külkereskedelmi statisztikában.

Vasúti szállítás, 2000.

Tanulók a 2001–2002-es téli időszakban.

Ekvivalencia-skálák és háztartásspecifikus szegénységkockázat.

2001. ÉVI 7. SZÁM

Az adatok többszörös felhasználása Németország mezőgazdasági statisztikai rendszerében.

A magas jövedelmek elemzése a jövedelemadó-statisztikák alapján.

A Közösségen belüli kereskedelem ágazatonkénti bemutatásának lehetőségei és korlátai.

Rekorderedmény a belföldi vízi szállításban 2000-ben.

Államadósság, 2000.

A nyugdíjas háztartások gazdasági helyzete.

A tartományok külkereskedelme és információ igénye.

Népesedési statisztika a Harmadik Birodalomban.

Wirtschaft und Statistik

A NÉMET SZÖVETSÉGI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2001. ÉVI 5. SZÁM

A népszámlálás új módszere.

Az állóeszköz-számítások felülvizsgálata, 1991–2001.

STATISZTIKAI SZEMLE

79. ÉVFOLYAM

2001. ÉV

TARTALOM*

ÁLTALÁNOS ELMÉLET A STATISZTIKA TÖRTÉNETE ÉS SZERVEZETE

A Központi Statisztikai Hivatal középtávú fejlesztési stratégiája.....	1/84
Konferencia a statisztika minőségéről. – <i>Dr. Kovács Sándorné</i>	1/90
A Gompertz-függvény felhasználási lehetőségei a demográfiai modellezésben. – <i>Valkovics Emil</i> ...	2/121
Leslie Kish (1910–2000). – <i>M. Á.</i>	2/198
Négy EU-ország statisztikai szolgálata. – <i>Nyitrai Ferencné dr.</i>	2/203
Stratégiaaválasztás egyszerű modell segítségével. – <i>Dr. Kozma Ferenc</i>	3/249
A regiszterek felhasználása a svéd népszámlálásban. – <i>Dr. Lakatos Miklós – Sánta József</i>	3/263
Dányi Dezső (1921–2000). – <i>Dr. Jeney Andrásné</i>	3/277
A statisztikatudomány akadémikusai. – <i>Hunyadi László</i>	3/279
Pályázatok a Központi Statisztikai Hivatalban	4–5/310
Évindító munkaértekezlet a Központi Statisztikai Hivatalban. – <i>H. L.</i>	4–5/436
Ökonometriai modell a fiskális politika szolgálatában. – <i>Bóta László – Budavári Péter – Dr. Hoós János – Muszély György – Pehartz Ferenc</i>	6/469
Ezredforduló előtt, ezredforduló után. – <i>Végyvári Jenő</i>	6/507
„Statisztika és gazdaságmodellezés” konferencia Balatonfüreden. – <i>Keresztély Tibor</i>	6/536
Kedvezményezett vagy áldozat: a GDP és a költségvetési kiadások kapcsolata. – <i>Mellár Tamás</i> ..	7/573
Néhány gondolat a varianciabecslés hibahatáráról. – <i>Lénárt Imre – Rappai Gábor</i>	7/613
A 11. nemzetközi műhelyvita a nemválaszolásról a háztartás-statisztikai adatgyűjtésnél. – <i>Mihályffy László</i>	7/622
Az általánosított lineáris modell és biztosítási alkalmazásai. – <i>Roger Gray – Kovács Erzsébet</i>	8/689
A CHAID alapú döntési fák jellemzői. – <i>Hámori Gábor</i>	8/703
Adatgyűjtés és az adatok minősége. – <i>Waffenschmidt Jánosné</i>	9/741
Az MTA Statisztikai Bizottsága 2001. május 22-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	9/797
Összefüggések a lineáris regressziós modellben. – <i>Dr. Hajdu Ottó</i>	10–11/885
Variance estimation for stratified samples with one unit per stratum. – <i>László Mihályffy</i>	10–11K/123
The economic returns to education: finite-sample properties of an instrumental variable estimator. – <i>Gábor Kézdi</i>	10–11K/134
Comparison of estimators for probability of death used in actuarial science. – <i>Kolos Ágoston</i>	10–11K/150
Az MTA Statisztikai Bizottságának 2001. október 3-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	12/1004

NÉPESSÉG – EGÉSZSÉGÜGY – SZOCIÁLIS STATISZTIKA

A Gompertz-függvény felhasználási lehetőségei a demográfiai modellezésben. – <i>Valkovics Emil</i> ..	2/121
A házassági homogámia és heterogámia időbeli változása. – <i>Bukodi Erzsébet</i>	2/142

* Az oldalszámoknál a 10–11K jelzés a *Statisztikai Szemle* ez évi 10–11. számának mellékleteként megjelent angol nyelvű különszámot jelöli.

Külföldiek az Európai Unióból. – <i>Illés Sándor</i>	2/162
A regiszterek felhasználása a svéd népszámlálásban. – <i>Dr. Lakatos Miklós – Sánta József</i>	3/263
A házasságkötés időzítése az egyéni életútban. – <i>Bukodi Erzsébet</i>	4–5/312
A magyar nonprofit szektor nemzetközi és funkcionális megközelítésben. – <i>Sebestény István</i>	4–5/335
Az emberi élet értéke Magyarországon. – <i>Adorján Richárd</i>	8/669
Lakásváltoztatások és családi életciklusok. – <i>Dóra Ilona</i>	12/984
Az IUSSP XXIV. Általános Népesedési Konferenciája. – <i>Radnóti László</i>	12/1005

GAZDASÁGSTATISZTIKA – KÜLKERESKEDELEM

A nemek közötti bérkülönbségek elemzésének statisztikai módszerei. – <i>Barry Reilly</i>	1/5
A nő–férfi kereseti különbségek Magyarországon, 1992–1996. – <i>Galasi Péter</i>	1/18
A nők gazdasági aktivitása és foglalkoztatottsága. – <i>Nagy Gyula</i>	1/35
Visszatérés a munkaerőpiacra a gyermekgondozási idő után. – <i>Lakatos Judit</i>	1/56
A foglalkoztatottság növelése és a munkanélküliség csökkentése. – <i>Koncz Katalin</i>	1/64
Egy potenciális „elefánt”: India. – <i>iff. Simon György</i>	2/178
A globalizáció hatása a külkereskedelmi termékforgalom statisztikájára. – <i>Bagó Eszter</i>	3/225
Stratégiaaválasztás egyszerű modell segítségével. – <i>Dr. Kozma Ferenc</i>	3/249
A magyar nonprofit szektor nemzetközi és funkcionális megközelítésben. – <i>Sebestény István</i>	4–5/335
A tenyészállatok bruttó állóeszköz-felhalmozásának becslése. – <i>Bóday Pál – Szabó Péter</i>	4–5/388
A tárgyi eszközök állományának átértékelése. – <i>Nádudvari Zoltán – Imre József – Kalmár Attila</i>	4–5/399
Ökonometria modell a fiskális politika szolgálatában. – <i>Bóta László – Budavári Péter – Dr. Hoós János – Muszély György – Pehartz Ferenc</i>	6/469
Árfolyamrendszer-hitelesség és kamatláb-változékonyság. – <i>Darvas Zsolt</i>	6/490
A kisvállalatok támogatott innovációs–fejlesztési projektjei, 1995–1999. – <i>Futó Péter</i>	6/522
Kedvezményezett vagy áldozat: a GDP és a költségvetési kiadások kapcsolata. – <i>Mellár Tamás</i> ..	7/573
Gazdag országok – szegény országok. Szokatlan vita a nemzetközi statisztikai életben. – <i>Dr. Szilágyi György</i>	7/587
A háztartási termelés pénzértéke. – <i>Szép Katalin – Sik Endre</i>	7/596
A 11. nemzetközi műhelyvita a nemválaszolásraól a háztartás-statisztikai adatgyűjtésnél. – <i>Mihályffy László</i>	7/622
Gondolatok a felülvizsgálati politikáról. – <i>Hüttl Antónia – Pozsonyi Pál</i>	8/653
A vállalati várakozási felvétel megbízhatóságáról. – <i>Némethné Pál Katalin – Papanek Gábor – Petz Raymund</i>	9/752
A turizmus költségghatás-elemzése SAM-modellel. – <i>Révész Tamás</i>	10–11/825
A jövedelmi szegénység: trend és profil 2000-ben. – <i>Szívós Péter – Tóth István György</i>	10–11/848
A jövedelemegyenlőtlenségek térségi és településszerkezeti összetevői. – <i>Nemes Nagy József – Jakobi Ákos – Németh Nándor</i>	10–11/862
Money supply, GDP and inflation: The dynamic econometric analysis of macro-equilibrium. – <i>Tamás Mellár – Gábor Rappai</i>	10–11K/3
Employment response to real exchange rate movements: Evidence from Hungarian exporting firms. – <i>Miklós Koren</i>	10–11K/24
Pricing initial public offerings in premature capital markets: The case of Hungary. – <i>Ibolya Schindele – Enrico C. Perotti</i>	10–11K/45
Influence of foreign capital on corporate performance of the Hungarian food processors. – <i>Csaba Jansik</i>	10–11K/63
Mobility of human resources in Hungary: An analysis and a proposal for regular collection of statistics. – <i>Erzsébet Viszt – Zsuzsa Plank – Balázs Borsi</i>	10–11K/79
Changes in foreign trade structure and intra-industry trade in five CEECs. – <i>Andrea Éllető</i>	10–11K/92
Arms transfers of the post cold war period, 1987–1997. – <i>Ervin Frigyes</i>	10–11K/109

IPAR – ÉPÍTŐIPAR – BERUHÁZÁS

Konferencia az innovációstatisztikáról. – <i>Dr. Román Zoltán</i>	4–5/439
A lakosság lakásépítési és -korszerűsítési tevékenysége. – <i>Farkas E. János – Székely Gáborné</i>	12/970

MEZŐGAZDASÁG – KÖRNYEZETSTATISZTIKA

Civil szerveződések a környezetvédelemben. – <i>Mészáros Geyza</i>	3/234
A tenyészállatok bruttó állóeszköz-felhalmozásának becslése. – <i>Bóday Pál – Szabó Péter</i>	4–5/388
A környezetvédelmi kiadások és a környezetvédelemben foglalkoztatottak száma a román statisztikában. – <i>Benedek Gyula</i>	12/1001

TÁRSADALOMSTATISZTIKA – IGAZSÁGÜGYI STATISZTIKA

A nemek közötti bérkülönbségek elemzésének statisztikai módszerei. – <i>Barry Reilly</i>	1/5
A nő–férfi kereseti különbségek Magyarországon, 1992–1996. – <i>Galasi Péter</i>	1/18
A nők gazdasági aktivitása és foglalkoztatottsága. – <i>Nagy Gyula</i>	1/35
Visszatérés a munkaerőpiacra a gyermekgondozási idő után. – <i>Lakatos Judit</i>	1/56
A házassági homogámia és heterogámia időbeli változása. – <i>Bukodi Erzsébet</i>	2/142
Civil szerveződések a környezetvédelemben. – <i>Mészáros Geyza</i>	3/234
A házasságkötés időzítése az egyéni életútban. – <i>Bukodi Erzsébet</i>	4–5/312
A jövedelmi szegénység és a segélyezés Magyarországon 1999-ben. – <i>Monostori Judit</i>	4–5/356
A fiatalok bűnözés jellemzői Békés megyében. – <i>Szűcs Anna</i>	4–5/374
A nyugdíjak jövőbeli költségvetési terhei Norvégiában. – <i>Tüü Lászlóné dr.</i>	6/542
A háztartási termelés pénzértéke. – <i>Szép Katalin – Sik Endre</i>	7/596
A számítógépes csalás és egyéb számítógépes bűncselekmények. – <i>Dr. Pergel Józsefné</i>	9/763
Az MTA Statisztikai Bizottsága 2001. május 22-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	9/797
A jövedelmi szegénység: trend és profil 2000-ben. – <i>Szívós Péter – Tóth István György</i>	10–11/848
Mobility of human resources in Hungary: An analysis and a proposal for regular collection of statistics. – <i>Erzsébet Viszt – Zsuzsa Plank – Balázs Borsi</i>	10–11K/79
Lakásmobilitás a magyar lakásrendszerben. – <i>Hegegy József</i>	12/934
Az önkormányzati bérlakásszektor privatizációja. – <i>Székely Gáborné</i>	12/955
A lakosság lakásépítési és -korszerűsítési tevékenysége. – <i>Farkas E. János – Székely Gáborné</i>	12/970
Lakásváltoztatások és családi életciklusok. – <i>Dóra Iлона</i>	12/984

TERÜLETI STATISZTIKA

A fiatalok bűnözés jellemzői Békés megyében. – <i>Szűcs Anna</i>	4–5/374
A Statisztikai Bizottság 2001. március 20-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	6/540
A jövedelemegyenlőtlenségek térségi és településszerkezeti összetevői. – <i>Nemes Nagy József – Jakobi Ákos – Németh Nándor</i>	10–11/862

TÖRTÉNETI STATISZTIKA

Dányi Dezső (1921–2000). – <i>Dr. Jeney Andrásné</i>	3/277
A Statisztikortörténeti Szakosztály XXXVIII. vándorülése Szegeden. – <i>Dr. Fóti János</i>	10–11/899

NEMZETKÖZI STATISZTIKA

Külföldiek az Európai Unióból. – <i>Illés Sándor</i>	2/162
Egy potenciális „elefánt”: India. – <i>iff. Simon György</i>	2/178
Az EUROSTAT vezetőinek budapesti előadásai. – <i>Hunyadi László</i>	2/200
Négy EU-ország statisztikai szolgálata. – <i>Nyitrai Ferencné dr.</i>	2/203
A globalizáció hatása a külkereskedelmi termékgazdaság statisztikájára. – <i>Bagó Eszter</i>	3/225
A regiszterek felhasználása a svéd népszámlálásban. – <i>Dr. Lakatos Miklós – Sánta József</i>	3/263
A magyar nonprofit szektor nemzetközi és funkcionális megközelítésben. – <i>Sebestény István</i>	4–5/335
A nyugdíjak jövőbeli költségvetési terhei Norvégiában. <i>Tüü Lászlóné dr.</i>	6/542
A 11. nemzetközi műhelyvita a nemválaszolásra a háztartás-statisztikai adatgyűjtésnél. – <i>Mihályffy László</i>	7/622
Gazdag országok – szegény országok. Szokatlan vita a nemzetközi statisztikai életben. – <i>Dr. Szilágyi György</i>	7/587

A Kanadai Statisztikai Hivatal fejlesztései az ezredfordulón. – <i>Nádudvari Zoltán</i>	8/711
Changes in foreign trade structure and intra-industry trade in five CEECs. – <i>Andrea Éltető</i>	10–11K/92
Arms transfers of the post cold war period, 1987–1997. – <i>Ervin Frigyes</i>	10–11K/109
A környezetvédelmi kiadások és a környezetvédelemben foglalkoztatottak száma a román statisztikában. – <i>Benedek Gyula</i>	12/1001

JELENTÉS

A társadalom és a gazdaság főbb folyamatai 2000-ben.	9/776
---	-------

SZEMLE

A Központi Statisztikai Hivatal középtávú fejlesztési stratégiája.....	1/84
Konferencia a statisztika minőségéről. – <i>Dr. Kovács Sándorné</i>	1/90
Leslie Kish (1910–2000). – <i>M. A.</i>	2/198
Az EUROSTAT vezetőinek budapesti előadásai. – <i>Hunyadi László</i>	2/200
Négy EU-ország statisztikai szolgálata. – <i>Nyitrai Ferencné dr.</i>	2/203
Dányi Dezső (1921–2000). – <i>Dr. Jeney Andrásné</i>	3/277
A statisztikatudomány akadémikusai. – <i>Hunyadi László</i>	3/279
Évindító munkaértekezlet a Központi Statisztikai Hivatalban. – <i>H. L.</i>	4–5/436
Konferencia az innovációstatisztikáról. – <i>Dr. Román Zoltán</i>	4–5/439
„Statisztika és gazdaságmodellezés” konferencia Balatonfüreden. – <i>Keresztély Tibor</i>	6/536
A Statisztikai Bizottság 2001. március 20-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	6/540
A nyugdíjak jövőbeli költségvetési terhei Norvégiában. – <i>Tüü Lászlóné dr.</i>	6/542
A 11. nemzetközi műhelyvita a nemválaszolásról a háztartás-statisztikai adatgyűjtésnél. – <i>Mihályffy László</i>	7/622
A Kanadai Statisztikai Hivatal fejlesztései az ezredfordulón. – <i>Nádudvari Zoltán</i>	8/711
Az MTA Statisztikai Bizottsága 2001. május 22-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	9/797
A Statisztikatörténeti Szakosztály XXXVIII. vándorülése Szegeden. – <i>Dr. Fóti János</i>	10–11/899
Az MTA Statisztikai Bizottságának 2001. október 3-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	12/1004
Az IUSSP XXIV. Általános Népesedési Konferenciája. – <i>Radnóti László</i>	12/1005

MAGYAR SZAKIRODALOM

Fél évszázad a statisztika szolgálatában. (<i>Rédey Katalin</i>).....	1/95
Emberi viszonyok – Cseh-Szombathy László tiszteletére. (<i>Kovács László</i>)	3/284
Népszámlálás az ezredfordulón. (<i>Kepecs József</i>)	3/287
Vargha András: Matematikai statisztika pszichológiai, nyelvészeti és biológiai alkalmazásokkal. (<i>Róth Józsefné dr.</i>)	4–5/442
Kerékgyártó Györgyné – Mundruczó György – Sugár András: Statisztikai módszerek és alkalmazásuk a gazdasági, üzleti elemzésekben. (<i>Herman Sándor</i>).....	7/625
Emlékezés Ila Bálint, Móricz Miklós, Némethy Artúr és Thirring Lajos életére és történeti statisztikai munkásságára. (<i>Dr. Jeney Andrásné</i>)	7/626
Hunyadi László: Statisztikai következtetésemélet közgazdászoknak. (<i>Oravecz Beatrix</i>).....	8/715
Rappai Gábor: Üzleti statisztika Excellel. (<i>Dr. Pintér József</i>).....	9/800

HÍRADÓ

Személyi hírek	1/100, 2/208, 3/290, 4–5/444, 7/628, 8/718, 9/802, 12/1007
Szervezeti hírek – Közlemények ..	1/100, 2/208, 3/290, 4–5/444, 6/548, 7/628, 8/718, 9/803, 10–11/903, 12/1007

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

Külföldi statisztikai irodalom	1/103, 2/211, 3/292, 4–5/447, 6/552, 7/633, 8/720, 9/806, 10–11/905, 12/1010
Bibliográfia	1/113, 3/299, 4–5/459, 7/644, 9/816, 10–11/922
Külföldi folyóiratszemle	2/217, 4–5/456, 6/561, 8/730, 9/816, 9/916, 12/1020

NÉVMUTATÓ

(A Statisztikai Szemle 2001. évi számaiban megjelent cikkek szerzői.)

Adorján Richárd.....	8/669	Marton Ádám.....	2/198
Ágoston Kolos.....	10–11K/150	Mellár Tamás dr.....	7/573, 10–11K/3
Bagó Eszter.....	3/225	Mészáros Geyza.....	3/234
Benedek Gyula.....	12/1001	Mihályffy László.....	7/622, 10–11K/123
Bóday Pál.....	4–5/388	Monostori Judit.....	4–5/356
Borsi Balázs.....	10–11K/79	Muszély György.....	6/469
Bóta László.....	6/469	Nagy Gyula.....	1/35
Budavári Péter.....	6/469	Nádudvari Zoltán.....	8/711, 4–5/399
Bukodi Erzsébet.....	2/142, 4–5/312	Nemes Nagy József.....	10–11/862
Csahók István dr.....	6/540, 9/797, 12/1004	Németh Nándor.....	10–11/862
Darvas Zsolt.....	6/490	Némethné Pál Katalin.....	9/752
Dóra Ilona.....	12/984	Nyitrai Ferencné dr.....	2/203
Éltető Andrea.....	10–11K/92	Oravec Beatrice.....	8/715
Farkas E. János.....	12/970	Papanek Gábor.....	9/752
Fóti János dr.....	10–11/899	Petz Raymund.....	9/752
Frigyes Ervin.....	10–11K/109	Pehartz Ferenc.....	6/469
Futó Péter.....	6/522	Pergel Józsefné dr.....	9/763
Galasi Péter.....	1/18	Perotti, Enrico C.....	10–11K/45
Gray, Roger.....	8/689	Pintér József dr.....	9/800
Hajdu Ottó dr.....	10–11/885	Plank Zsuzsa.....	10–11K/79
Hámori Gábor.....	8/703	Pozsonyi Pál.....	8/653
Hegedűs József.....	12/934	Radnóti László.....	12/1005
Herman Sándor.....	7/625	Rappai Gábor.....	7/613, 10–11K/3
Hoós János dr.....	6/469	Rédey Katalin.....	1/95
Hunyadi László dr.....	2/200, 3/279, 4–5/436	Reilly, Barry.....	1/5
Hüttl Antónia.....	8/653	Révész Tamás.....	10–11/825
Illés Sándor.....	2/162	Román Zoltán dr.....	4–5/439
Imre József.....	4–5/399	Róth Józsefné dr.....	4–5/442
Jakobi Ákos.....	10–11/862	Sánta József.....	3/263
Jansik Csaba.....	10–11K/63	Schindele Ibolya.....	10–11K/45
Jeney Andrásné dr.....	3/277, 7/626	Sebestény István.....	4–5/335
Kalmár Attila.....	4–5/399	Sik Endre dr.....	7/596
Kepecs József.....	3/287	Simon György ifj.....	2/178
Keresztély Tibor.....	6/536	Szabó Péter.....	4–5/388
Kézdi Gábor.....	10–11K/134	Székely Gáborné.....	12/955, 12/970
Koncz Katalin.....	1/64	Szép Katalin.....	7/596
Koren Miklós.....	10–11K/24	Szilágyi György dr.....	7/587
Kovács Erzsébet.....	8/689	Szívós Péter.....	10–11/848
Kovács László.....	3/284	Szűcs Anna.....	4–5/374
Kovács Sándorné dr.....	1/90	Tűű Lászlóné dr.....	6/542
Kozma Ferenc dr.....	3/249	Tóth István György.....	10–11/848
Lakatos Judit.....	1/56	Valkovics Emil.....	2/121
Lakatos Miklós dr.....	3/263	Végvári Jenő.....	6/507
Lénárt Imre.....	7/613	Viszt Erzsébet.....	10–11K/79
		Waffenschmidt Jánosné.....	9/741